

TÜRKMENISTANYŇ BILIM MINISTRRLIGI

S.Seýdi adyndaky Türkmen döwlet mugallymçylyk instituty

Taryh-geografiýa fakulteti

Geografiýa kafedrasy

**“Talybyň ylmy-derňew isleri” dersi
boýunça umumy ýazgylar**

Taýýarlan: A.Artykow

Türkmenabat – 2006ý.

Mowzuk: “Talybyň ylmy-derňew işleri dersine giriş”

MEÝILNAMA:

1. Talybyň ylmy-derňew dersiniň maksady we wezipeleri
2. Dersi öwrenmegiň ähmiýeti
3. Okamak, bilim we hünär almak, ylmy işleriň guralyşy täze şertlerde

Beýik Saparmyrat Türkmenbaşy:

“Iň uly baýlyk – akyldyr.

Iň uly gymmatlyk - ylymdyr”

Mukaddes Ruhnama ikinji kitap sah-304.

1. Talybyň ylmy-derňew dersiniň maksady we wezipeleri

Talybyň ylmy-derňew işleri dersi mugallymçylyk ýokary okuw mekdeplerinde Beýik Garaşsyzlygymyzyň ýyllary içinde öwrenilmäge başlanan möhüm ugurdyr. Türkmenistanyň Prezidenti Beýik Saparmyrat Türkmenbaşynyn öwretmegi we maslahat bermegi bilen ýurdumyzda ýaşlara berilýän bilimiň, taýýarlalnylyan hünärmenleriň yetiştirliş derejesi ýokarlanyp dünýä talaplarynyň hem-de ülneleriniň derejesine yetirilýär. Ýokary bilimli, hil taýdan kämil hünärli, ylmy gözyetimi alyslary nazarlaýan, işine ökde, başarjaň we dogumly, Watanyň bähbidini şahsy bähbidinden belentde goýýan işgärler Altyn asyr üçin iňňän zerur. Beýik Serdarymyz, Dana Mugallymymyz Beýik Saparmyrat Türkmenbaşy: “Biziň döwletimize häzir we geljekde onuň ykbalyny çözjek ylymly-bilimli sagdyn nesil gerek. Ol nesil kuwwatly ýurt, kuwwatly döwlet, kuwwatly Watan üçin gerek” diýip sargyt edýär, öwredýär, maslahat berýär. Ol sagdyn nesil, taýýarlykly adamlar bolsa Garaşsyz, baky Bitarap Türkmenistany dünýäniň iň ösen ýurtlarynyň derejesine yetirjek geljekki ýurt eýeleridir. Mähriban Türkmenistanymyz bolsa ata-babalarymyzyň arzuwlap gelen Garaşsyzlygyny alalymyz, Baky Beýik Saparmyrat Türkmenbaşymyzyň

Watanymyza Baky Bitaraplyk derejesini alyp bereli bäri bolsa dünýäniň ösen döwletleriniň arasynda öz mynasyp ornuny tapdy.

Bu beýik sepgitler bolsa geografiýa hünärini öwrenýän, söýýän talyplara berilýän ylmlaryň hil derejesine täzedan seretmek talaplaryny goýdy. Eziz diýarymyzyň beýleki ýokary okuw mekdeplerinde bolşy ýaly, biziň geografiýa hünäri boýunça okuw Maksatnamalaryna we Meýilnamalaryna täze talaplara, durmuşyň talaplaryna laýyk özgertmeler girizildi. 2005-2006-njy okuw ýylyndan başlap geografiýa hünäri boýunça okaýanlar üçin “Talybyň ylmy-derňew işleri dersi” girizildi. Ol ders esasan ikinji ýyl talyplarynyň dördünji, okuw ýarym ýylynda öwrenilip başlanýar. Oňa jemi 46 sagat wagt bölünip berilýär. Onuň 26 sagady umumy we 20 sagady söhbet okuwlarydyr.

Dersi öwrenmegiň maksady: Häzirki zaman şertlerinde ýokary okuw mekdeplerinde taýýarlanýan geljekki hünärmenlere aýratyn talaplar bildirilýär. Beýik Serdarymyz 1993-nji ýylyň Magtymguly aýynyň 3-de yglan eden “Täze bilim” syýasatynda: “Türkmenistan tebigy baýlyklaryň-da mesgenidir. Her bir okuwçyda Watanymyzyň tebigaty, ösümlük we haýwanat dünýäsi barada gowy düşüňjeleri bolmalydyr. Bu zatlary diňe geografiýa, himiýa, biologiýa sapaklarynyň döwrebap okadylmagy bilen gazanyp bolar” diýip owredýär. Onda edilýän talap okuwça, talyba berilýän bilim arassa, halal bolmaly diýilýär. “Biziň oz çagalarymyza berýän bilimimiz edil ene süýdi ýaly halal hem tämiz arassa hem päk bolmalydyr” diýip sargyt edilýär.

Ýokary okuw mekdebine giren talyp hem bu wezipeleri çözüjek adamlar hasaplanýar. Bu talaplary berjaý etmek üçin bolsa okaýan her bir ýaş ynsan okuwa başlan ilkinji günlerinden öz esasy wagtynyň bir bölegini ylmy-barlag işleri bilen meşgullanmaga sarp etmelidir. Hut şol jähtden ýokary okuw mekdeplerinde talyplaryň ylmy-derňew işleriniň hilini ýokarlandyrmaga girişildi. Esasy okuwlaryny talypdar ylmy-derňew işleri bilen baglanyşdyrmaga mümkinçilikler alýarlar.

Biziň S. Seýdi adyndaky ýokary okuw mugallymçylyk mekdebimizde ýaşlara berilýän bilim okuwlary, hünär derejeleri bilen bilelikde talyplaryň ylmy-barlag işlerinden edilýän talaplar ýokarlandy. Täze öwrenilmäge girizilen “Talybyň ylmy-derňew işleri” dersiniň maksady hem anyklandy. Onuň esasy maksady okuwyň bütin dowamynda bu dersi öwrenmäge girişen talypdar esasy

hünärleri bilen bilelikde ylmy-derñewleri, barlaglary utgasdyryp goşmaça endikleri özleşdirmäge şert alarlar. Özlerine berkidilen halyplar bilen özbaşdak ylmy barlaglary geçirip döredijilikli pikirlenmek ukyplaryny ösdürerler.

Talybyň ylmy-derñew işleriniň esasy wezipesi bolsa bilimli, ylymly, hünärli terbiýe alan hünärmenleriň – Watanyň geljekdäki işleri üçin ylmy başarnyklarynyň kemala gelmegidir. Beýik Serdarymyz ýurtda ylmy-derñewleriniň, barlaglaryň, gözlegleriň ornuny ýokarlandyrmaga, onuň gazananlarynyň bolsa hojalyk pudaklarynyň ähli ugurlaryna peýda bermeginiň has ýokary, netijeli we peýdaly bolmagyna, dünýä nusgalyk derejelere ýetmelidigini öwredýär, wezipe edip goýýar. Dersi öwretmekden esasy wezipämiz bolsa, her talyby öz zehinine, ukybyna, başarnygyna, mümkinçiligine görä, geografiýanyň dürli pudaklary boýunça ylmy-derñew, barlag işlerine çekmekdir.

Talyplar, ýaşlar, bilim ulgamynyň işgärleri bilen geçirýän her bir duşuşygynda Beýik Serdarymyz okuw we ylmy işleriň yeke-täk bir maksada hünär öwretmäge ylmy-barlag, derñew işlerine giňden çekmekligi, geljekki hünärmenleriň taýýarlanylşynyň hiliniň has ýokary derejelere ýetmelidigini nygtaýar.

2. Dersi öwrenmegiň ähmiýeti

Talybyň ylmy-derñew işlerini alyp barmagynyň uly durmuş ähmiýeti bar. Geljekde ösýän, özgerýän ýurdumyzyň hojalygynyň ähli pudaklarynyň netijeli, dünýä nusgalyk ösmegi üçin ylmy derñew işleri möhüm orun eýelemelidir. Geljek şu günden başlanýanlygy bilen bagly ýokary mekdepler Watanymyza giň gözýetimli ýurdy başarnylyk bilen dolandyryjak hünärmenleri taýýarlaýar. Olaryň arasynda ertir bütin dünýäde belli boljak ylmy işgärleriň, alymlaryň, oýlap tapyjylaryň kemala gelmegi mümkin. Talybyň ylmy-derñew işiniň hem ähmiýeti şeýle ýaşlary tapmakdan, kämilleşdirmekden, zehinleri ýuze çykarmakdan ybaratdyr. “Täze bilim” syýasatyny ygylan edende Beýik Serdarymyz “Eger şol nesil bir ägirt daragt hasap etsek, onda bu gün ýaňy bir boý alan şol nahaljyga biziň näderejede ideg-yssywat edişimize, biziň ertirki ykbalymyza bagly bolar” diýip sargyt edipdi. Bu sargyt bolsa ylmy-derñew,

barlag, gözleg, agtaryş işleriniň ähmiýetiniň nähili derejede uludygynyň subutnamasydyr. Talybyň ylmy-derňew işleriniň gurluşy hem onuň netijesi esasynda ýaşlarda nazary, durmuş-praktiki meseleleri çözmek usullary, pikirlenmek başarnyklary, ukyplary kämilleşdirýär. Özbaşdak işlemek endikleri başarnyklary ýüze çykarylýar. Dersi okadýan we öwredýän mugallymyň işiniň ähmiýeti we gymmatly hem talyplaryň ylmy derňew işlerine gatnaşyklary esasynda zehinleri ýüze çykarmakdyr. Mugallymyň ussatlygy bolsa täze şertlerde ýurt üçin zerur bolan ylma teşne, ukyply nesilleri goldamak, ylmy açýşlara, gözleglere ugrukdyrmak bilen bahalandyrylýar.

3. Okamak, bilim we hünär almak, ylmy işleriň guralyşy täze şertlerde

Ata-babalarymyz biziň düýnimiz bolsa, çagalar we ýaşlar biziň ertirimizdir. Türkmenistanyň Baş Kanunynyň 35-nji Maddasynda “Her bir raýatyň bilim almaga hukugy bardyr. Döwlet her bir adamyň öz ukubyna görä hünär, bilimini, ýörite we ýokary bilim almagynyň elýeterli bolmagyny üpjün edýär” diýilýär. 36-njy maddada bolsa: “Türkmenistanyň raýatlarynyň öz çeper, ylmy we tehniki döredijiligini erkin alyp barmaga hukugy bardyr. Raýatlaryň ylmy-tehniki döredijilikde, çeperçilik edebiýat hem medeniýet işinde awtorlyk hukuklary we bähbitleri kanun arkaly goralýar. Döwlet ylmyň, medeniýetiň senagatyň, halk döredijiliginiň, sportyň we syýahatyň ösdürilmegine ýardam edýär” diýip görkezilýär. Bu mesele ýagny bilim, ylym Beýik Türkmenbaşynyň gündelik gözegçiliginde durýar. Mukaddes Ruhnamanyň II kitabynda bolsa: Okaň! Biliň! Öwreniň! diýip nesihat berýär.

Häzirki zaman dünýäsi, onun ykdysady pudaklarynyň ösüşi ylmy derňewleriň, barlaglaryň hem-de olaryň netijelerinin önümçiligiň ähli babatdaky ugurlaryna ornaşdyrylýan zamanasydyr. Beýik Serdarymyz hem türkmen ýaşlarynyň şol ylmy-barlaglar dünýäsine çuňňur aralaşmaklygy üçin irginsiz alada edýär. Dana Serdarymyz “Adamy adam edýän aklyly kämilleşdirmegiň serişdesi bilimdir hem ylymdyr” diýip öwredýär. Ynsana bilim, terbiýe we ylym mekdeplerde berilýär. Mukaddes Ruhnama kitaplarynda Beýik Saparmyrat Türkmenbaşy mekdebiň , ylym ojaklarynyň ähmiýetine aýratyn orun berýär.

“Bilimi maddy ähmiýetli güýje öwürmek üçin adamzat öz durmuşynda juda möhüm bir barlygy – mekdep diýilýän zady oýlap tapypdyr. Mekdep Allanyň beren tohumyny topraga atyp, ondan hasyl almagyň alajydyr” diýýär. (II kitap 303 ah).

Beýik Garaşsyzlygymyz, baky Bitaraplygymyz Beýik Saparmyrat Türkmenbaşynyň zamanasynda ýaşayan, işleýän her bir ynsandan täze şertlere, talaplara görä berilýän bilimden, öwredilýän hünärlerden dünýä ülnüleri bilen ugurdaş, olara kybapdaş bilermenleri talap edýär. Geljek okaýan, öwrenýän, hünärlerine kämilleşýän, ylmy agtaryşlaryň jemgyýete peýda berýän, onuň ösmegine badalga berýän ýaşlaryňkydyr. Hut şol maksat bilen hem Beýik Serdarymyz ýokary okuw mekdeplerinde 2 ýyl nazary, 2 ýyl hem tejribe okuwlaryny girizmegi maslahat bermeginiň esasy maksady hem şondandyr.

Baky bagtyýarlyk ýoluna düşen türkmen iliniň her bir ogul-gyzynyň sagdyn pikirlenmäge ukyby bolmalydyr, niýet edinen işini, maksadyny durmuşa geçirmek üçin on iki süňni abat bolmalydyr. (sah 298). Aslynda , bilim almak diýilýän zadyň maksady şondadyr. “Özbaşdak pikirlenmek, özüňde dogry netije çykarmak, soň öz gezegiňde täze-täze pikirleri açyş etmek hakyky bilimdarlykdyr. Diňe şeýle bilimdarlygyň bolan ýerinde hünär, iş miweli zähmete öwrülýär”. (II kitap 299 sah).

Mowzuk: *Beýik Saparmyrat Türkmenbaşynyň Mukaddes Ruhnamasy talyplaryň ylmy-derňew işlerini alyp barmagynyň usulýet esasydyr.*

MEÝILNAMA :

1. Beýik Serdaryň Atalyk kitaplarynda ylym barada
2. Bilimli nesil- kuwwatly Watan “Täze Bilim” syýasatynyň özenidir
3. Türkmenistanda bilim ulgamynyň gurluşy. Ýokary okuw mekdepleri.
4. Beýik Saparmyrat Türkmenbaşynyn Magtymguly adyndaky TDU-da, beýleki okuw jaýlarynda talyplar we ýaşlar bilen duşuşyklary ylmy; gözlegleriň nazaryýetidir.

Beýik Saparmyrat Türkmenbaşy:

*“Döwür baryar arşy-kürsi sarsdyryp,
Ýurt gurulýar ýürekleri ersdirip,
Zähmet çekin dogry durup, dürs durup,
Zähmetkeş, jepakeş halkyma gurban,
Depreniň, der dökün;, “Bir ýerde durmaň!””.*

Mähribanlarym 71-nji sahypa.

1. Beýik Serdaryň Atalyk kitaplarynda ylym barada

“Talyplaryň ylmy-derňew işleri” dersini ýaşlara öwretmegiň ruhlandyryjysy Türkmenistanyň ilkinji we ömürlük Prezidenti Türkmenistanyň Halk Maslahatynyň hemişelik Başlygy Baky Beýik Saparmyrat Türkmenbaşydyr. Ol Altyn Asyrymyzyň başyndan bari özüniň mähriban halkyna Mukaddes Ruhnama kitaplaryny we beýleki Atalyk kitaplaryny sowgat, peşgeş berdi. Ol kitaplar bilim ulgamynyň, ylmy-derňew, barlag, gözleg, döredijilik ulgamlarynda işleýänleriň ählisi, okuwçylar, talyplar mugallymlar we terbiýeçilik işgärleriniň möhüm Atalyk kitaplaryna öwürüldiler. Ol kitaplaryň hemmesi gyzyly gaplaýmaly dürler hazynalary bolup bilim, ylym ulgamynyň terbiýeçilik işgärleriniň Beýik Maslahatçylaryna öwürüldiler. Atalyk kitaplary okamak, owrenmek, bilmek isleýänleriň Baş ruhy maslahatçysydyr. Beýik Serdarymyz olarda ylym, bilim, terbiýe babatda geçmişe, şu güne nazar aýlap geljekki adalatly, ruhy sagdyn nesilleri terbiýelemegiň ýollaryny öwredýär.

Şonda ata-babalarymyzdan miras galan tämiz ahlak sypatly, eden işini başaryan dünýäde iň ynsanperwer adam bolup ýetişmegi sargyt edýär.

Beýik Serdarymyzyň: “Eziz oglum, mähriban gyzym! Oka! Öwren! Döret! Seniň bilimli, ylymly, hünärli bolmagyň kuwwatly Watan üçin, Garaşsyz diýar, gahryman halkyň üçin zerur gerekdir” diýip öwredýär. (I kitap, 337 sah).

Atalyk kitaplary geljekdäki ýurt eýeleriniň amala aşyrjak beýik işleriniň aýdyň ýol görkezijileridir. Beýik Serdarymyzyň Mukaddes Ruhnama kitaplary onuň ýiti paýhasynyň miwesi bolup, halkyň ýüregine barýan gudratdyr. Ony Beýik Mugallymymyz: “Men durmuşa mydama okgunly hem ruhobelent çemeleşdim. Irginsiz okadym, owrendim. Ruhnama kitaplarym – meniň ruhy dünýämiň çeper beýanydyr” diýen sözleri bilen berkedýär. Geljekki ylmy-derňew işleriniň gönezligi – çeşmesi hem Serdar kitaplarynda iňňän sadalyk, ýürege çalt aralaşýan ýönekeýlik bilen merdana türkmen halkyna ýetirilýär. (II kitap 460 sah).

Okamagyň, öwrenmegiň başlangyç esasyny bolsa mekdep, ýokary mekdep düzýär. Mekdep – ylym öýi bolmak bilen çäklenmeýär. Okamak arkaly üýtgeşik keramatly manylara aralaşylýar. Okamak arkaly ýaşap ýören dünýämiziň içinde başga bir dünýäni açmaga mümkinçilik alýarys. Beýik Serdarymyz: “Dünýäni açmagyň iň ygtybarly hem oňat ýoly okuwdyr” diýýär. (II kitap 306 sah). Ýene-de Dana Muhgallymymyz: “Bagtyňyz işlese, bir ýylda, üç ýylda, baş ýylda ýurduň iň baýy, uly mülkdary ýa maldary bolup bilersiňiz, emma parasatly adam bolmak üçin, ylymly alym döwrebap adam bolmak üçin bosa бүтін ömrüňe okamalydyr, öwrenmelidir” diýip sargyt edýär. (II kitap 314 sah).

Serdarymyzyň Mukaddes Ruhnamasynyň ähli ýeri, şol sanda I kitabyňyň 343-350-nji sahypalary, II kitabyň hemme yeri, aýratyn hem 303-331-nji, 446-462-nji sahypalary, 21-65-nji sahypalary bilim, ylym, terbiýe meselesine bagyşlanandyr.

Beýik Saparmyrat Türkmenbaşynyň “Iň oňat ylym jemgyýete peýda getirýän ylymdyr. Jemgyýete peýda bermeýän ylmyň hakyky ylymdygy şübhelidir. Alym-ylym eýesi, ylym ilki ile, jemgyýete hyzmat etmelidir, diňe şu hem ylmyň eýesine hyzmat etdigidir” diýen paýhaslary bolsa ylmy-derňew işi bilen meşgul boljaklara Watan, Beýik Serdar sargytlarydyr. Beýik Serdarymyz özüniň ähli Atalyk kitaplarynda ylym-bilimiň adamzat üçin adatdan daşary ähmiýetiniň bardygyna ünsümizi çekýär.

Halka bagş eden şygrylar diwanlarynda okamak, öwremek, ylym almak meselelerine, talyplar, talyplar durmuşy, ýaşlar meselelerine aýratyn üns berip

Watana gerekli adamlar bolup ýetişmekleri üçin aladalanýar. Beýik Saparmyrat Türkmenbaşy hut şol jähtden özüniň “Täze Bilim” syýasatyny ygylan etdi.

2. Bilimli nesil- kuwwatly Watan “Täze Bilim” syýasatynyň özenidir

1993-nji ýylyň Magtymguly aýynyň 3-de Aşgabatda Türkmenistanyň bilim işgärleriniň Maslahaty bolup geçdi we onda ýurdumyzyň ykdysady, syýasy we medeni durmuşyna täsir etjek möhüm meselä seredildi. Şonda Beýik Serdarymyz “Bilimli nesil-kuwwatly Watan” ady bilen Maslahatda uly çykyş etdi. Maslahatda eden çykyşynda iň kyn, belent wezipe mukaddes borç – Garaşsyz döwletiň täze döwrebap neslini terbiýelemäge çagyryş bilen ýuzlendi. Dana Mugallym: “Men siziň her biriňizi gaýduwsyzlyga hem edermenlige, batyrlyga hem gaýratlylyga, ertirki günümüziziň hatyrasyna der döküp zähmet çekmeklige çagyryýaryn. Sizi şol zähmetiňiziň hem yhlasyňyzyň ertirki gün hökman öz bol hem bereketli miwesini berjegine birjigem şübhelenmese bolar” diýip pent etdi. Şonda Beýik Saparmyrat Türkmenbaşy bu wezipäni çözmek diňe magaryf işgärleriniň däl, eýsem ähli pudaklarda işleýän ýolbaşçylaryň hem iň esasy we mukaddes wezipesi “ýurduna we watanyna wepaly” kämil nesli ösdürip ýetişdirmekden ybarat bolmalydyr diýip öwretti. Şol wepalylyk bar ýerinde biziň gazanan Garaşsyzlygymyz barha berkär, halkymyzyň ruhy galkar, eşretli ýaşar, döwletimiz dünýäde ösen döwletleriň hataryna çalt goşular diýen nesihatlary aýtdy. Beýik Saparmyrat Türkmenbaşynyn şol maslahatda ygylan eden “Täze Bilim” syýasaty bolsa indi Altyn asyryň başyndan bäri Türkmenistan diýarymyzyň jan basyna öndürilýän jemi içerki önümleriň öndürilişiniň ösüş depginleri boýunça dünýäde iň ýokary basgançakda bolmagyň esasy özenini tutýar.

3. Türkmenistanda bilim ulgamynyň gurluşy. Ýokary okuw mekdepleri.

Beýik Serdarymyzyň ygylan eden “Täze Bilim” syýasaty bilen bagly ýurdumyzyň bilim ulgamynyň gurluşy täze basgançaklara göterildi. Türkmenistanda “Bilim” hakynda täze kanun kabul edildi. Bilim ulgamynyň kämilleşdirilmegi ýurdumyzyň baş kanunynyň 35-nji maddasynda kanun esasynda düzgunleşdirildi.

“Her bir raýatyň bilim almaga hukugy bardyr. Umumy orta bilim hökmandyr. Her bir adamyň döwlet mekdeplerinde tölegsiz bilim almaga haky bardyr. Döwlet her bir adamyň öz ukubyna görä hünär bilimini, ýörite orta we ýokary bilim almagynyň elýeterli bolmagyny üpjün edýär. Guramalaryň we raýatlaryň kanunda bellenen esaslara hem tertibe laýyklykda tölegli mekdepleri döretmäge haky bardyr.”

Türkmenistanda okuw jaýlarynyň kimiň eýeçiliginde we nähili görnüşdedigine garamazdan ählisi üçin okuw maksatnamalaryny döwlet düzip berer hem-de ondan çykarmaga, goşmaçalar we düzedişler girizmäge diňe döwlet tarapyndan ygtyýarly edilen edaranyň haky bolar. Bilim ulgamyny kämilleşdirmäge maksatnamalary we kitaplary, gollanmalary döretmäge döwlet tarapyndan döredilen ylmy-usuly merkez gözegçilik edip onuň işine alymlar, tejribeli mugallymlar çekiler.

Bilim ulgamynyň gurlyşy şeýle teklip edildi.

1. Mekdebe çenli ýaşly çagalaryň terbiýe edaralary
2. Umumy orta bilim berýän mekdepler
3. Hünär öwredýän we ýörite bilim berýän okuw jaýlary
4. Ýokary okuw jaýlary we alymlyk derejesini berýän okuw jaýlary

Orta bilim hökmanydyr diýen talaba görä okuwçylar 7-16 ýaş aralykda mekdeplerde ozalkylar ýaly 10 ýyl däl-de 9 ýyl okarlar. Hut şol ýaş aralygy üçin meýletin meýilnamalara geçildi. Okuw 2-etapdan basgançakdan ybarat boldy. 1) Sowat onuň möhleti 4 ýyl. 2) 5 ýyla niýetlenen Bilim basgançagydyr. “Sowat” basgançagynda okuwçylar ýazmagy, okamagy, hasaby, edep, sözleşme medeniýetini öwrenerler. Olar soňra edilyän talaplar doly berjaý edilensoň “Bilim” basgançagyna geçiriler. Onuň ýerine ýetirilişi hem “Bilim” syýasatynyň talaplaryna görä amala aşyrylýar. Bilim syýasatyndan edilyän talaplaryň hemmesi doly ýerine ýetirildi.

“Bilim” basgançagyny doly berjaý eden raýatlar soň ýokary bilim almaga hukuk gazanýarlar. Bu gün Türkmenistanda ýokary okuw mekdepleriniň 16-sany Aşgabatda, Türkmenabatda we Maryda ýerleşip hünärmenler taýýarlaýar.

4. Beýik Saparmyrat Türkmenbaşynyn Magtymguly adyndaky TDU-da, beýleki okuw jaýlarynda talyplar we ýaşlar bilen duşuşyklary ylmy; gözlegleriň nazaryýetidir.

“Täze Bilim” syýasatynyň amala aşyrylyşyna Beýik Serdarymyzyň hut özi gözegçilik etdi. Geçen ýyllaryň içinde ýokary okuw mekdeplerinden edilýän talaplar ýokarlandy. Baky Beýik Serdarymyzyň aladasy bilen ýokary mekdeplere howandarlyk etmek ýokary wezipeli döwlet ýolbaşçylaryna tabşyryldy. Beýik Mugallymyň hut özi bolsa Magtymguly adyndaky TDU-ni, Milli Konserwatoriýa we medeniýet institutyna howandarlyk edýär. Beýik Serdarymyz ol mekdeplerde, S.A.Nyýazow adyndaky TOHU-da, TDLI-da, THHI-da, Ulaglar we aragatnaşyk institutynda, Harby institutda, Polisiýa akademiýasynda we beýleki okuw jaýlarynda mugallymlar talyplar bilen duşuşyklar geçirip degerli maslahatlar berip durdy. Ol 2002-nji ýylyň Gurbansoltan aýynyň 8-de Magtymguly adyndaky TDU-da eden taryhy çykyşynda talyplaryň iki ýyl nazary bilim alyp soň, okuwy tejribelik we ylmy-derňew bilen utgaşdyrmagy maslahat berdi. Ol maslahat üstünlikli amala aşyryldy. Serdarymyz şonda talyplara we ýaşlara mukaddes 12 sargydyňy etdi. Beýik Saparmyrat Türkmenbaýy 1995-nji ýylyň Ruhnama aýynda ýurdumyzyň baýry mugallymlary bilen geçiren duşuşykda hem uly wezipeleri goýdy. Mähriban Prezidentimiz okuw jaýlaryna, ylmy edaralara duýdansyz gelip duşuşyklar geçirende hem Watanyň ykbaly ynanylan geljekki hünärmenlere bilim, hünär, ylym yükleriniň ýeterlik bolmalylygyny sargyt etdi. Hut 2005-nji ýylyň aýagynda Türkmen oba hojalyk uniwersitetinde, Politehniki institutda, Ulag we aragatnaşyk institutynda okuwlary gös-göni önümçilik bilen utgaşdyrmagy maslahat berdi, olary amala aşyrmagyň ýollaryny salgy berdi.

Ol duşuşyklar, maslahatlar, wesýetler bolsa ähli ugurlarda bilim, hünär öwrenýänleriň okuwlaryny ylmy-derňew, gözleg, agtaryş işleri bilen utgaşdyrmagyň nazary esaslaryny düzýär. Mazmuny, hili, okadylyşy Beýik Serdar talaplaryna gabat getirilen ýokary okuw mekdeplerinde hem ylmy barlaglaryň netijeliligine talaplar ýokarlandy. Ýokary mekdepleriň maddy üpjünçilik binýatlary ösdi, berkeddi. Okajak, öwrenjek, döretjek ylmy-barlaglary alyp barjak zehinler üçin nazary esasy Serdar paýhaslaryndan gaýdýan mümkinçilikleri döredi. “Döretmek – ylmyň enesidir” diýen Serdar sargydyňa mynasyp boluň. (I kitap 349 sah.)

Mowzuk: XXI Altyn asyr – ylym asyrydyr.

M E Ý I L N A M A

1. Beýik Türkmenbaşy zamanasynda ylma bildirilýän talaplar.
2. Iň uly gymmatlyk – ylymdyr.
3. EHM, internet we häzirki zaman ylmy barlaglary.
4. Ýokary mekdeplerde ylmy işleriň guralyşy.

Beýik Saparmyrat Türkmenbaşy.

“Adam ogly – geljege baryar”.

*Akyldar dana adamlar geçmişiň galdyran petde-
petde kiutaplaryny basgançak edip, ertire
seredip görmek isleýärler”.*

Mukaddes Ruhnama II kitap 308-sah.

1. Beýik Türkmenbaşy zamanasynda ylma bildirilýän talaplar.

Beýik Türkmenbaşy zamanasy Türkmenistanyň telim asyrlap döwlet küýsöp gelen raýatlarynyň arzuw-islegleriniň amala aşýan, amala aşyrylan döwri boldy. Garaşsyz türkmen döwletiniň sanlyja ýyllarda dünýäniň ösen ýurtlarynyň hataryna goşulyp gitmegi Beýik Saparmyrat Türkmenbaşynyň ylma bildirýän döwlet derejesindäki talaplary netijesinde mümkin boldy. Beýik Serdarymyz özüniň “Täze Bilim” syýasatyny ygylan edende ýokary okuw mekdeplerine aýratyn talaplary bildirdi. Garaşsyz, Baky Bitarap Türkmenistanyň ýokary okuw mekdepelri ýurdumyzyň hojalyk pudaklarynyň ählisi üçin iň kämil hünärli kadrlary taýýarlaýan ýerlerdir. Olar – ýokary mekdepler diňe hünär, bilim ojaklary bolmak bilen çäklenmän, ylmy merkezlere hem öwürüldiler. Beýik Serdarymyz ylmy işleriň guralyşyny hem döwrüň, zamananyň talaplaryna görä üýtgedip gurnagy maslahat berdi. Bilim, ylym ulgamyny täze şertlere görä üýtgemegiň baş ugurlaryny salgy berip oňa möhüm çäre hökmünde çemeleşmegi nygtady. Ýaşlara berilýän bilimiň okuwyň mazmunyny kämilleşdirmäge çagyrdy. Ony Watanymyzyň önünde durýan wezipeleri çözüň

ugurlara gönükdirmeklige çalyşýan Maksatnamalary, Meýilnamalary düzmegiň döwrüniň gelendigini, olara talaplaryň güýçlenendigini sargady. Esasy talap, maksat, ähli okuw jaýlaryny tamamlayan okuwçylaryň talyplaryň aspirantlaryň arasyndan has zehinli, akylyly, ylymly-bilimli ýigitleri we gyzlary saýlap alyp, olary Garaşsyz Türkmenistan Watanymyzyň röwşen geljegi üçin hyzmat etmäge taýýarlamak wezipesini goýdy.

Beýik Serdarymyz çalt ösýän milli ykdysadyýetimize juda zerur bolan we ýiti ýetmezçilik edýän ugurlar boýunça fakultetler, bölümler hünär ugurlaryny açmagy, hünärli kadrlar taýýar bolandan soň olara bildirilýän synaglary, synaglardan edilýän talap edijiligi hem güýçlendirmegiň ýollaryny uly danalyk bilen öwrettdi.

Türkmenistanyň halk hojalygynyň esasy pudaklary bolan nebit-gaz toplumlarynda, energetika, nebit-himiýa, geologiýa-gözleg, gaýtadan işleýän senagatda, käbir etraplarda we sebitlerde ökde hünärli işgärleriň sanynyň azdygy, pudaklar bilen okuw jaýlarynyň arabaglanyşygynyň ysnyşykly däldigi görkezildi. Olar esasan inženerler, programma düzýänler, lukmanlar, medeniýet we bank işgärleri, ykdysadyýetçiler, tehnologlar, telekeçiler, terjimeçiler we mugallymlaryň birnäçe ugurlar boýunça işleýänleridir. Beýik Serdarymyz bu päsgelçilikleri aradan aýyrmagy wezipe edip goýdy. Ýokary hünärli işgärlere bolsa Watanyň ykdysadyýeti ýiti mätäçlik çekýär. Watanymyz ylmy agtaryşlara mynasyp ýaşlaryň gelmegine garaşýar. Bu beýik işde baş orun mugallyma, halypa degişlidir. Beýik Serdarymyz 1993-nji ýylyň Sanjar aýynyň 22-sinde Aşgabatda aýratyn zehinli çagalaryň mekdep internadynyň açylyş dabarasynda eden çykyşynda: “Adamda hemişe belli bir maksat bolmaly, höwes bolmaly, duýgy bolmaly. Ol maksat oňat hünär öwrenmäge ylymda köp zatlary bilmäge, saz öwrenmäge gönükdirilmelidir. Adam öz saýlap tutan kärini doly ele almaga, men bir kişiden pes dälde diýen maksada, ylma baş goşanlar bolsa başga ýurtlardaky alymlaryň hem başaran işini başararyn, olardanam ökdeläriň diýen maksada ymtylmalydyr” diýip ak pata berdi. Beýik Türkmenbaşy zamanasynda ylma bildirilýän talaplar hem şoňa esaslanmalydyr.

2. Iň uly gymmatlyk – ylymdyr.

Tebigatyň önümi bolan adam häzirki zaman ylmy bilen berk we pugta ýargalanan bolmalydyr. Onuň esasy çeşmesi kitaplardyr. Kitap adam paýhasynyň maddylaşmagydyr. Beýik Serdarymyz: “Ylmyň, bilimiň gazananlaryny öwrenmäge, durmuşyňyzda peýdalanmaga çalyşyň!” diýip öwredýär (II kitap sah 315). “Her bir özgeriş, ösüş ylym we onuň gazananlarynyň durmuşa ornaşmagy bilen baglanyşyklydyr. Çünki: hakyky ylym – durmuşy herekete getiriji güýje öwrülip bilýän ylymdyr” (II kitap 326 sah). Iň uly gymmatlyk bolan ylma Beýik Mugallymymyzyň: “Iň oňat mugallym – ylmyny özgä berip bilýän alymdyr”. Öwredip bilmeýän alym akyl husutlygynyň, pikir gysgançlygynyň guludyr. Ylym şeýle bir baýlykdyr, ony ile berdigiňçe, ol köpeler, ylym şeýle bir baýlykdyr, ony hem ile berip bolýandyр, hem şol bir wagtda özünde alyp galyp bolýandyр, ylym ile berdigiňçe aňynda berk kök urýandyр. Bu hakykaty bilýän kişi çyn alymdyr, onsoň ol hiç mahal zadyny ilden gysganýan däldir” diýen bahasyndan ýokary aýtmak mümkin däldir (II kitap 329 sah). Beýik Serdarymyzyň “Durmuşyň lezzeti – ömrüni manyly geçirmekdedir” diýen sargytlaryndan ugur alyp Okaň! Biliň! Öwreniň! Serdar wesýetlerini berjaý etmek üçin bolsa häzirki zaman ylmynyň çäkleri we pudaklar boýunça gazananlary bilen möhum ylmy-barlag merkezleri we toplumlary bilen ysnyşykly aragatnaşyklar talap edilýär. Merkezleri we ýokary okuw merkezleri özara hyzmatdaşlykda bolanda döwlet ösüp we galkynyp gidýär. Häzirki zaman ylmy jemgyýetçilik ynsanperwer, tebigat, tehniki ugurlar boýunça ýöriteleşýärler. Netijede hünärara baglanşyklar emele gelýär. Meselem tehniki ugur psihologiýa bilen baglanyşyp inžener psihologiýasy, tehnika we biologiýa baglanyşyp bionika, tehnika we ahlak baglanyşyp imžener etikasy, tehnologiýa we ekologiýa baglanyşyp ekotehnologiýa we başgalar emele gelýär. Olaryň özara utgaşmaklygykdan bolsa ylmy-barlag we tejribe konstruktorçylyk işleri (NIOKR) döreýär. Dünýä ylmy barlag merkezleri bolsa özara bäsleşip iň kämil tehnikalary, tehnologiýalary, sortlary, görnüşleri, enjamlary önümleri medisnadaky açyşlary oýlap tapýarlar. Ylmy barlag merkezleri, edaralary köp ýerlerde ýokary okuw mekdepleriniň ýanynda döräpdirlir. Meselem Oksford,

Kembriji, Bolon, MDU we beýlekileri muña mysal bolup bilerler. Häzirki zaman ylmyň möhüm merkezleri ABŞ – (1mln adam gowrak, Ýaponiýada- 1mln çenli, Günbatar Ýewropa – 750 müň adam) HHR, Koreýa, Taýwan, Braziliýa, Orsýet federasiýasy we beýlekilerdir.

Häzirki zaman ylmy tehniki progresiniň gazananlaryna gatyşyp, alyş-çalyş etmek üçin bolsa tehniki bilimleriň bolmagy hökmanydyr. Beýik Serdarymyz “Täze Bilim” syýasatyny ygylan edende tehniki, tehnologiýa, informasion sowadyň, bilim, hünäriň bolmagyna aýratyn üns berdi. Ol şonda: umumy bilim, mekdebini tamamlan adamyň älem syrlaryna, töwerekde bolup geçýän tebigy hadysalaryň sebäplerine, ýaşayan jemgyýetiniň we döwletiniň syýasy, ykdysady-maddy gurluşlaryna, adamzat aňy bilen döredilen ylmy enjamlaryň işleýiş syrlaryna, döwletleriň we halklaryň taryhyna, olaryň ýerleşiş we ykdysady geografiýasyna, ynsan medeniýetiniň we sungatynyň gazananlaryna, umuman ýaşayan dünýäsine akyl ýetirip bilmegini üpjün etmelidir we olary taýýarlamaýdyr diýip sargyt etdi. Ýaşlara üç dili bilmekligi, halk hojalygynyň her bir pudagynda kompýuterleriň bolmagyny maslahat berildi. Ýaşlaryň häzirki zaman enjamlary – tehniki enjamlardan, kompýuterlerden baş çykarmagy zerurlyga öwrüldi. Ylmyň gazananlary bolsa öwrenilmegi talap edýär. Bu günki dünýä hojalyk pudaklaryny ylmy-informasion geogarfiýadan üzňe göz önüne getirmek mümkin däl. Ol bolsa dünýäde ylmy habarlar toplumynyň osmegine getirdi. Dünýä habarlar gullugy bolsa maglumatlary elektron tehnikasynyň we tehnologiýalarynyň üsti bilen amala aşyrýar. berilýän maglumatlar bolsa:

1. Jemgyýetçilik durmuşyndaky wakalary.
2. Ylmyň, tehnikanyň gazananlaryny, olary dolandyrmak meseleleri.
3. Ykdysady we işjeň habarlary.
4. Bilim we medeniýet habarlary görnüşinde bolup bilerler.

Olary esasy peýdalanyjylar:

1. Döwlet gullukçylary we edaralary (sanlar, arhiw, hökümet)
2. Ylmy-barlag merkezleri, habarlar gulluklary, ylmy-barlag institutlary, uniwersitetler, kitaphanalar we ş.m.
3. Kommersiýa bilen meşgullanýan önümçilik we önümçilik däl kärhanalar we olaryň gulluklary.
4. Habarlary peýdalanylýan şahsy adamlar.

Habarlar we maglumatlaryň görnüşleri:

1. Gollanmalar, sözlükler, kitaplar, gazetler
2. Kommersiýa, tehniki ykdysady we beýleki san maglumatlary
3. Şekiller, çyzgylar, suratlar, kartinalar, kino, telewideniýe
4. Saz ýazgylary, gepleşikler, sözlenen sözler.

Ylma teşne adamlar ol habar-maglumatlary häzirki zaman elektron aragatnaşyk tehnologiýasyny çuňňur öwrenmek arkaly alyp bilerler. Elektron aragatnaşyk öz işlerini telefon, telefon ulgamlary, radio we telewideniýe, öýjükli telefon, telefaks, wideotekst, teletekst, wideotelefon, elektron poçta, telematik gulluklaryň üsti bilen amala aşyrýarlar.

Beýik Türkmenbaşynyn zamanasynda eziz diýarymyz häzirki zaman tehnologik ulgamyna goşulyşyp gitdi. Halkara telekommunikasiýalaryň internet ulgamyna birikdik. Internet – bu häzirki zaman habarlar toplumyny zerur ýerine gowşurýan gulluklaryň dünýädäki iň iri kompýuter telekommunikasiýalarynyň ulgamydyr. Bu ulgam häzirki zaman ylmynyň iň soňky gazanan tehnologik, tehniki aragatnaşyk enjamlary bilen doly üpjün edilendir. Ol:

1. Millionlarça adamlaryň durmuş, işjeň önümçilik derejesini, önümçiligini umumy we şahsy kompýuterleri bilen baglanyşdyrdy.
2. Köp sebitleri, döwletleri ynamly elektroenjamlar bilen baglanyşdyrdy.
3. Sanly telekommunikasiýalar, iň kämil çalt habary kabul edýän enjamlara eýedir.

3. EHM, internet we häzirki zaman ylmy barlaglary.

Dünýäniň möhüm senagatly ýerlerini Demirgazyk Amerika, Demirgazyk Ýewropanyň telefon toplumlaryny, Milli kompýuter gulluklaryny Internet e çatmaga mümkinçilik berdi. Biziň mähriban Watanymyz hem 1997-nji ýyldan bäri halkara Internet gullugynyň hyzmatyndan peýdalanýar.

Halkara Internet ulgamy XX asyryň II ýarymynda emele geldi. Onuň hyzmatlaryndan bolsa 200-den gowrak döwlet peýdalanýar. Aýratyn hem iň kämil telefonlaryň hyzmatlary ýokarlanýar. Her ýyl mobil telefonlaryň sany birnäçe million artýar. (Häzir 2005 ý.1.01 olaryň sany 5 mln).

Şu günki dünýäde Internet ulagmynyň ösen sebitleri ABŞ, Günbatar Ýewropa, Ýaponiýa, Go-Gd Aziýa döwletleri, Orsýet Federasiýasy hasaplanýar.

Elektron-hasaplaýyş, elektron poçta, Internet ulgamy 1998-nji ýyldan bäri biziň institutymyzda hem giň gerim aldy. Talyplar uly höwes bilen olary öwrenýärler we hyzmatlaryndan peýdalanýarlar.

4. Ýokary mekdeplerde ylmy işleriň guralyşy.

Talyplaryň ylmy-derňew işleriniň esasy merkezleri yokary okuw mekdepleridir. Bu mesele boýunça Beýik Saparmyrat Türkmenbaşy 2000-nji ýylyň Gorkut aýynyň 20-sinde “Ýokary okuw jaýlarynyň meseleleri” boýunça eden çykyşynda yokary mekdeplerde ylmy işleriniň guralyşyna aýratyn talaplar goýdy. Ol şonda yokary okuw jaýlarynda döwletimize degişli ylmy işleri alyp barmaly diýip görkezme berdi. Şol maslahatda yokary okuw jaýlarynyň ýanynda ylmy merkezleri döretmegi maslahat berdi. Öz işine ökdeleşen alymlaryň ýaşlara her ugur boýunça şu günki dünýäniň gazananlaryny, Türkmenistanyň haýsy derejede gazanandygyny, geljekde türkmen ýaşlarynyň nämäniň üstünde işlemelidigini höwes bilen öwretsinler diýip sargyt etdi. Altyn ýaly şöhle salyp duran akyllý-başly ýaşlarymyzy saýlap olary ylymlar dünýäsine ugrukdyrmagy tabşyrdy. Serdarymyz biziň institutymyzyň pedagogiki sözünü mugallymçylyk ady bilen calyşmagy teklip etdi. “Ýokary mekdepler talyplaryň ylmy-derňew işlerini guramagyň täzeçe görnüşlerine geçdiler. Ylmy işleri ugrukdyrýan rektorlygyň ýanynda bölümler döredildi. Ol tutuş yokary okuw mekdebiniň ylmy-derňew, barlag işlerini gurayar, gözegçilik edýär, maslahat berýär, ugrukdyrýar, jemleýär we önümçilige ornaşdyrýar. Talyplaryň ylmy-derňew işlerine döwlet derejesinde howandarlyk edilýär hem-de Beýik Serdarymyzyň mähirli aladalary bilen gurşalandyr. Diýmek zehin paýhasyna eýe bolan ýaş türkmen raýatyna açyş etmäge, döretmäge, öz ukubyny açmaga şertler bar.

Mowzuk: Türkmenistany ozgertmekde ylmyň orny.

M E Ý I L N A M A

1. Ylym – bagtyň açarydyr.
2. Ylmy – derňewleriň, gözlegleriň netijesi ýurdy ösdürmegiň dünýä derejesine çykarmagyň zerurlygydyr.
3. Ylym adamyň hemişelik hemrasydyr.

BEÝIK SAPARMYRAT TÜRKMENBAŞY

“Allatagalanyň peşgeş beren her gününiň her sagadynyň gadyr-gymmatyny bilip, ony many-mazmundan, şöhrat-şandan bezemäge çalşyň!”

Mukaddes Ruhnama II kitap 247-sah.

1. Ylym – bagtyň açarydyr.

Baky, Beýik Serdarymyz “Täze Bilim” syýasatyny yglan edende Bilim.Ylym ulgamyny kämilleşdirip olary döwletiň ösýän isleglerine, dünýä ülnülerine doly gabat gelýän bitewi bir Merkeze öwürmegi wezipe edip goýdy. Soňra ol muny Beýik Atalyk kitaplarynda ýokary derejelere çenli ösdürip ylmyň Garaşsyz türkmen döwletine näderejede wajypdygyny, her bir ýeňişleriň üstünlikleriniň açarydygyny kalbymyza guýup durdy. “Öwrenmegiň iň oňat usuly okamakdyr. Okamagyň iň oňat usuly pikirlenip okamakdyr. Pikir ýok ýerinde bilim hem ýokdur. Sowat adamyň ellerini, sözlerini we gulaklaryny herekete getirýär, bilim adamyň akylyny herekete getirýär. Ylym bolsa bularyň barynyň hereketini bitewilige öwürýär we ony durmuş babatdaky döredijilikli işe gönükdirýär” diýip okamak, öwrenmek, ylym almak, döretmek barada aýdyň ugurlary salgy berýär. “Men ylymly, bilimli adamlara aýratyn sarpa goýýaryn” diýmegi bolsa zähmet çekýän adama, mugallyma, alyma goýulýan uly sarpadyr. “Alym hakykatyň dostudyr, jemgyýetiň hyzmatkäridir” diýmegi bolsa bagtyň açary ylma bildirilýän talapdyr. “Bilim adamzat tarapyndan döredilen

hazynadyr”. (I kitap 345 sah). Ertir Garaşsyz, Baky Bitarap Türkmenistanyň bagtyýar baý, ylymly-bilimli döwlet bolmagyny islese, şu günden geljekki nesliň terbiýesine üns bermäge borçludyr” diýen paýhasy bolsa bagty ylymdan gözlemek maksatnamasydyr.

Onda Beýik Mugallymyň öwredişi ýaly “Adamy adam edýän ylymdyr”. Bagtyň açary hasaplanýan ylym “Akylyňy münlerçe ýyllap jemlenip, toplanmagyndan kemala gelipdir we ol adamzadyň bir artykmaçlygydyr. Beýik Serdarymyzyň özüniň aýdyşy ýaly bilimli hem-de ylmy adamzadyň özi tapypdyr. Ylym adamzada hemişe gerek. Şonuň üçin hem adamlar ylmy we bilimli biri-birine, nesilden-nesile geçiripdirler. Olar elbetde okamak öwrenmek bilen amala aşyrylypdyr. Beýik Serdarymyz: “Kitap okaýan adamyň mugallymlary, halyplary, dostlary kimler? Dünýä dana-dana kitaplary peşgeş beren beýik akyldarlar, alymlar, ýazyjylar! Olar haýsy zamanda, haçan ýaşap geçendigine, haýsy halkyň wekilidigine garamazdan, seniň mugallymyň, halypaň, dostuň bolýar” diýip okaýan adamyň sarpasyny belent tutýar.

Ylymly adam geçmeşiň akyldarlary bilen gepleşmegi başarsa, topragy söýýän adam toprak bilen, malyny söýýän maldar maly bilen gepleşmegi başarýar. Bir käri söýüp, şol käre berlen adam hiç haçan ýamanlyk ýüzüni görmeýär, emma şol adamlar üstüne okumyş hem bolaýsa, onda ol бүтүнleý başgaça bolýar. Daýhan ýöne daýhan däl, alym daýhan, maldar bolsa alym maldar bolýar. Olaryň ýaşaýyşlaryna many-röwşen, bereket goşulýar. Bagtyň açarynyň ylymdadygyny Beýik Serdarymyz geçmişde meşhurlyga eýe bolan dana Nagyşbendiden mysal getirýär. Onuň şagirtleriniň biri onuň ýanyna baranda: “Ussatlardan öwrenenim maňa çäksiz lezzet berýär” diýipdir. Beýik Mugallym muny ýatlamak bilen öwrenilýän hünäre, barlag edilýän ylmy gözlemlere berk talap goýýar, öz pähim-paýhaslarynda döwletimiz üçin indi öňki ýaly (Garaşsyzlygymyza çenli) bilim alyp, ahyrynda-da ykbalynyň nähili boljagyny bilmän oturan ýaşlar bolmaly däl diýýär. Bizde öz Watany üçin peýda getirmäge çalyşýan ajaýyp ýaşlar bar. Biz muňa şatdyrys, sebäbi siz geljekki ýurduň eýelerisiňiz diýip buýsanýar.

Talyplar, siz näçe çalt ylymly-bilimli bolup ýetişseňiz, durmuşy köpräk öwrenseňiz, şonça-da ýurdumyzy özgertmäge goşandyňyzy goşarsyňyz. “Ylym, bilim üçin sarp edilen gijeleriň halkymyz üçin ýagty gündiz bolup gaýdyp

geljegigini hergiz unutmaň” diýip geljekki ýurt eýelerine Atalyk pentlerini berýär.

2. Ylmy – derňewleriň, gözlegleriň netijesi ýurdy ösdürmegiň dünýä derejesine çykarmagyň zerurlygydyr.

Häzirki zaman dünýäsinde zähmetiň Halkara bölünişigi we onuň geografiýasy hojalyk pudaklaryna aýgytly täsir edýär. Ylymda bolsa onuň ençeme görnüşleri bar, olar jemgyýetçilik, tehniki, professional we geografik (ýagny çäk we giňişlik boýunça) ugurlar boýunça ylmyň geografik bölünişigi zähmetiň halkara, dürli sebitler, döwletler, pudagara, pudaklaryň içindäki bölüniş görnüşleri esasynda emele geldi. Zähmetiň halkara bölünişigi müňýyllyklaryň dowamynda emele geldi. Ylmyň senagat rewolýusiýasy döwründe (XVIII asyryň aýagy. XIX asyryň soňky çäryegi) gazananlary onçakly uly bolmady. Bu döwürde Uaýttyň – bug maşyny, Kartraýtyň – mehaniki dokma stanogy, Hargriwsysň – egirme maşyny, Fultonyň – parahody, Stefensonyň – parowozy şol döwrüň ylmyň gazanan üstünligidir. Olar ençeme el-gol işlerini ýeňilleşdirdiler.

2-nji bir aýratynlygy ilkinji demirýollar, poçta aragatnaşygyny döretdi. 1874-nji ýylda döwletler ara Halkara poçta soýuzy, telegraf aragatnaşygy, ilki optiki, soňra 1837-nji ýyldan elektrik telegraf peýda boldy. II – ylmy tehniki rewolýusiýa – maşyn – tehniki rewolýusiýa (MTR) döwri XIX asyryň soňky çäryegi – XX asyryň ortasy (70-80-nji ýyl) arasy senagatda uly öwrülişikler boldy. (Belgiýa, Awstriýa, Şwesiýa). Bu döwürde iri maşyn industriýasy kemala geldi. Maşyn gurluşyk, himiýa, kagyz-sellilýuza, energetika, metallurgiýa, samolýotlar we beýlekiler muňa mysal bolup biler. Döwletler üçin ylymly adamlaryň zerurlygy ýüze çykdy.

Senagat önümçiliginde alymlar, inžinerler, teknikler, tehnologlar köp gerek boldy. Bu döwür taryhda “Maşyn asyry” hökmünde bellidir. Günbataryň ýurtlary ABŞ, Beýikbritaniýa, Fransiýa, uruşdan soň Ýaponiýa, Germaniýa, Italiýa, öňki SSSR ylymda uly öwrülişikleri etdiler.

XX asyryň II-ýarymynda biziň günlerimize çenli döwür bolsa adamzat aňynyň, medeniýetiniň hil taýdan ähli ugurlar boýunça has ösen 3-nji döwri ylmy-tehniki rewolýusiýa döwri boldy. Adamzat maddy önümçiligiň ähli ugurlarynda öz aň-akyl mümkinçiliklerini doly açyp görkezdi. Mikroelementler dünýäsinden kosmosa çykdy. Kosmiki apparatlar, elektrotehniki, elektron enjamlar, raketalar sesden çalt uçýan samolýotlar, atom elektrik beketleri, iň soňky ýaraglar dürli görnüşli maşynlar, traktorlar, medisina enjamlary, atomohodlar we beýlekiler ylmyň gazananlarydyr. Bu döwür kompýuter tehnologiýasynyň hem ösen döwrüdür.

Biziň Garaşsyz, Baky Bitarap Türkmenistan döwletimiz hem öz Garaşsyzlygy ýyllary içinde dünýä ylmynyň gazananlaryna garyşyp gitdi. Watanymyz dünýä ylmynyň iň soňky gazanan önümlerini edinýär. Döwletiň ösmegi, ykdysady kuwwatynyň berkemegi bolsa ýaşlaryň ylmy işlere höwesini artdyrýar. Ylmy-derňew işleri we onuň soňky netijerli bolsa önümçilige ornaşdyrylyp hil taýdan ýokary derejeleri gazanmaga itergi berýän bolmalydyr. Ykdysady ösüşlerimize öz täsirini düýpli ýetirjek ylmy derňewler, gözlegler, barlaglar, oýlap tapyşlar, olar babatda dünýä ylmynyň depginleri bilen deň gitmek bu galkynýan döwlet, onuň geljekki ykbalyna täsir etjek zerurlykdyr. Beýik Serdarymyzyň pähim-paýhaslaryndaky, Garaşsyz diýarymyzyň her bir ýaş ýigidi we gyzy öz başaryan hünärini saýlap alsa, şoňa ökdelese, onda ýurdumyza döwlet ýagar diýmesinde hem milli ylmyna buýsanç ýatyr. Türkmenistan Watanymyzyň geljekdäki ykbaly onuň häzirki ýaş nesilleriniň sowat, bilim we aljak hünärleriniň hiline, öwrenenlerini ylmy gözlegler, açyşlar bilim utgaşdyryp biljek ukuplaryna bagly bolar. Ylym älemine, onuň giňişliklerine, çuňluklaryna aralaşýan nesillerimiz bolsa, Beýik Serdarymyzyň: “Öňde biziň Mukaddes umytlarymyzyň arzyly bossany parlak nura beslenip otyr” diýen öňdengörüjilikli paýhaslarynyň manysyna düşüňip berjaý ederler. Watanyň ykbaly, ösüşleri ylmy agtaryşlardan şony talap edýär we onuň netijeli işlerine mätäç. XXI asyra Türkmeniň Altyn asyryna gülläp ösen ýagdaýda girmek, üstünliklerimiziň täze sepgitlerini gazanmak isleýän bolsak onda biz köne endikleri, şol bir meňzeş lenç edilen zatlary bir gapdala goýup, ykdysadyýetde ösen täze çemeleşmeleri gözlemegiň zerurlygyna biziň

hemmämiziň anyk akyl ýetirmegimiz gerek. Ana ylymdan döwrüň edýän zerurlyk talaby şeýledir.

3. Ylym adamyň hemişelik hemrasydyr.

Beýik hem dana Parasatly ilkinji we ömürlük Prezidentimiz Halk Maslahatynyň hemişelik başlygy Türkmenistanyň Ilkinji Gahrymany, akademik, professor (şonuň ýaly derejâni köp ýurtlar dakdy) Saparmyrat Türkmenbaşynyň baglangyjy bilen yglan edilen “Täze Bilim” syýasaty diýarymyzyň magaryf ulgamyna, alymlaryň-mugallymlaryň alyp barýan okuw-terbiýeçilik, bilim, hünär bermek, ylmy-barlaglar işlerine täze ruh berdi.

Okuwçylar, talyplar, mugallymlar has dogrusy ylma-bilime dahyly bolan döwletimiziň her bir ýaýaşjysy bu syýasaty aýratyn makullama bilen kabul etdiler. “Täze Bilim” syýasatynyň özi okgunly pikirler we täze başlangyçlara ýugrulandyr. Onuň gözbaşynda bolsa Garaşsyzlygymyzyň Beýik mugallymy Beýik Serdaryň hut özi dur Beýik Mugallymymyz ýaşlarymyzyň ýokary derejede bilimli, ylymly we tehniki meseleleri çözmegi başaryan, üç dili bilýän öňdebaryjy ýaşlar bolmagyny isleýär. Beýik Serdarymyzyň Bilim ugrunda öňe sürýän bu syýasaty “Watançylygyň Beýik duýgusynyň” juda Beýik we aýdyň ýüze çykasydyr. Bir zady ýatlamak gerek. Gadymy zamanlarda bir sagirt öz halypasyndan: “Haçan men Size doly düşünerin we her bir işi edil Siziň edişiňiz ýaly ýerine ýetirip bilerin?” diýip sorapdyr. Halypa garaşylmadyk ýagdaýda şägirdini suwa itip goýberipdir. Çuň suwuň düýbüne giden şägirdi demi-demine ýetmän, hopugyp bada-bat suwuň yüzüne çykypdyr-da halypasyna soragly nazaryny aýlapdyr. “Düşünmediň öýdýän?” diýip halypasy aýdypdyr. “Haçanda sen ýap-ýaňy suwuň aşagynda howa teşne boluşyň ýaly, meniň edýän işlerime teşne bolup bilseň, şonda sen uly belentliklere ýetmegi başararsaň” diýip sözünüň üstüni ýetiripdir ýene-de bir zada ünsüňizi çekmek gerek. Dünýä ylmynda yz goýan Pifagoryň sözünü ýatlamak gerek. Ol: “Adamlary ýagtylyga akylyly we Merdana ogullar çagyryp biler, ejizler muňa ukyply däldirler” diýip ýazypdyr. Şeýle Beýik ynsan Türkmeniň alnyndan Aý bolup dogdy. Ol Kuýaş bolup ilini çoýýan Pifagoryň arzuwlan ogly, Beýik Biribaryň Türkmen eçilen ogly Saparmyrat Türkmenbaşydyr. Beýik Mugallyma Beýik Serdara mätäç

bolan türkmen indi Baky Beýik Serdarly boldy. Beýik Garaşsyzlygymyza çenli biz ýüreklere ornaýan parasatly pähimlere, sargytlara, oňdengörüjilikli ynsanperwer syýasatlara mätäçdik we teşnedik. Adamzadyň hemişelik hemrasy bolan ylmy barlaglara goşulyp, milletiň agzybirligi, Watanymyzyň pajarlap ösmeginiň hatyrasyna watandaşlarymyzyň bagtly ýaşamagynyň hatyrasyna jany-teni bilen berlen, gijesini gündiz edip işleýän Serdarymyzyň ylmy derňewler, gözlegler barada özüme bildirilen ynamyna mynasyp jogap bermek biziň borjumyzdyr.

**Mowzuk: Ylmy hünärmenleri taýýarlamak döwletiň
baş syýasatydyr.**

M E Ý I L N A M A

1. Türkmenistanda hünärmenleri taýýarlamagyň ugurlary we ýokary derejeli ylmy hünärmenleriň taýýarlanylyşy.
2. Daşary ýurtlarda döwletara şertnamalar esasynda olaryň taýýarlanylyşy.

*Türkmenistanda ylmyň halka hyzmat etmegi üçin ähli
şertler dörediler. Ylma daýanmazdan halk hojalygyny
we beýleki pudaklar ösdürmek mümkin däl.*

***Beýik Saparmyrat Türkmenbaşynyň pähimleri we
sargytlaryndan. Sah.20.***

**1. Türkmenistanda hünärmenleri taýýarlamagyň ugurlary we ýokary
derejeli ylmy hünärmenleriň taýýarlanylyşy.**

Indi dünýäniň iň baý, iň kuwwatly, iň abraýly döwletleri bilen deň hukukly döwletleriniň birine öwrülen Türkmenistan öz ösüşiniň Altyn harplar bilen ýazylan zamanasyna ýetdi. Öz çagasynyň hakyky adam bolup ýetişmegini arzuw etmeýän, bu hakda aladalanmaýan ata-enäniň bolmaýşy ýaly Beýik Serdarly Watanymyz hem öz geljegi barada belent wezipeleri goýýar. Ata wesýetlerine öwrülen Serdar sargytlaryny köňüllerine siňdirýän ýaşlar,

okuwçylar, talyplar berk ylmy binýat bilen ýaraglanyp Watanyňy beýgeldýärler. Nirede işlesede, nähili işi ýerine ýetirýän hem bolsa, okasada, ylmy barlaglar alyp barsada olar öz zähmetleriniň miweleriniň halk, Watan üçin alnyp barylýandygyna düşüňýärler.

Beýik Saparmyrat Türkmenbaşy Mukaddes Ruhnamanyň ikinji kitabynda “Ylym giňişligi bolan mekdebiň aýratyn ruhy güýç-kuwwaty we aýratyn ruhy howasy bardyr. Bu giňişlikde höküm sürýän baş edep kanuny okuwa höwes, bilime teňnelik şahsy erkin mekdep düzgünine tabynlykdyr. Okuwçy bol, talyp bol – seniň ýüzüň tuwagy edepdir. Mekdepde edepli ýöremeli, edepli oturmaly, edepli gürleşmeli, edepli sapak almaly, edeplilik bilen bilim netijlerini görkezmeli” diýip sargyt edýär. Atalarymyzyň taryhy sapak – bilime, okuwa ýüregiňi bermek ýörelgelerine eýermeklik nesihat berilýär. (II kitap 306-307sah).

Serdarymyzyň esasy sargydy bolsa okamak, öwrenmek, hünär eýesi bolmak, jemgyýetde peýda getirýän adamyň kemala gelmegidir. “Türkmeniň baş eýýamynyň ruhy” şadessanynda

“Okaber, gynanda wagtyň azlygyna

Gije-gündiz okap ylym hakyň al!

“Ylym – bu dünýäniň genji – känidir.

Ylym bolsun seniň toplan hazynaň,

Kitap bolsun Mugallymyň halypaň.” (sah.315-317).

“Siz – talyp, siz – esger, geljekki alym” (sah 389) diýip ýaşlara uly ynam bilen garaýar. Serdarymyz kitaby köp okaýan adamyň gözlerem, gursagam, beýnisem doly bolýar. Kitap seniň haýsy halkyň wekilligiňe garamazdan baş Mugallymyň, halypaň, dostuň bolýandyr. Kitap ömürlere nur-röwşen çayýan bir hazynadyr.

Mukaddes Ruhnamanyň ikinji kitabynda (sah-314) bir rowaýat bar. Könelerimiz bir uly pir barada gürrüň edende: “Ol pir okap-okap, ganat baglap, uçup bilipdir” diýýär. Men siziň hem okap-okap, ylmyň aňyrbaşyna baryp uçmagyňyzy arzuw edýärim.

Eziz ýaşlar! Gadyrly talyplar ata pendisi, kasam, ant bolup ýaňlanýan Serdar arzuwlaryna düşüňip, ony amal etmegi parz, borç bilip Watan ogul-

gyzlary bolup ylym, ylmy-barlaglar äleminde parlak ýyldyza öwrüliň! Size ak ýol bolsun!

Beýik Serdarymyz bize hemişe ruhbelent bolmaklygy wesýet edýär. Ol şonda ruhbelent bolmaklygyň ahlagynyň we edebiniň ýedi şertini we esasyny öwredýär. (II kitap sah-454).

1. Kalbyňy hemişe arassa we mähirli saklamak.
2. Minnetdarlyk duýgusy we minnetdarlyk gatnaşygy.
3. Ahlak we amal – erk.
4. Kanagatlylyk.
5. Maksatlylyk.
6. Şadyýanlyk.
7. Irginsiz gözleh.

Hünäre höwesek, ylma teşne ýaşlar we talyplar olary irginsiz öwrenmek arkaly Watnyň mynasyp eýeleri bolup bilerler.

Beýik mugallymyz turuw başdan ýaşlara hünär öwretmekligi özüniň “Täze Bilim ” syýasatynyň esasy edip goýdy. Häzirki zaman bazar ykdysady gatnaşyklary şertlerinde işine ökde, hünärli adamlar aýratyn taýýarlygy talap edýär. Öz işlerine kämil işgärleri, senetçileri, hünärmenleri bilermenleri bolan zawodlar, fabrikler kiçi kärhanalar öz öndürýän önümleri bilen, dünýä hem-de daşary ýurt bazarlarynda güýçli bäsleşige döz gelmeli bolýarlar. Bu bäsleşik diňe dünýä bazarynda däl-de eýsem ýurduň öz içinde hem başga ýerlerden gelen harytlar, onda-da oňat hilli önümler bilen hem bäsleşmeli bolýar. Önüm bolçulygy döredilende bolsa ýurduň kähanalary öz aralarynda bäsleşip, kim oňat at ugrunda güýç synanyşarlar. Tozmazlyk batmazlyk üçin bolsa diňe bäsleşige çydamly, ukyply harytlar öndürmeli bolar. Ony bolsa oňat taýýarlykly, ukyply, işlemäge höwesli ökde hünärli admlar amala aşyryp bilerler. Ýaş oglanlara we gyzlara hünär öwretmekligi Beýik Türkmenbasynyň guran Beýik binasy, Garaşsyz hem Baky Bitarap Türkmenistan döwleti öz ütüne alýar.

Ýurdumyzda hünär öwretmekligi “Senet” döwlet önümçilik birleşmesine degişli hünär öwredýän mekdepler – liseýler, orta okuw mekdepleri, kolležler amala aşyrylar. Bu okuw jaýlarynda hünärmenleriň taýýarlanyşy esasan iki ugur boýunça amala aşyrylýar.

1. Hünär öwredýän gysga wagtlyk mekdepler

Olarda okuwar 3, 6, 9, 10, 12 aýlyk tölegli kurslar. Bu kurslarda ýaşlar telewizor, holodilnik, elektrik enjamlary, abatlaýjy ussalar, kerpiç öryän, reňk çalyň gurluşykçylar, sürüjiler, traktorçylar we beýlekiler taýýarlanýar. Beýik Serdarymyz olaryň hataryna senetçileri – pil, kätmen, palta, orak, saz gurallaryny ýasaýan, öýleri gurýan, dürli tikiňçileri (don, telpek, possun, tahýa, ýaka bejerýän, keşdeçi, halyçy, agaç ussalary, farfor öndürijiler) taýýarlamagy maslahat berýär.

Şeýle gysga wagtlaýyn kurslarda durmuş, syýahat, turizm, jahankeşdelik, myhmanhana hyzmaty, dellek, konditer, aşpez, aragatnaşykçy ýaly hünärmenleri hem goşsa bolar.

2. Daşary ýurtlarda döwletara şertnamalar esasynda olaryň taýýarlanylşy.

Iki ýyllyk möhleti bilen okuw jaýlarynda bolsa elektrik, himiýa, nebit we gaz, maşyn gurluşyk önümlerini gaýtadan işleýän, ýeňil we azyk senagaty ýaly pudaklarda işlejek adamlar taýýarlanylýar. Ýörite mekdeplerde medisina, bilim ulgamynda işleýänler taýýarlanylýar.

Beýik Serdar tagallasy bilen kiçi biznes, söwda, hasabat we bank kompýuter ulgamynda işläp bilýän hünärmenler taýýarlamaga girişildi. Bu okuw mekdepleriniň okuwlarynyň mazmuny üýtgedilip, dünýä ülnülerine gabat getirildi.

Okuwyň hil tarapyna ähmiýet berlip hünär öwrenýänlere ussatlardan halypalar berkidildi. Okuwar gös-göni önümçilik bilen baglanyşdyryldy. Oba hojalygy bilen bagly agratelekeçilik mekdepleri döredildi. Esasy hünärmenleri taýýarlaýan ýokary mekdepleriň işi hem düýpli täzelendi. Umumy okuwar 2 ýyl nazary we 2 ýyl tejribeçilik bilen bagly öwrenilip baglady. Käbir okuw jaýlarynda bolsa tejrebeçilige berilýän möhletler has köpeldildi. Ýaşlar – talyplar okuwlarynyň belli bir bölegini gös-göni geljekki iş ýerlerinde tejribeçilik geçmek bilen alyp barýarlar. Dürli ugurlar boýunça okuw mekdepleri özlerine degişli ministrlikleriň, edaralaryň, kärhanalaryň garamagyna tabyn edildi.

Türkmenistanda bu gün okuw mekdepleriniň 16-sy bolup olarda ýurdumyzyň zerurlyklaryna laýyk hünärmenler taýýarlanýar.

1. T.D.U. Ol Magtymgulynyň adyny göterýär.
2. S.A.Nyýazow oba hojalyk uniwersiteti.
3. Türkmen döwlet Lukmançylyk instituty.
4. Türkmen politehniki instituty.
5. D.Azady adyndaky Milli dünýä dilleri instituty.
6. Türkmen Halk hojalyk instituty.
7. Halkara Türkmen – türk uniwersiteti.
8. Türkmen döwlet ulag we aragatnaşyk instituty.
9. Türkmenistanyň milli sport we syýahatçylyk instituty.
- 10.S.A.Nyýazow adyndaky harby instituty.
- 11.S.A.Nyýazow adyndaky polisiýa akademiýasy.
- 12.Türkmen döwlet Medeniýet instituty.
- 13.Türkmen milli konserwatoriýasy.
- 14.Türkmen döwlet çeperçilik akademiýasy.
- 15.Türkmen döwlet energetika instituty.
- 16.S.Seýdi adyndaky Türkmen döwlet Mugallymçylyk instituty.

Olar Türkmenistan döwletiniň baş hünärmen ýokary mekdepleri we esasy ylmy-barlaglar merkezleridir. Ylmy-barlag ojaklarynyň ählisinde ylymly, bilimli, öz alan hünärlerinden oňat baş çykarýan ýaşlar ýetişýärler. Beýik Serdarymyzyň Atalyk aladasy bilen maddy-üpjünçilik, okuw usuly edebiýatlara bolan bazalary döwlet gözegçiligine alyndy. Okuw jaýlaryna ýörüte döwlet buýurmasy hem-de şertnamalar esasynda talyplara önümçilik we halk hojalyk pudaklarynda azyndan iki ýyl işlänlere kabul edilýär. Talyplaryň talyp haklary, olaryň mugallymlarynyň iş haklary yzygiderli artdyrylýar.

Garaşyz, Baky Bitarap Türkmenistanda käbir ugurlar hem-de ýurdumyz üçin ýiti ýetmezçilik edýän hünärler boýunça okuwlary döwletlerara ylalaşyklar, şertnamalar esasynda daşary ýurtlarda taýýarlanylýar. Meselem medisinaryň käbir ugurlary, tehnologiýanyň käbir gazananlary, kompýuter, geologik gözleg-agtaryş, uçarmanlar, bank, maliýe, hukuk, terjimeçilik, ýangyç-energetika, takyk ylymlar jurnalistika, ylahyýet, dil, himiki tehnologiýa, ekologiýa, geodeziýa, aerokosmiki barlaglar, diplomatiýa, dünýä tejribeçiligini öwreniş, golýazmalar

we beýlekiler onuň mysalydyr. Döwlet, ministrlikler, edara-guramalar ylalaşyk, şertnamalar esasynda her ýyl 2 müňden gowrak taýýarlykly ýaşlary Germaniýa, ABŞ, Beýikbritaniýa, HHR, Orsýet Federasiýasy, Turkiýe, Pakistan, Rumyniýa, Fransiýa, Ukraina, Hindistana Arap döwletlerine we beýlekilere okuwa iberýärler.

Döwletara ylalaşyklar esasynda Mähriban diýarymyzda belikdäki okuw jaýlary döredilip başlady. Ýurdumyzda hereket edýän rus-türkmen, türkmen-türk mekdepleri, dilleri öwrenmek boýunça çuňlaşdyrylyp okadylýan ýörite mekdepler, aýratyn zehinli çagalaryň mekdepleri, bilelikdäki türkmen-türk uniwersiteti munyň aýdyň şaýadydyr. Ýokary okuw mekdepleriniň ençemesi bolsa Beýik Türkmenbaşy zamanasynda açyldy. Nesip bolsa golaýda TDU-nyň täze jaýy gurlar. Milli Howpsuzlyk Ministrligi üçin institut, Täze döwlet uniwersiteti, Lukmançylyk inuwersiteti gurlar. Sebitlerimizde hem ýokary okuw mekdepleri bolar. Beýik Mugallymymyzyň: “Ömrüňi eýesiz goymajak bolsaň, hünär edingin!”. Esasy zat – öz hünäriňe ussatlykdyr. Ussat bolmasaň, hünäriňi kemsidersiň, özüňi betbagt hem kemrysgal edersiň. Her kim bol, öz işiňe ussat bol!” diýen wesýetlerine mynasyp okuwly, bilimli bolmaga çalşalyň.

Mowzuk: Türkmenistanyň ylmy-barlag merkezleri.

MEÝILNAMA

1. Türkmenistanyň Prezidentiniň ýanyndaky Ylym we tehnika baradaky ýokary geňeş.
2. Ýokary geňeşiň düzümindäki ylmy-barlag merkezleri.
3. Ýurduň pudaklaryndaky ylmy-barlag merkezleri.

4. Türkmenistanyň “Milli Bilim” instituty.
5. Ylmyň gazananlaryny görkezýän ylmy-önümçilik neşirleri.

*Zähmetde şan gazanyp, gudrat görkez ylymda
Seniň bilen Watanyň galmalydyr belende!
Iliň bagtyýar bolar Diýaryň beýgelende!
Türkmeni beýik türkmen etjek diňe türkmenidir!*

*BEÝIK SAPARMYRAT TÜRKMENBAŞY: “TÜRKMEN ILIM AMAN
BOLSUN”*

sah-195.

1. Türkmenistanyň Prezidentiniň ýanyndaky Ylym we tehnika baradaky ýokary geňeş.

Ylym bu jemgyýetçilik aňynyň taryhy döwürleriň dowamynda emele gelen miwesi bolup, ol dyngysyz ösýär, tebigatyň we jemgyýetiň kanunlaryna özboluşly düşündiriş berýär. Emele geliş şertlerini durmuş bilen baglanyşdyrýar, hadysalaryň arasyndaky baglanyşygy ýüze çykarýar. Adamy hakyky dünýä akyl ýetirmek kanunlary bilen ýaraglandyrýar. Ykdysadyýetiň ösmegine itergi berýär. Ylym özüniň ösüşleri bilen adamzady täze basgançaklara çykarýar. Dünýäde adamzat jemgyýetiniň ösüp öňe gitmegi ylmyň ösüş derejeleri bilen aýrylmaz baglydyr.

Türkmenistan diýarymyzda ylmy barlaglaryň, gözlegleriň, oýlap tapyşlaryň, açyşlaryň baş ugrukdyryjysy Türkmenistanyň Prezidentiniň ýanyndaky Türkmenistanyň Ylym we Tehnika baradaky Ýokary geňeşidir. Ýokary geňeş öz işiniň esasy maksadyny ylmy işleri döwletimiziň pajarlap ösmegi üçin utgaşdyrýan ylmy merkezdir. Ylym we tehnika baradaky ýokary geňeş öz ylmy agtaryşlaryny Beýik Serdarymyzyň Mukaddes Ruhnama kitabyňyň maslahatlaryna laýyk guraýar. Mukaddes Ruhnamanyň ikinji kitabynda: “Alym üçin akyl bilen birlikde ýürek hem gerekdir. Ýürek akylly howaýylykdan janlylyga öwürýär. Çyn alym – ylym üçin doglan kişidir. Ylym onuň Watany, özge zatlar bolsa ol Watanyň araçäginden aňyrdaky närselerdir.

Emma bularyň arasynda ýykylmaz diwar ýokdur, alym öz ylmyny dünýäni şuglalandyrjak nura öwürýändir.

Alymlyga çenli menzil we alymlyk menzili diýen iki menzil bar.

1-de adam özgeleriň döreden ylmyny özüne siňdirýär.

2-de bolsa, ol özünden geň-enaýy pikirleri öndürip ugraýar.

Çünki ylym – munuň özi maglumatlaryň, ýat tutulan hakykatlaryň ýöne toplumy däl-de eýsem, adamyň gözünü açýan täzelikleriň ulgamydyr. Ylym mukdar däl, ylym hildir. Ol adam şahsyýetini täze bir hile geçirýär (sah. 329).

Ylym we tehnika baradaky ýokary geňeşiň işleriniň guralyşy hem şol pähimlere esaslanandyr. Türkmenistanda alnyp barylýan ylmy-barlaglaryň nazary esasy bolsa Beýik Serdarymyzyň Atalyk kitaplary we tutumly Maksatnamalarydyr. Bu gün Türkmenistanyň ösüş ýoluna düşen Ýokary geňeşi ozalky ylymlar Akademiýasynyň mirasdüşeridir. Ylym we tehnika baradaky ýokary geňeş we onuň işi Beýik Saparmyrat Türkmenbaşynyň ylmy ösdürmek baradaky irginsiz zähmetleriniň hasylydyr. Bu geňeş indi Garaşsyz, Baky Bitarap Türkmenistanyň ylmyna dahylly tutumly işleriniň in ýokary milli merkezidir. Ozalky Ylymlar Akademiýamyz ylmy-barlag işlerini merkez diýilýäne gös-göni tabynlykda alyp barýardy. Şol döwrüň ideologiýasyna hyzmat edýärdi.

Onuň taryhy barada hem gysgaça durup geçmek artykmaçlyk etmez. 1929-njy ýylda SSSR Y-A ýanynda Türkmenistan komissiýasy döredilýär. 1937-nji ýylda ylym barada komitet döredilýär. Ol soňra SSSR Y-A-nyň Türkmenistan filialyny döretmek üçin esas bolýar. Bu filial 1940-njy ýylyň Bitaraplyk aýynyň 6-daky karar esasynda 1941-nji ýylyň Türkmenbaşy aýynyň 1-inde döredilýär. Oňa çenli bolsa alnyp barylýan işler başga ýerlerden gelen ekspedisiýalar tarapyndan amala aşyrylýardy.

1951-nji ýylyň Gorkut aýynyň 29-ynda Türkmenistan Ylymlar Akademiýasy esaslandyrylýar. Öz döwründe Akademiýanyň düzümi dürli ylmy-barlag edaralary institutlaryndan ybaratdy. Beýik Garaşsyzlygymyz Ylymlar Akademiýasynyň işini täze şertlere görä üýtgedip gurmagy talap etdi.

Beýik Serdarymyz 1993-nji ýylyň Türkmenbaşy aýynyň 18-inde alymlar bilen ylymlar Akademiýasynda duşuşyk geçirdi. Ol şonda türkmen diliniň täze ýazuw elipbiýini döretmegiň zerurlygy hakynda olar bilen pikir alyşdy. Beýik

Serdarymyz şonda Türkmenistanda ylmyň dünýä siwilizasiýasyna goşulmagyny we ösen ýurtlaryň arasynda öz mynasyp ornuny çalt eýelemäge hyzmat etmekligine çagyrdy.

Soňky ýyllarda Ylymlar Akademiýasy Beýik Saparmyrat Türkmenbaşynyň teklibi we maslahaty bilen Türkmenistanyň Prezidentiniň ýanyndaky Ylm we Tehnika baradaky Ýokary geňeş diýlip atlandyryldy.

3. Ýokary geňeşiň düzümindäki ylmy-barlag merkezleri

Bu gün onuň düzümi täze talaplara görä üýtgedilip Milli öwüşgün berildi. Onuň düzümine girýän ozalky institutlar, edaralar, bölümler işlerini täze atlarda dowam etdirip başladylar. Ýokary geňeşiň düzüminde taryh instituty, Magtymguly adyndaky dil we edebiýat instituty, Merkezi Aziýa we Gündogar Halklaryň Mirasy instituty, Türkmenistanyň ösümlik haýwanat dünýäsi we milli çöller instituty, Milli golýazmalar instituty, Seýsmologiýa, Geologiýa, Himiýa, Geofizika instituty, demokratiýa we adam hukuklary instituty, medisina ugurly institutlar, Milli ylmy kitaphana we köp-köp beýlekiler bolup olar ýurdumyzyň bähbitleri üçin ylmy-gözleg barlag, derňew işlerini alyp barýarlar. Ylm we Tehnika baradaky ýokary geňeşiň işlerine Beýik Saparmyrat Türkmenbaşynyň özi baştutanlyk edýär.

Ýokary geňeş ylmy işleriň guralyşyny koordinirleýär. Ylmy mowzuklary hasaba alýar, açyşlary, barlaglaryň netijelerini, tekliplerini önümçilige ornaşdyrýar. Dünýä ylmynyň gazananlaryny öwrenip ýurt bähbitlerinde peýdalanýar. Ýokary geňeş gutarnykly işleri jemleýär. Mynasyp işleriň goralmagyny guraýar hem-de degişli ugurlar boýunça ylmy atlary, derejeleri dakýar. Her ýylyň jemleri boýunça döwlet toparynyň seljermeleri teklipleri esasynda ylm we tehnika boýunça sylaglar, hormatly atlar berip ylma sarpa goýýar.

3. Ýurduň pudaklaryndaky ylmy-barlag merkezleri.

Türkmenistanda Beýik Serdaryň aladasy we howandarlygy esasynda ministrlikleriň we dürli pudaklaryň garamagynda öz ylmy-barlag merkezleri ylmy-derňew, barlag işlerini alyp barýarlar. Olaryň işlerine hem Ylm we Tehnika baradaky Ýokary geňeş tarapyndan gözegçilik edilýär.

Pudaklardaky ylmy-barlag merkezleri dürli ministrlikleriň garama-gyndadyr. Türkmenistanyň saglygy saklaýyş ministrligiň düzüminde göz keselleri, newrologiýa S.A.Nyýazow adyndaky Halkara kardiologiýa merkezi, epidemiologiýa, inçekesellere garşy göreş, onkologiýa, deri keselleri. “Ene mähri” ylmy-barlag merkezi we beýlekiler bar.

Oba hojalyk Ministrliginiň düzüminde maldarçylyk we weterinariýa, ekerançylyk, inçe süýümlü gowaçanyň seleksiýasy we tohumçylygy, topragy öwreniş, suw hojalygy institutlary dürli ugurly işleri alyp barýarlar. Welaýatlaryň ençemesinde bolsa olaryň bölümleri işleýärler. Bu ministrlige degişli tejribe meýdançalary Sakar, Saýat, Serdarabat, Beýik Türkmenbaşy adyndaky etraplarda iş alyp barýarlar.

Tebigaty goramak ministrliginiň düzüminde bolsa tokaýçylyk, Türkmenistanyň ösümlik we haýwanat dünýäsi, milli çöller instituty dürli ugurlarda netijeli iş alyp barýarlar.

Nebit we gaz ulgamynda “Türkmengeologiýa”, Geofizika, Türkmenmineral, Buýan ylmy-önümçilik birleşikleri Watana bähbitli ylmy barlaglary ýerine ýetirýärler.

Biziň tebigy şertlerimiz bilen bagly ugurlardaky ylmy-gözlegleri “Gök guşak”, “Türkmenpagta”, Türkmenmallary, “Türkmenbalyk”, “Türkmengalla” paýdarlar jemgyýetleri amala aşyrýarlar. Ähli pudaklar boýunça işler bir maksada ýurdy ösdürmäge gönükdirlendir. Çünki türkmenler geçmişde dünýä gymmatlyklaryna, halyny, ak bugdaýy, ahal-teke bedewini, saryja goýunlaryny, arwana düýelerini we köp-köp beýleki zatlary beren halkdyr. Beýik Serdar tagallasy bilen döredilen “Milli Miras” we golýazmalar instituty geçmiş mirasymyzy dünýäniň çar künjeginden toplam hak eýelerine Türkmenistanlylara gaýtaryp berýärler. Bu gymmatlyklar ylmy-derňew, barlag işleri bilen iş çalyşýanlar üçin bahasyz gymmatlyklardyr. Beýik Serdaryň nazary usuly hemaýatydyr. Taryh, arheologiýa babatda edilýän işler hem täze many-mazmuna eýe boldy.

4. Türkmenistanyň “Milli Bilim” instituty.

Beýik Mugallymymyz ylmy-derňew işleriniň guralyşynda Bilim ulgamyna hem aýratyn orun berýär. Pedagogika, psihologiýa we mekdeplerde

okadylýan dersleri öwretmekligiň usulýetine degişli işleri alyp barýan instituty Türkmenistanyň Milli Bilim institutyny döretdi. Ol Bilim Ministrliginiň garamagyndadyr. Onuň wezipesi Milli okuw Maksatnamalaryny, Meýilnamalaryny düzmek, okuw kitaplaryny taýýarlamak, okatmagyň usullaryna degişli barlaglary geçirmek, kämilleşdirmek, öňde baryjy tejribeleri ýaýratmak bilen meşgullanýar.

Ozal bu institut 1954-nji ýylyň Magtymguly aýynyň 3-inde kabul edilen karar esasynda 1.X.1954-nji ýylda döredilipdi. Ol 1968-nji ýyla çenli Mekdepler ylmy-barlag instituty, II.VIII.1965-nji ýyldan bolsa pedagogik ylmylaryň ylmy-barlag instituty diýip atlandyryldy. Garaşsyzlyk ýyllarynda bolsa Türkmenistanyň Milli Bilim instituty diýip üýtgedildi.

Institutda çagalar edaralary, başlangyç synplarda okatmagyň usuly, türkmen dilini we edebiýatyny, fizikany we matematikany, himiýany we biologiýany, taryhy we geografiýany, daşary ýurt dillerini okatmagyň usullary, pedagogiki we psihologiki hem-de beýleki bölümleri bar. Terbiýe, bilim, ylym bilen bagly ylmy-derňewler alnyp barylýar.

5. Ylmyň gazananlaryny görkezýän ylmy-önümçilik neşirleri.

Türkmenistanda ylmyň gazananlaryny görkezýän, öwüt-ündew edýän ençeme neşirler bar. Olaryň arasynda “Türkmen döwlet neşirýat gullugy” esasy işleri alyp barýar.

Türkmenistanyň Prezidentiniň ýanyndaky Ylym we Tehnika baradaky ýokary geňeş “Türkmenistanda Ylym we Tehnika” žurnalyny çap edýär. Ol aýda bir san goýberýär.

Oba hojalyk ministrligi bolsa “Täze oba”, Saglygy Saklaýyş Ministrligi “Türkmen lukmany”, “Saglyk” žurnallaryny neşir edýär. Türkmenistanyň tebigaty goramak ministrligi bolsa “Çölleri özleşdirmegiň meseleleri” žurnalyny neşir edýär. Ylym we tehnika barada maglumatlar Beýik Saparmyrat Türkmenbaşynyň howandarlygynda neşir edilýän “Türkmenistan”, Bitarap, “Türkmenistan”, “Beýik Türkmenbaşy nesli”, “Watan”, “Edebiýat we sungat”, “Mugallymlar gazeti”, “Türkmen dünýäsi”, “Türkmen dili” gazetlerinde, Diýar,

Gurbansoltan eje, Güneş” žurnallarynda Altyn asyryň ykdysadyýeti neşirlerinde, welaýat gazetlerinde, TMT-niň ähli ýaýlaýmlarynda giňden orun alandyr.

Mowzuk: Ýokary mekdeplerde ylmy-derňew işleri we olaryň guralyşy

Meýilnama:

1. Talyplaryň ylmy gurnaklary
2. Talyplaryň fakultet, institut ylmy-derňew merkezleri.
3. Talyplary ylmy-derňew işlerine çekmekligiň görnüşleri.
4. Türkmenistanda geografiýadan ylmy-derňew işleriniň ileri tutulýan ugurlary.

Beýik Saparmyrat Türkmenbaşy:

“Biz beýnimize agram salyp, ondan pikir-payhas hasylyny alýarys. Biziň tapýan dana pikirlerimiz beýniniň ýokarky böleginiň önümi. Esasy uly, düşünip bolmaýan baýlyk bolsa beýniniň astynda ýatyr. Ylym onuň aňastyaň diýýär. Adam million ýyl dünýäde ýaşan bolsa million ýyl bäre beýniniň ýokarsyny kämilleşdirmek bilen çäklenýär. Aňastyaňy kämilleşdirmegiň eýýamy geldi. Aňastyaňyň kömegi bilen Adam özüne golaýlap gelýän howpy, keselçiligi, bagty, şatlygy öňünden duýup bilýär. Aňastyaň arkaly adam müň ýyl mundan ozal bolan wakany hem, müň ýyl mundan soň bolup biljek wakany hem, dünýäniň ol başynda boljak wakanam öňünden bilip biler. Aňastyaňyň gapysyny açmak-dünýä

pynhanlyklaryna, geçmişe hem geljege, ýedi gat zemine hem ýedi gat asmana açylýan gapydyr.”

Türkmen baş eýýamynyň ruhy. 276 sah.

1. Ýokary mekdeplerde talyplar okuwa kabul edilenden soňra okuw-tejribeçelik işlerine içgin girişýärler. Okuwyň bütin dowamy ýyllara, ýarym ýyllara bölünip ol ýyllaryň, ýarym ýyllaryň her birinde talyplar döwlet tarapyndan tassyklanan Maksatnamalar, işlenip düzülen Meýilnamalar esasynda amala aşyrylýar. Her semestrde (ýarym ýyl) öwrenmeli dersler bolup ýyllar belli bir yzygiderlilikde rejeler boýunça dowam edýär. Ýokary okuw mekdeplerinde okuwlaryň möhleti, öz aýratynlyklaryna görä 4 – 5 ýyl dowam edýär. Biziň Türkmenistan diýarymyzda lukmançylyk institutyndan beýleki okuw jaýlary bolan ýokary okuw mekdeplerinde 4 ýyl okaýarlar. Talyplar 2 ýyl nazary we 2 ýyl tejribe okuwlaryny geçip kämil, işini bilýän hünärmen bolup ýetişýärler.

Ol döwrüň her bir ýyly maksada okgunly bolup dünýä talaplaryna gabat gelýän bilim terbiýe berilýär. Okuwyň ilki döwürlerinden başlap talyplary ylmy-derňew işlerine çekmek meselesine aýratyn üns berlip, aladalara gurşalýar. Şonda talyplaryň ylmy-derňew işleriniň esasy iki wezipäni çözmekligine üns berilýär.

- a) Talyplaryň okap öwrenen zatlaryny, ylmy-tehniki ösüşiň gazananlaryny çuňňur özleşdirip, durmuş bilen baglanyşdyryp, olary geljekki iş yerlerinde döredijilikli ulanyp, peýdalanyp bilmekligine;
- b) Öwrenen zähmet we döredijilik endiklerini, ukyplaryny, zehinlerini açyp görkezip, tapyp, soňra olary ýurdumyzyň hojalyk pudaklary, möhüm medeni-önümçilik pudaklary hemişe ylmy barlaglaryň kömegine mätäç.

Talyplaryň ylmy-derňew, barlag işleri – bu Watanyň ykdysady, syýasy, medeni, ahlak, gözelligi, zähmet terbiýeleriniň kemala gelmeginiň möhüm serişdesidir. Ýaşlaryň ylmy-derňew, barlag işleriniň netijesiniň ýurdy ösdürmäge itergi berýän möhüm meseledigine kembaha garamak bolmaz. Ylmy-derňew işlerini alyp barýan ýaşlaryň arasyndan dünýä belli açyşlar, işler edilmegi hem mümkin. Şeýle açyşlaryň bolandygyna bolsa adamzat taryhy şaýatdyr. Biziň şertlerimizde talyplaryň ylmy-barlag, derňew işleri okap başlanan

ilkinji günlerinden dowam edip başlaýar. Özara söhbetdeşlik arkaly okuwa giren talybyň ukyplary, zehinleri, höwes edýan ugurlary hasaba alynýar, ugur salgy berilýär, gönükdirilýär. 1-nji ýyl talyplary bilen ylmy-derňew işleriniň mazmuny barada düşünje berilýär. “Hünäre giriş” dersi okadylyp, olaryň saýlap alan hünär ugrunyň aýratynlyklary öwredilýär.

2-nji ýyl talyplary bilen bolsa ozal öwrenenleriniň üstüni hünäri boýunça dersleri öwrenmek bilen doldurylýar. Ylmy-barlag endikleriniň usullary öwredilip, ýaşlar höwes edýan ugurlary boýunça ýörite dersleri (speskurs) özleşdirýärler. Ilkinji ýyllyk işleri alyp barmak, ylmy-derňew işleriniň esasynda ýyllyk işleri ýazmak, olar boýunça hasabat bermek endiklerini özleşdirýärler. Uly ýyl talyplary bolsa aşaky ýyllarda barlan ylmy-derňew işlerini doly tamamlaplar, diplom işlerini ýazýarlar, goramaga tabşyrýarlar.

Biziň institutymyzda ylmy-derňew işleriniň guralyşyna aýratyn gözegçilik edilýär.

Geografiýa hünäri boýunça ylmy-derňew işlerini kafedra amala aşyrýar. Kafedra geljekde geografiýa mugallymy bolup işlejek ýaşlara okuwyň ilkinji günlerinden üns berýär. Ylmy-derňew işlerini guramagyň mugallym hünärmeni üçin aýratynlyklaryna esaslanyp guraýar.

Hut şu nukdaý nazardan ylmy-derňew, barlag işlerini alyp barmaga geografiýa ylmyna aýratyn sarpa goýýan ýaşlar hasaba alnyp olara köptaraplaýyn ýardam berýar.

Şonda ylmy-derňew işlerini guramagyň iň amatly usuly gurnaklardyr. Kafedranyň geografiýa gurnagy öz işini institut ylmy bölüminiň meýilnamalary esasynda guraýar. Gurnagyň işine ähli ýyllardaky talyplardan öwrenýän hünärine höwesek talyplar kabul edilýär.

Gurnakda her ýyllyk talybyň aýratynlyklaryna görä mowzuklar alynýar. Gurnagyň işine ylmy-tejribe işleri ýetik adam ýolbaşçylyk edýär we öz işini aýda bir gezek geçirýär.

Gurnaklarda seljermeler (annotasiýalar) ýazmak, edebiýatlaryň sanawyny düzmek, gurnakda çykyş etmek üçin mowzuk taýýarlamak, habar bilen çykyş etmek usullary öwredilýär. Gurnagyň işini guramak onda öwrenilýän we

taýýarlanylýan mowzuklara, olaryň hiline mazmunyna, ylmy-derňewleriň guralyşyna we hiline kafedra müdiri, onuň agzalary gözegçilik edýär.

Gurnak esasy şu wezipeleri çözüär.

1. Onuň işeňňir agzalaryny hasaba alyp, höwesli ugruna gönükdirmek.
2. Geçirilýän çäreleriň hil taýdan ýokary bolmagyny gazanmak.
3. Has şowly çykan mowzuklary geljekdäki ýyllyk we diplom işlerini alyp barmagyna teklipl etmek.
4. Talybyň ylmy-derňew işlerine höwesini artdyrmak. Mukaddes Ruhnamanyň talybyň ylmy-barlag işlerini alyp barmak meseleleri baradaky paýhaslaryny öwrenip ýurt bähbitli işleri alyp barmagyna goltgy bermek.

Gurnaklary her aýyň belli bir gününde, belli bir wagtda geçirmek peýdaly we netijelidir. Oňa ähli toparlaryň talyplarynyň wagty bilen bagly gatnaşmalaryny gazanmagyň ähmiýeti uludyr. Gurnakda ara alnyp maslahatlaşylanda edilen teklimler, bellikler, haýyşlar çuňňur seljerilip jemlenmelidir. Gurnak agzalary öz hatyplary bilen maslahatly işläp öz pikirleri. Jedelli meseleler boýunça pikir alşyp soň netijä gelse gurnagyň işi has şowly bolar.

2. Talyplaryň ylmy-derňew işleri fakultetlerde we institut boýunça bir bitewi merkez arkaly amala aşyrylýar. Fakultetlerde bu iş ähli kafedralar, dekanlyklar tarapyndan dolandyrylýar. Ähli gurnaklar hasaba alynýar. Olaryň işlerini dekanyň ylmy-terbýeçilik işleri boýunça orunbasary utgaşdyrýar. Ylmy-derňew işleri ýörite düzülen derslik boýunça ýyl aýratynlyklary esasynda berkidilen otaglarda okuw geçmek bilen bagly alnyp barylýar. Okuwyň dowamlylygy ähli ýyl talyplary üçin 80 minut dowamyndadyr. Okuwlary kafedralar tarapyndan düzülen we tassyklan, her talybyň ukybyna görä saýlap alan mowzuklary bilen bagly guralýar.

Geografiýa hünärleri boýunça esasan okuwlar geografiýa ylmynyň iň soňky gazanan täzelikleri, açyşlary, okatmaklygyň täze usullary bilen, Beýik Saparmyrat Türkmenbaşynyň Atalyk kitaplary – olarda geografiýa degişli maglumatlar, adalgalar, hojalygy ýöretmekdäki pähim-paýhaslar bilen baglanyşdyrylýar. Şonda geljekki geografiýa mugallymynyň giň dünýä garaýyşly, ylmy-döredijilik boýunça pikirlenip bilmek başarnyklaryny ösdürmäge üns berilýär.

Kafedralarda we fakultetlerde guralýan, geçirilýän ylmy-derňewler institut boýunça bir ulgama birikdirilen we oňa rektoryň ylmy işler boýunça orunbasary ylmy bölüm gözegçilik edýär.

3. Institut möçberinde ylmy-derňew işler birnäçe görnüşlerde guralýar.

1. Ders olimpiadalary. (bäsleşik) Ähli dersler boýunça.
2. Ylmy, ylmy-amaly, ylmy-usuly maslahatlar.
3. Bäsleşik-gözden geçirilişikler – konkurslar. Muňa iň gowy ýerine ýetirilen referatlar, ylmy-amaly maslahatlarda edilen çykyşlar, iň gowy hasaplanan ýyllyk we diplom işleri, tehniki döredijilik önümleri, mugallymçylyk tejribeliginde edilen işler okatmagyň kämil usullary boýunça täzelikler, çeper döredijilik işleri, jedweller, çykyşlar, açyşlar – önümler gatnaşyp bilerler.
4. Döwlet, döwletara, halkara ders bäsleşikleri.
5. Döwlet, halkara ylmy-amaly maslahatlara gatnaşmak.

Institut boýunça ylmy-derňew işleriniň sanawyny has artdyrmak bolardy. Olaryň işlerine zähmetsöýer, öz üstünde irginsiz işleýän, zehini daş ýarýan talyplary tapmak onuň esasy wezipesidir.

Şeýle talyplar, ýaş alymlar bolsa Beýik Serdar aladasy bilen biziň institutymyzda Atyn asyryň başyndan bäri her ýyl çykyp, döräp dur.

4. Beýik Serdarymyz öz dana pähim paýhaslarynda “Her bir okuwçyda Watanymyzyň tebigaty, ösümlük we haýwanat dünýäsi barada gowy düşüňjesi bolmalydyr ” diýip wesýet edýär. “Täze bilim” syýasatyny ygylan edende bolsa ýaşlara öwredilýän bilimleriň arasynda “döwletleriň we halklaryň taryhyna, olaryň ýerleşiş we ykdysady geografiýasyna” aýratyn orun bermegi bolsa

ýaşlara berilýän bilimlerden, ylmy-derňew işlerinden edilýän talaplary has güýçlendirýär. Garaşsyz, baky Bitarap Türkmenistan döwletimizden geografiýa we onuň pudaklary boýunça alnyp barylýan işler köp taraplylygy bilen, köp ugurlylygy bilen tapawutlanýar. Geografiýa boýunça has ileri tutulýan işler bu Beýik Serdaryň öz gözegçiligindäki amala aşyrylýan işleriň sebitleridir. Olar esasan şulardyr.

1. Gurulýan Aşgabat-Garagum-Daşoguz ýollarynyň ugry we oňa galtaşýan ýerler.
2. Altyn asyryň beýik Gurluşygy – Türkmen kölüniň ugry.
3. Ýurdumyzyň ähli sebitleri boýunça geçilýän – geologiýa – gözleg işleri.
4. Hazar deňzi, onuň sebitiniň baýlyklary.
5. Arçabil Şaýolunyň ugrunda gurulýan Aşgabat.
6. Türkmenistanyň tebigatyny goramak we netijeli peýdalanmak işleri.
7. Ýeri, suwy tygşytly ulanmak we olary peýdalanmagyň kämil usullary.
8. Täze özleşdirilýän ýerler we olarda ilaty oturmaşdyrmak.
9. Ekerançylyk, maldarçylyk, önümçiligini ösdürmek, olarda işleýänlerde täze pikirlenmek endiklerini döretmek.
10. Ilatyň durmuş şertleri, sagaldyş serişdelerini döwürüň talaplaryna görä peýdalanmak.
11. Gaýtadan işleýän senagat pudaklaryny ösdürmek.
12. Demografiýa meseleleri, häzirki zaman dünýä ylmynyň gazananlaryny öwrenmek we ýurdumyzda peýdalanmak.

Ýaşlary – talyplary bu we beýleki ugurlar boýunça ylmy barlag işlerine ugrukdyrmak, mowzuk saýlamaga gözükdirmek halypalaryň borjudyr.

Tutuş ýurdumyz boýunça geografiýa derslerinden alnyp barylýan ylmy-derňew işlerine ylym we tehnika baradaky ýokary geňeş, onuň düzümindäki ösümlik we haýwanat dünýäsi, Milli çöller instituty, Tebigaty goramak ministrligi, “Türkmengeologiýa” we degişli gulluklar gözegçilik edýärler. Alnyp barylýan işler bolsa Beýik Serdarymyzyň Mukaddes Ruhnamasynyň birinji kitabynda aýdyşy ýaly: “Ylym ilki ile, jemgyýete hyzmat etmelidir” (343 sah.).

Ylmy derňewlerde , barlaglarda, gözleglerde açyşlar edip, özüňizi Watana tanatmak ýaranyňyz bolsun, bu ak ýola özüni bagş etjek ýaş geograflar!

Mowzuk: Ýokary mekdeplerde ylmy-derňew işlerini guramak.

Meýilnama :

1. Ylmy mowzuklary we ylmy işiň ýolbaşçysyny saýlamagy maslahat bermek.
2. Ylmy işleriň meýilnamalaryny, maksatnamalaryny düzmegi öwretmek.
3. Ylmy derňew sapaklarynyň guralyşy we geçirilişi.

Beýik Saparmyrat Türkmenbaşy:

“Biz Watana ganat berdik, asmana uçmaly siz!

Biz, baky Bitarap Türkmenistany dünýä tanatdyk, indi kämil çykyp, atalaryňyza mynasyp, erkin nesil bolup, dünýä tanalmaly siz!”

(Mukaddes Ruhnama II nji kitap sah 314)

1. Türkmenistanyň iň iri, baýry ýokary mugallymçylyk mekdebi ýörite hökümetiň karary esasynda 1959-1960-njy okuw ýylyndan bäri hereket edip işläp gelýär. Okuw mekdebimiz şol wagtky Marynyň aýal-gyzlar mugallymçylyk, Daşoguzyň we Türkmenabadyň pedagogiki institutlarynyň birleşmeginden emele geldi. Institutymyza dürli ýyllarda H.Bekmyradow, K.Muhammetberdiýew, R.Bazarowa, Ö. Abdullaýew, M.Meredow, B.Öwezow, Ý.Hajyýew, M.Penjiýew, J.Kasymow. A.Orazow, T.Aşyrow we beýlekiler baştutanlyk etdiler. 1993-nji ýylyň Magtymguly aýyndan bäri institutymyz S.Seýdiniň adyny göterýär. 2000-nji ýylyň Gorkut aýyndan bäri öňki pedagogika instituty mugallymçylyk ady bilen çalşyryldy. Häzir onda fakultetleriň 3-si, kafedralaryň 14-si bolup 9 ugur boýunça mugallymlar taýýarlanýar. Talyplaryň döwrebap okap bilim hünär almaklygy üçin Beýik Saparmyrat Türkmenbaşy, Mukaddes Ruhnama, Garaşsyzlyk otaglary, Merkezi kitaphana, Türkmenistanyň Gahrymany Gurbansoltan eje adyndaky, Türkmenistanyň Gahrymany Atamyrat Nyýazow adyndaky mirashanalary,

taryh, zoologiýa mirashanalary, “Altyn nesil” medeniýet köşgi, baş okuw binasynyň çägendäki ylmy-barlag merkezi, dünýä tejribesini öwreniş we kompýuter merkezi, agrobiologik merkez we beýlekiler, ylmlaryň doktorlary, professorlar, ylmlaryň kandidatlary dosentler, uly mugallymlar, köp sanly barlamçylar ýaşlaryň oňat hilli okamaklary üçin zähmet çekýärler. Umumy ýaşaýyş jaýlary, sport toplumlary, aragatnaşyk bölümi, talyplaryň Saglyk öýi, söwda nokatlary talyplar üçin hyzmat edýärler.

Şeýle şertler döredilen wagty diňe okamak, öwrenmek, ylmy-derňewlere aralaşmak talyplar üçin uly bagtdyr.

Institutymyzda ylmy-derňewler, barlaglary alyp barmak üçin talyplara dürli ugurlar boýunça zehini daş ýarýan ýurdumyza belli ylmy derejeli alymlar sapak berýärler. Olaryň her biri özboluşly ylmy mekdeplerdir, Türkmenistan diýarymyzda bolsa olar onlarçadyr.

Kafedralarda, fakultetlerde we institut boýunça ylmy-derňew işleri bilen meşgul bolýanlar hasaba alnyp olar bilen aýratyn ylmy barlaglar alnyp barylýar. Geografiýa hünärinde okaýan talyplar her ýyl okuw başlanan pursady halypalara berkidilýär. Olar bilen okuw, ylmy işleri ylmy barlaglaryny alyp barmagyň usullary we hünär ugry baglanyşdyrylýar. Şonda oňat pikirlenip bilýän döredijilik ukyby bolan talyplaryň orta mekdeplerdäki taýýarlyk bilim derejeleri aýratyn hasaba alynýar. Geçirilýan okuwlar tutuş institutda okalýan bütin döwri öz içine alýar. Ylmy-döredijilik, derňew, barlag, gözegçilik etmekligiň täze usullary, görnüşleri döreýär. Ol täze usullar ýeterlik we degerli başarnyklary hem-de endikleri talap edýär. Her ýyl okuwa gelen talyp ilki bada “Mugallymçylyk hünärine giriş”, “Hünäre giriş”, “Geografiýanyň taryhy” ýaly dersleri öwrenip ylmy-derňewleri alyp barmagyň taryhy bilen tanyşýarlar. Talyplary ylmy-derňewlerine çekmekde, olaryň işini guramakda ylym bilen iş salyşýan mugallymlar köp iş bitirýärler. Olar ýyllyk, diplom işini alyp barmagyň usullary bilen habarly edilýärler. Her bir başlangyjyň rowaçlygy halypalaryň ussatlygyna baglydyr. Çünki ylmy-derňew işleri kyn we köp wagt talap edýän hysyrdyly zähmetdir. Geografiýa boýunça ylmy-derňewler meýdan şertlerinde, mugallymçylyk tejribeliginde alnyp barylýar. Halypa öz şägirdine ylmy-barlag, derňewleri alyp barmagyň bütin ulgamyny-maglumatlar toplamak, gözegçilik etmek, synagdan geçirmek, önümçilikde tekliplerini ornaşdyrmak, sanlar,

çyzgylar düzmek, edebiýatlary öwrenmek, kartoteka düzmek, kartalar taýýarlamak we başgada köp usullary irginsiz düşündirip, derňewçi-barlagçy talyby goldap, maslahat berip durmaly. Egerde mugallym wagt bilen çäkli howlukmaçlyga ýol berse onuň goşmaça päsgelçiliklere getirmegi, ylmy-derňewiň hiliniň pese gaçmagy mümkin. Talybyň borjy halypa maslahat, kömek bilen ýüz tutup öwrenmäge, bilmäge çalyşmagydyr.

Ylmy-derňew bilen meşgul bolmak iňňe bilen guýu gazan ýalydyr. Ylmy-derňewleri, işleri alyp barmagyň we guramagyň ilkinji başlangyjy degişli kafedralardan başlanýar. Her kafedra öz ylmy mümkinçilikleri we ýokary hünärli alymlar bilen üpjünçiliklerine görä ýurduň hojalyk pudaklarynyň görnüşlerine laýyk ylmy mowzuklaryň sanawyny düzýärler. Mugallymlar öz işleýän ugurlary boýunça geografiýanyň ileri tutulýan ylmy işleriniň ugurlary esasynda mowzuklary kesgitleýärler we kafedranyň tassyklamagyna hödürleýärler. Has möhüm mowzuklar anyklanyp ukybyna, başarnygyna görä talyplara derňew, barlag gözegçilik etmek arkaly işlemekliklerini maslahat berýärler. Soňra talyplar saýlap alan ylmy mowzuklary boýunça ylmy-derňew işlerine başlaýarlar. Şonda howlukmaçlyk edilmeli däldir. Her talyp öz höwes edýän ugry boýunça erkin mowzuk saýlaýar. Gutarnykly netijä gelnenden soň ylmy ýolbaşçy –halypa berkidilýär. Talybyň ylmy ýolbaşçysy, maslahatçysy, ylmy mowzugy kafedrada ara alnyp maslahatlaşylýar, fakultetiň alymlar geňeşi tarapyndan anyklanyp institutyň ylmy bölümine berilýär. Ylmy mowzugyň ähmiýeti, ozal ýerine ýetirilmedigi anyklanyp, tassyklamak üçin rektora berilýär. Rektorat makullap, tassyklandan soň işe badalga berilýär. Bu pursada çenli kafedra, mugallym talyp bilen söhbetleşip, maslahat berip, onuň ýurt, halk hojalyk pudaklary, bilim ulgamyndaky ähmiýeti, getirjek peýdasy barada talyba ugrukdyryjy düşüňjeleri berýär.

Halypa, ylmy ýolbaşçy talyp bilen ylmy-derňew işlerini ýerine ýetirmäge girişende Beýik Serdarymyzyň: “Adamda hemişe belli bir maksat bolmaly, höwes bolmaly, duýgy bolmaly. Ol maksat oňat hünär öwrenmäge, ylymda köp zatlary bilmäge gönükdirilmelidir” diýen sargytlaryndan ugur almalydyr. Ylmy-derňew bilen özüni synap görmek ýoluna düşen her bir talyp bolsa Beýik Serdaryň : “Diňe ata Watanyň rowaçlanmagy, ilin-günüň eşreti üçin çekilýän zähmet ynsanyň görküdür” diýen paýhasyny nusgalyk edinmelidir. Şonuň üçin

halypa, ylmy ýolbaşçy talyba ýerine ýetirýän işlerini yhlas bilen, höwes bilen, Watana peýda berer diýen beýik maksat bilen, özüne bildirilýän ynama buýsanç bilen işlemäge ugrukdyryjy ussat bolmalydyr. Talyp öz halypasynyň bildirýän ynamyna görelde iş bilen jogap berer ýaly galyba salyp ysnyşykly we ynamly işlemegi ýola goýmalydyr.

2. Beýik Türkmenbaşymyz ylmy-derňew işleri bilen meşgul bolýan adamlara aýratyn sarpa goýýar. Öz okuwlaryny ylmy-derňew bilen baglaşdyran talyplar wagtyny bihuda geçirmän her bir boş pursady ylmy halypasy bilen maslahatly işlemek düzgünini berjaý etmeli. Her bir iş meýilnama, wagt bilen hasaply alnyp barylmalı. Diýmek kafedrada ylmy mowzuk makullanyp, talyba berkidilenden soň onuň ylmy esasa daýanan meýilnamasy we maksatnamalary düzülýär. Işiň dowamynda belli bir maksat bolup nämeden, haçan başlamaly meselesi çözülýär. Ylmy işiň nazary esasy, maksady, ähmiýeti öwrenilişi we onuň taryhy, durmuş zerurlygy, peýdasy anyklanmaly. Bu işe degişli edebiýatlar, esasy we goşmaça edebiýatlar, gazet, žurnal, arhiw maglumatlary, eksperimentler we synag tejribeleriniň geçiriljek ýeri belli edilýär. Ylmy işiň möçberi, onuň bölümleri her bölümdäki kiçi bölümler, onda ýerleşdiriljek jedweller, diagrammalar, suratlar, kartalar çyzgylar anyklanýar. Her bölümiň ýerine ýetiriljek wagty, möhleti kesgitlenilýär. Bu işler irginsiz zähmeti, halypa-şagirdiň bilelikdäki oýlanyşykly agtaryşlaryny talap edýär. Netijede bolsa ysnyşykly zähmet öz miwesini berýär.

3. Meýilnamalar, Maksatnamalar düzüldenden soň halypa-ylmy ýolbaşçy we talyp ýa-da toparlaýyn işi ýerine ýetirýän talyplar, maksatly işi taýýarlamaga girişýärler. Ylmy mowzuk öz ähmiýeti we möçberi boýunça ýekelikde hem, toparlaýyn hem ýerine ýetirli bilner. Meselem, kafedranynyň tassyklan “Mukaddes Ruhnamadaky ýer-ýurt atlary we adalgalar” mowzugyny toparlaýyn ýerine ýetirmek bolar. Şonda oňa gatnaşyjy belli bir bölüm belli bir sebit boýunça işlemegi maksat edinýär. Ýa-da “Türkmenistanyň demografik meseleleri” mowzугy boýunça işlenende talybyň biri ilatyň köpelişi, beýleki biri tebigy ösüş, başga biri milli düzüm, ýene biri ýaş-jyns düzümi, ilatyň ýerleşiş we gürlügi, bilim, hünär derejeleri kiçi bölümlerini saýlap alyp ylmy-derňewleri geçirerler.

Her bir ylmy ýolbaşçy talybyň ylmy işlerine ýolbaşçylyk edip ugran pursady özüniň we talybyň talyplar toparynyň gündelik, hepdelik, aýlyk, çäryeklik, ýyllyk, okuw ýyllarynyň бүтін dowamy üçin edilmeli, ýerine ýetirmeli ylmy-derňew işleriň meýilnamalary esasynda ylmy sapaklary guraýar we geçirýär.

Okuwlaryň möhleti mugallymyň we talybyň wagty “býužeti” bilen gabat gelmelidir hem-de kafedra, dekanlyk tarapyndan ylalaşyp guralmalydyr. Ylmy okuwlaryň wagty, geçiriljek ýeri anyklanyp, ol belli bir maksada gönükdirilen bolmalydyr. Halypa ylmy sapagy toparlaýyn we ýekelikde geçirip biler. Biziň şertlerimizde ylmy okuwlary talybyň haýyşy boýunça mugallymyň boş pursatlary hem geçirilip biler.

Ylmy sapaklar geçirilip we guralyp işler ugrugyp gidenden soň, ilki bada ýönekeý çylşyrymly bolmadyk soraglar, geografiýa dersleri boýunça seljermeler (referat) ýazmak, ýyllyk işleri ýazmagyň usullary öwredilip başlanar. Aşaky ýyllyk talyplaryna mekdeplerde tanyşdyryjy we dersler boýunça ýumuşlar tabşyrylyp işler ugrukdyrylýar. Ylmy işleriň jemi her aýda, çäryekde jemlenip onuň hasabaty gurnaklarda, ylmy maslahatlarda jemlenýär. Uly ýyllyk toparlaryň talyplary ylmy-derňewlerini diplom işlerini taýýarlamak bilen jemleýärler.

Kafedra mugallymdan, dekanlyk kafedralardan, ylmy bölüm bolsa tutuş fakultetiň alyp baran ylmy barlaglarynyň hasabatyny diňleýär, makullaýar, maslahatlar berýär, wezipeler goýýar. Iň oňat hasap edilen ylmy-barlag işleri höweslendirilýär we dürli görnüşli ylmy maslahatlara gatnaşmaga hödürlenýär.

Ylmy-derňew okuwlaryny geçýän, guraýan, olaryň ýerine ýetirilişine ýolbaşçylyk edýän halypalar-mugallymlar ylmy işe özülerini bagş etmäge gönükdiren talyplary, geçmişde we Beýik Türkmenbaşy zamanasynda ylmy açyşlar eden görnükli şahsyýetlerden mysallar getirip goltgy bermelidir. Beýik Serdarymyzyň: “Mähribanlarym” şadessanynda buýsanç uly hormat çäksiz mertebe bilen hatyralanýan Watandaşlarymyzy mysal getirmeli:

Ibn Sinaň kitap açan ýerleri,

Birunyň Hindistan göçen ýerleri,

Al – Horezmiň ylym guçan ýerleri,

Kubranyň döş gerip goran ýerleri – diýen sözlerinden many alyp (303 sah.) işlemegi, öwrenmegi, görelde almagyň usullaryny düşündirip,

ylmy, äleminde parlap nur saçjak ýaşlary terbiýelemäge çalyşmaly. Beýik Serdarymyz “Mähribanlarymda”: “Diňleýän-akyldar, okan bendidir” diýýär (78 sah.). Talyp bilen ylmy halypaň gatnaşygy, ylmy sapak guraýşynyň manysy hem şondadyr.

MOWZUK: ÝOKARY MEKDEPLERDE YLMY-DERÑEWLERI guramagyň esasy ugurlary

Meýilnama:

1. Talyplary ylmy habarlar bilen metbugatda, teleýaýlymlarda çykyş etmäge taýýarlamak.
2. Dürli maslahatlara, bäsleşiklere taýýarlamak we gatnaşdyrmak.
3. Talyplary ylmy işleriň netijeleri boýunça höweslendirmegiň görnüşleri.
4. Beýik Saparmyrat Türkmenbaşy ylmy-derňew işlerini alyp barýan ýaşlaryň howandarydyr.

Beýik Saparmyrat Türkmenbaşy:

“Adam ogly ganat baglap ylymdan,
Bagta ýetýär öркиn baglap bilime,
Dyrmaşyp gelýär ol
million ýyl bäri
Biribaryň beren beýikligine”

“Meniň ruhubelentlik baharym” (16 sah.)

Ýokary okuw mekdeplerinde ylmy-derňew işleriniň gözbaşynyň ilkinji çeşmesi dürli görnüşdäki ders gurnaklary diýipdik. Gurnak agzalary we talyplaryň ylmy jemgyýetlerine gatnaşyjylar ylmy-barlag işleriniň esaslaryny ýonekeýden başlaýarlar. Talyplar ylmy işleriniň mowzuklaryny özüne berkidilen ýolbaşçy bilen ýerine ýetirmäge girişýär. Talybyň işi mugallymyň şahsy iş meýilnamasy boýunça alnyp barylýar. Biziň şertlerimizde adatça her halypa 5-8 talyp berkidilýär. Saýlanan mowzuk erkin, ýa-da hojalyk, döwlet şertnamasy esasynda saýlanyp alnyp biler. Meýilnamalara laýyklykda ýerine ýetirilen işler

habarlar, nutuklar, makalalar, taýýarlanan enjamlar, görkezme esbaplar we şuna meňzeş görnüşlerde bolup bilerler. Adatça ol işler soňra, gurnak, ylmy jemgyýetleriň agzalarynyň ýyllyk, diplom işleriniň başlangyjy, bir bölegi hökmünde hyzmat edip biler. Talyp, onuň halypasy hojalyk hasaplaşykly ylmy – derňew işlerine aýratyn talap goýup olary ylalaşylan şertnama laýyk möhletlerde ýerine ýetirip, hil taýdan mazmunly bolmagyna çalyşmalydyr.

Ýokary mekdeplerde talyplary ylmy-derňew işlerine çekmegiň iki ugry saýlanýar. 1-den geljekde Watana zerur bolan hünärmenleriň arasyndan ylma, ylmy-derňew işlerine düşüňän talantly talyplary tapyp ylmy barlag edaralarynda ylmy işleri amala aşyryp alymlyga ýetip biljekleriniň zehinlerini ösdürmek, ylmy kadrlary taýýarlamak. 2-den Häzirki zaman ylmy-tehniki ösüşleriniň gazananlary bilen hemme talyplary ýönekeý maglumatlar bilen tanyşdyrmak ylmy-barlag işleriniň, nazary-synag işleriniň alnyp barlyşyndaky häzirki zaman usullaryny gysga hem bolsa ylmy esasda habarly etmek.

Bu ugurlar – ýollar haçanda talybyň ylmy-derňew işlerini dogry guramakda netije berip bilerler. Onuň üçin talyplara iň häzirki zaman ylmy-tehniki habarlaryny, maglumatlaryny, enjamlary peýdalanmagyň usullary öwredilip, özbaşdak döredijilikli işlemekliginiň görnüşleri bilen ýargalanmaklygy möhümdir. Netijede talyp ylmy-derňewlerden ýolbaşçysynyň kömegi, maslahaty arkaly özbaşdak ylmy pikirlenip, gelen netijelerini umumylaşdyryp, pikir eleginden telim gezek geçip mowzugy jemlemäge girişýär.

Ylmy halypa howlukmaç gelnen netijäniň ýalňyşlyga getirmeginiň mümkindigini hergiz unutmaly däl.

Talyplaryň ylmy-barlaglarynyň ilkinji jemleri makala ýazmak, seljerme düzmek, habarlar taýýarlamak görnüşlerinde amala aşyrylýar. Şonda ýazylyp taýýar edilen makalanyň, habaryň ady anyklanmaly. Taýýar edilen işiň maksady wezipesi kesgitlenmeli. Habar kime niýetlenen we haýsy ugur boýunça taýýar edileni belli edilýar. Onuň dili, dil arassalygy, nazary esasy, sözlemleriň düzlüşi, yzygiderligi, durmuş ähmiýeti, terbyeçilik ähmiýeti birkemsiz gözden geçirilmeli. Habar, makala haýsy neşire niýetlenen, onuň okyjysy kim we

haýsy pudaga degişlidigi anyklanandan soň ony gurnakda, toparda, kafedrada ara alyp maslahatlaşylyp edilen bellikler düzedilenden soň metbugata berilmeli. Metbugata iberilen habaryň ady doly ýazylmaly, ony ýazan ýazaryň esasy maglumatlary, familiýasy, ady, işleýän ýeri, wezipesi, öý we iş salgysy, telefony dogry görkezimelidir. Metbugatda çap edilen iş bolsa ilkinji buşlukçy hökmünde alnyp goýulmalydyr.

Mugallym öz şägirdiniň metbugatda, isle gazet, isle žurnal bolsun, eden çykyşyny gutlap oňa döredijilik, ylmy-derňew işlerinde ak ýol arzuw edip, kyn we zehin talap edýän azaply, irginsiz zähmet talap edýän ylymlar dünýäsine aralaşmagyna dogry ýol görkezmelidir.

**TALYPLARYŇ YLMY ÝOLA DÜŞMEGINE UGRUKDYRYJY
ÝENE BIR AÝDYŇ ÝOL TELEÝAÝLYMLARDYR.
TELEÝAÝLYMLAR DÖREDIJILIK, YLMY-BARLAG IŞLERINIŇ,
AÇYŞLARYNYŇ DÖWLET DEREJESINDE KÖPÇÜLIGE WAGYZ
EDIJISIDIR. ELBETDE TELEÝAÝLYMLAR ARKALY ÖZ
ZÄHMETIŇI, ONUŇ MIWELERINI BEÝIK SERDAR, WATAN,
MERDANA HALKYŇ BILEN PAÝLAŞMAK TALYBYŇ ZEHININE,
UKYBYNA, IŞINE, BAŞARYŞYNA, NAZARY TAÝÝARLYK
DEREJESINE BAGLYDYR. USSAT-HALYPA BOLSA ÖZÜNIŇ
JOGAPKÄRÇILIGINE AÝRATYN
DÜŞÜNMElidir. TELEÝAÝLYMLARA BERILÝÄN YLMY
BARLAGLARYŇ NETIJELERINIŇ MAZMUNY, HILI, DURMUŞ
TERBIÝEÇILIK ÄHMIÝETI, TÄZELIKLERI-AÇYŞLARY
TELEGÖRIJILERE DÜŞNÜKLI BOLMALUDYR. HALYPA WE
ŞÄGIRT TELEÝAÝLYMDA EDILJEK ÇYKYŞY YLMY-NAZARY
TAÝDAN ÝOKARY HILLI, DURMUŞDA, ÖNÜMÇILIKDE,
TEJRIBEÇILIKDE EDILEN SYNAGLAR BILEN
BAGLANYŞDYRMALY. AÝTJAK PIKIRIŇI, TEJRIBE-SYNAGLARYŇ
NETIJELERINI, EDÝÄN TEKLIPLERIŇI AÝDYŇLAŞDYRYP,
TELEÝAÝLYMDA BERLEN WAGTDA, TÄSIRLI, GYZYKLY ÇYKYŞ
ETMÄGE ÇALYŞMALY. PIKIRLER AÝDYŇ , SÖZLER MANYLY WE**

DÜŞNÜKLI, DILI SADADAN ÝEÑIL, EDEBI DILDE ARASSA GÜRLEMELI. MUGTHOR SÖZLERI ULANMAKDAN GAÇA DURMALY. DÜŞNÜKSIZ WE MANY BERMEÝÄN SÖZLERI GARMALY DÄL, LABYZLY, ÇEPER SÖZLEMELI. ÖZÜÑIŇ DAŞKY KEŞBIŇE, SÖZLEÝIŞ MEDENIÝETIŇE ÜNS BERIP PIKIRIŇI AÝDYŇ BEÝAN ETMELI. TELEÝAÝLYMLARDAKY ÇYKYŞ SÖHBETDEŞLIK GÖRNÜŞINDE GIDÝÄN BOLSA ONDA ALYPBARYJYŇ, GEPLEŞIGE BEÝLEKI GATNAŞYJYLARYŇ PIKIRLERINI, SORAGLARYNY OŇAT DIŇLÄP, NOBATA GÖRÄ ÇYKYŞYŇY DOWAM ETDIRMELI.

GEPLEŞIKDE USULY GÖRKEZME ESBAPLAR, JEDWELLER, DIAGRAMMALAR, KARTALAR BAR BOLSA OLARY ÝERLIKLI WE NOBAT YZYGIDERLIGINDE PEÝDALANMAGA ÇALYŞMALY. ARTYKMAÇ HEREKETLERDEN GAÇA DURUP TELEGÖRÜJILERE WE ÖZÜŇE HORMAT GOÝMAGY ENDIK EDINMELI. BEÝIK SERDARYŇ ATALYK KITAPLARYNDAN, SARGYTLARYNDAN, MASLAHATLARYŇ BEÝANLARYNDAN, DÖWLET RESMINAMALARYNDAN PEÝDALANYLANDA, OLARA SALGYLANYLANDA ÇEŞMELERIŇ ADYNY ANYK WE DOGRY GÖRKEZMELI. TELEÝAÝLYMLARDA, ONUŇ HAÝSYSYDYGYNA SERETMEZDEN (ALTYN ASYR, ÝAŞLYK, MIRAS TMT-4) ALYP BARYJYLAR BILEN YLALAŞYP ÖZÜŇI TANYŞDYRMALY, MOWZUGYNYŇ MAZMUNY BARADA HABAR BERIP, GEPLEŞIK GUTARANDAN SOŇ BEÝIK SERDARA, WATANA ALKYŞLAR AÝDYP MINNETDARLYGYŇY BILDIRMELI.

GEPLEŞIGIŇ BÜTIN DOWAMYŇDA ESASY MOWZUGYŇDAN DAŞLAŞMAZLYGA ÇALŞYP, ALJYRAŇŇYLYGA DÜŞMELI DÄL. GEPLEŞIKLER GUTARAN BADYNA HOWLUKMAÇLYK ETMELI DÄL. EGER GEPLEŞIK MEÝDAN ŞERTLERINDE, IŞ ÝERLERINDE ÝA-DA TEJRIBE ALNYP BARYLÝAN ÝERDE GURALÝAN BOLSA ARTYKMAÇ HEREKETLER, DAŞ-TÖWEREGE ALAKJAP DURMAN

PIKIRIŇI, HEREKETIŇI BIR ÝERE JEMLÄP ÝAÝLYMYŇ IŞINIŇ OŇAT TAMAMLANMAGYNA ÝARDAM ETMELI.

Metbugatda, telewizion we radio ýaýlymlarda edilen çykyşlaryň hasabaty hem dürs ýola goýulmalydyr.

Talyplaryň toparynyň metbugat habarlaryndan ýörite sergileri guralsa hem ýerlikli bolar we talyplary täze döredijilik gözleglerine höweslendirir.

2.Ylmy-derňew işlerinde dürli bäsleşikler, gözden geçirişler, maslahatlar aýratyn orun eýeleýär. Olar talyplaryň tejribe alyşmaklary, ylmy gözlegler boýunça pikir alyşmaklaryny guramak üçin, ylmy işlerinde gazananlary bilen bir-birini tanyşdyrmakda, durmuşa ornaşdyrmakda, zehinleri ýüze çykarmakda uly mekdepdur. Bäsleşikler ýokary mekdeplerde geçirilýän dersler esasynda guralýar we geçirilýär.

Biziň institutymyzda hem ähli ugurlar boýunça her ýyl bu iş - çäre oňat geçirilýär. Has tapawutlananlar bolsa döwlet möçberindäki bäsleşiklere gatnaşdyrylýar we köplenç baýrakly ýerleri eýeleýärler.

Ylmy-amaly maslahatlar hem ylmy-derňewleriň, barlaglaryň hasabatlarynyň bir görnüşidir. Maslahat ilki kafedralarda geçirilýär. Oňat hasap edilenleri fakultet, institut maslahatlaryna hödürlenýär. Institut möçberinde iň oňat diýip ykrar edilenler döwlet derejesine iberilýär, gatnaşdyrylýar. Bu iş biziň institutymyzda hem oňat ýola goýlandyr. Döwlet derejesinde hormatly baýrakly ýer eýelänler bolsa her ýyl üstünlikli çykyş edip gelýärler. Olara mysallar köpdür. Talyplaryň ylmy-derňew, barlag işleriniň iň ýokary görnüşü. Beýik Serdarymyzyň her ýyl yglan edýän ýaş alymlaryň we talyplaryň döwlet derejesindäki bäsleşikleridir. Oňa geografiýa bölüminden hem her ýyl talyplar gatnaşyp öz zehinlerini synap görýärler. Biziň uly we agzybir institutymyzda döwlet bäsleşigine köp ylmy işler hödürlenýär. Altyn Asyrymyzyň başyndan bäri bolsa Serdar Serpaýyna mynasyp bolunmaýan ýyl ýok. Bu bolsa biziň ýaşlarymyzyň, talyplarymyzyň alnyp barylýan ylmy-derňew işleriniň ýerine ýetirilişi boýunça Beýik Serdarymyzyň, Watanyň önündäki perzentlik hasabatdyr.

3. Döredijilikli, netijeli alnyp barlan, jemlenen önümçilige ornaşdyrlan ylmy-derňew işlerini ýerine ýetiren talyplar, ýaşlar, olaryň halypalary dürli derejelerde höweslendirilýär, hormatlanylýar, zähmete mynasyp baha berilýär. Eger talybyň ýerine ýetiren ylmy-derňew işiniň mazmuny we hili okuw jaýynda öwrenilýän dersler boýunça gabat gelýän bolsa olara hasap, synag bahalaryny goýmak tejribesi peýda boldy. Ol talybyň ylmy işine berlen iň mynasyp bahadyr. Soňra ol iş ýyllyk hem-de diplom işleri hökmünde dowam etdirmäge hödürlenýär we hasap goýulýar, bahalandyrylýar. Döwlet bäsleşiklerine gatnaşan, ýer alan işlere hem şeýle baha berilýär. Döwlet maslahatlaryna gatnaşyp edilen çykyşlar hem ýyllyk işleriň ýerini tutýar we bahalandyrylýar. Ylmy-derňew işleri esasynda has oňat baha mynasyp bolan diplom işleriniň ýazarlary aspirantura hödürlenýär we dissertasiýa işi hökmünde dowam edirmek maslahat berilýär.

Netijeli işleri höweslendirmegiň köp görnüşleri bolup olaryň arasynda has giň ýaýranlary hormat hatlaryny bermek, minnetdarlyk bildirmek, pul baýraklaryny, ýadygärlik sowgatlar bermek, dynç alyş öýlerine, syýahatlara ibermek, atly talyp haklaryna hödürlemek döwlet sylaglaryna hödürlemek, okan mekdeplerine we hossarlaryna minetdarlyk hatlaryny ibermek we başgalardyr.

4. Ýaşlaryň we talyplaryň ylmy-derňew işlerine berilýän iň ýokary baha olara, ýaşlara Beýik Saparmyrat Türkmenbaşynyň howandarlyk etmegidir. Beýik Mugallym Garaşsyzlygymyzyň ilkinji günlerinden düýrmegi bilen okuwa, ylmy-döredijilik dünýäsine aralaşan talyplara arka durmagydyr. Ol diňe oňat okaýan talyplaryň talyp haklaryny 20% artdyrdy. Atly talyp haklaryny belledi. Özünüň ygylan eden her ýylky ylmy işler boýunça bäsleşiklere gatnaşyp, ondaky öňe çykan ýeňijilere öz Şa serpaýyny ýapýar. Özünüň mähirli sözleri bilen olary ylmyň syrly älemine çuňňur aralaşmaga şertler döredýär. Ýörite taýýarlan Şa serpaýlaryny ýapýar. Altýndan ýasalan zynjyr ýadygärlik sowgatlaryny gowşurýar. Olaryň arasynda iň ajaýyp sowgatlar bolsa ylmy-derňew işleriniň nazaryýeti bolan Beýik we Mukaddes Atalyk kitaplarydyr.

“Türkmeniň baş eýýamynyň ruhy” şadiwanynda:

Buýsanjym siz, guwanjym siz, genjim siz,

Garaşsyz Diýaryň eýesi ýaşlar!

Daýanjym siz, söýenjim siz, tugram siz,

Sapak ediň, beýik edebi, ýaşlar!

diýip duran Serdaryň, Mugallymyň, Hossaryň barka, türkmen talyplarynyň ylmy-derňewler geçirmekde ýetip bilmejek menzilleri ýokdur.

Mukaddes Ruhnamanyň ikinji kitabynda (300 sah.) “Ylym aklyly, akyl kalby, kalp zyby, zyban bolsa adamy herekete getirýändir” diýilýär. Şol herekete goşulyp ylmy-derňew işlerinde Beýik Serdar Serpaýyna 2000-nji ýyldan bäri biziň institutymyzyň mugallymlaryndan, uçurymlaryndan, talyplaryndan ondan gowragy mynasyp boldy. Beýik Howandarly, Arkadagly ýaşlar bolsa ylmy-barlaglar dünýäsinde täze sepgitlere, belentliklere ýol çekýärler. Biz ýaşlaryň halypalary, Beýik Serdarymyzyň arzuwlaýan, gurmak isleýän ýurduna ylmy-barlaglary, açyşlary bilen, özleriniň ylmy işleri bilen tanatjak mynasyp ýaşlary taýýarlamaga başarnyk, ukyp, zehin, tejribelerimizi sarp etmelidiris.

Beýik Saparmyrat Türkmenbaşynyň 2006-njy ýylyň Türkmenbaşy aýynyň 25-de S.A.Nyýazow adyndaky TDOH uniwersitetinde ýaşlara 100 müň amerikan dollaryny sowgat bermegi getiren delillerimiziň iň ajaýyp subutnamasydyr.

Mowzuk: Talyplaryň ylmy-derňew işleri guramakdan edilýän talaplar

Meýilnama:

1. Dürli ylmy we usuly çeşmelerden peýdalanmagy öwrenmek.
2. Meýdan gözegçilikleriniň maglumatlaryny peýdalanmagyň usullary.
3. Kitaplardan, arhiw maglumatlaryndan, döwürleýin neşirlerden, san

maglumatlaryndan we internet maglumatlaryndan peýdalanmagyň usullary.

Beýik Saparmyrat Türkmenbaşy
“YLYM BILIMLERIŇ, MAGLUMATLARYŇ NÄME
ÜÇIN WE KIME GEREKLIĞI BELLİ BOLMADYK
HOWAÝY TOPLUMY DÄLDİR. ŞUNUŇ ÝALY ÝALAN
YLYM BIR HUSYDYŇ KÖRMÜŞ SYÇAN ÝALY
ÝYGNAP, SOŇAM GIZLÄP GOÝAN, L HAJATYNA
ÝARAMAÝAN BAÝLYGY KYSMY BIR ZATDYR.
JEMAGATSYZ YLYM GURY OWAZDYR.”
MUKADDES RUHNAMA I-NJI KITAP 343 SAH.

1. HALYPASY YLMY-DERŇEW IŞLERINE BAŞ GOŞAN
ŞÄGIRDINE ÝERINE ÝETIRILÝÄN IŞ BOÝUNÇA DÜRLI
MAZMUNDAKY YLMY, EDEBIÝAT, RESMINAMALAR, METBUGAT,
ARHIW, GÖZEGÇILIK, SYN ETMELER, TEJRIBE-EKSPERIMENT
WE BEÝLEKI ÇEŞMELERI PEÝDALAN-MAGYŇ, OLARY
REJELEMEGIŇ, TERTIPLEŞDIRMEGIŇ HEM-DE ZERUR HASAP
EDEN ÝERLERINDE PEÝDALANMAGYŇ HYSYRDYLY
USULLARYNY HEM IRGINSIZ ÖWREDIP, MASLAHAT BERIP
DURMALYDYR. YLMY MOWZUGYŇ HÄSIÝETINE GÖRÄ
NIREDEN, HAÝSY KITAPHANADAN, ONUŇ HAÝSY BÖLIMINDEN
NÄHILI EDEBIÝATY TAPMAGYŇ, PEÝDALANMAGYŇ
ULANMAGYŇ ÝOLUNY SALGY BERIP OŇA GÖZEGÇILIK EDÝÄR.
HALYPASY BILEN YLMY IŞIŇ MOWZUGYNY ANYKLAN ŞÄGIRT
MEÝILNAMA DÜZÝÄR. ONDAN SOŇ EDEBIÝATLAR ESASYNDA
YLMY IŞIŇ BÖLÜMLERI BOÝUNÇA MAGLUMATLARY, GEREKLI
ÇEŞMELERI TOPLAP UGRAÝAR. EGER HALYPANYŇ SALGY
BEREN, TEKLIP EDEN EDEBIÝATY KITAPHANADA ÝOK BOLSA
ONY BUÝURMA ESASYNDA ULY, MERKEZI DÖWLET

KITAPHANASYNDAN GETIRDÝÄR. EDEBIÝATLARY ÖWRENMEGIŇ GIDIŞINDE GOŞMAÇA EDEBIÝATLARY HEM ÖWRENMEK ZERURLYGY ÝÜZE ÇYKMAGY MÜMKIN. ONUŇ KYNÇYLYGYNDAN ÇEKNMELI DÄL. HER BÖLÜM ÜÇIN TEKLIP EDILEN EDEBIÝATLARYŇ HEM ÝETERLIK BOLMAZLYGYN Y HEM UNUTMAK BOLMAZ. GEREKLI KITAPLARY, GOLLANMALARY TALYP-ŞAGIRTLERIŇ ÖZLERI ÖZBAŞDAK AGTARYP TAPMALYDYR. ONUŇ ÜÇIN KITAPHANADAKY KATALOGLARDA ELIPBIÝ TERTIBINDE ÝERLEŞDIRILEN BIBLIOGRAFIK GÖRKEZIJILERI MOWZUKLAR WE BILIMLERIŇ DÜRLI PUDAKLARY BOÝUNÇA AGTARYP GÖRMELI. GÖRKEZIJILERDE YZARLANÝAN EDEBIÝATYŇ GYSGAÇA MAZMUNY HEM BERILÝÄR.

YLMY-DERŇEW IŞINE TÄZE BAŞLAN TALYP ELINE ALAN KITABY BOÝUNÇA ELIPBIÝ TERTIBINDE EDEBIÝATLARYŇ ANYK SANAWYNY DÜZMELI WE OLARY BIR TOPLUM EDIP SANLAR ESASYNDA BELGILEMELI.

ÖZÜNIŇ GELJEKKI YLMY IŞINDE PEÝDALANJAK EDEBIÝATLARY TALYP ÖŇ UMUMY, TEJRIBE, SEMINAR, SÖHBET, AMALY SAPAKLARDA TANŞAN BOLMAGY HEM MÜMKIN. EMMA TALYP ÖZ IŞINI ÝEŇILLEŞDIRMEK ÜÇIN BIBLIOGRAFIK KARTOÇKA-SANAW EDINMELI. OL KARTOÇKALARY ÖZÜNIŇ TANYŞ BOLAN KITAPLARY ESASYNDA DÜZÜP BAŞLAMALY. ONUŇ ÜÇIN ÝÖRITE TAÝÝARLANAN GATY KAGYZ – BLANKADAN PEÝDALANMALY. ONUŇ ÖLÇEGI 125X70 MM BOLMALY. DÜZÜLEN KARTOÇKALARDAKY ÝAZGYLAR BIRMEŇZEŞ BOLMALY. DÜZÜLEN KARTOÇKADAN HER KITAP BOÝUNÇA ŞEÝLE MAGLUMATLAR BOLMALY:

- 1. KITABYŇ ÝAZARYNYŇ FAMILÝASY WE ADY. EGER KITAP BIRNÄÇE ÝAZARLAR TARAPYNDAN ÝAZYLAN BOLSA OLARY DOLY GÖRKEZMEK HEM BOLAR ÝA-DA BIRINJI**

- ADY GÖRKEZILEN ÝAZARYŇ ADYNY ÝAZYP BEÝLEKI ÝAZARLARY WE BAŞGALAR DIÝIP HEM GÖRKEZIP BOLAR.**
- 2. KITABYŇ DOLY ADY. OL DOLY WE DOGRY ÝAZYLMALY HEM-DE GOŞA DYRNAGA ALMAN ÝAZYLMALY.**
 - 3. KITABYŇ ADYNY ANYKLAÝAN KIÇI SÖZBAŞY (PODZAGOWOLOK), EGERDE OL DAŞKY TITUL LISTDE GÖRKEZILEN BOLSA.**
 - 4. GAÝTADAN NEŞIR EDILIŞI BARADA MAGLUMATLAR. EGER OL TÄZEDEN NEŞIR EDILEN BOLSA.**
 - 5. KITABYŇ NEŞIR EDILEN ŞÄHERI GYSGALDYLMAN ÝAZYLMALY. AŞGABAT, MOSKWA, LENINGRAD-SANKT-PETERBURG ŞÄHERLERINI GYSGALDYP (A.S.P.L.M.) ÝAZMAGA RUGSAT EDILÝÄR. OLARY GOŞA DYRNAGA ALMALY DÄL.**
 - 6. KITABYŇ NEŞIR EDILEN ÝYLY, ÝYL ÝA-DA Ý. SÖZLERI ÝAZYLMAÝAR WE GOŞA DYRNAGA ALYNMAÝAR.**

BIR KARTOTEKANYŇ DÜZÜLIŞINE MYSAL.

- 1. ALISOW N.M. EKONOMIÇESKAÝA I SOSIALNAÝA GEOGRAFIÝA MIRA. (OBŞIÝ OBZOR). M., CARDARIKI, 2003.**
- 2. BATYROW A., ORAYEW N. TÜRKMENISTANYŇ DURMUŞ-YKDYSADY GEOGRAFIÝASY ORTA MEKDEPLERINŇ 8-NJI SYNPY ÜÇIN OKUW KITABY. A., MAGARYF, 2000.**

EGERDE KITABYŇ DAŞYND AÝAZARLAR BARADA MAGLUMATLAR ÝOK BOLSA ONDA MAGLUMATDA KITABYŇ ADY ÝAZYLÝAR SOŇRA ONUŇ REDAKTORYNYŇ FAMILÝASY, ADY GÖRKEZILÝÄR WE OZALKY TERTIPDE DOWAM ETDIRILÝÄR.

MESELEM: DIDAKTIKA SREDNEÝ ŞKOLY M.N.SKATKINIŇ REDAKSIÝASY BILEN. 2-NJI NEŞIR. M., PROSWEŞENIÝE, 1982.

GARAŞSYZLYGYMYZYŇ BEÝIK MUGALLYMY, TÜRKMENISTANDA YLMY-DERŇEW BARLAG IŞLERINIŇ BEÝIK

RUHLANDYRYJYSY BAKY BEÝIK SAPARMYRAT TÜRKMENBAŞYNYŇ MUKADDES ATALYK KITAPLARY YLMY-BARLAG IŞLERINIŇ ESASY NAZARY ÇEŞMESIDIR. HER BIR DÖREDIJI YLMY AGTARYŞ, BARLAG IŞLERI BILEN IŞ SALYŞYAN SERDAR PÄHIM-PARASATLARYNA, PAÝHASLARYNA, DANA MASLAHATLARYNA DAÝANMAN ESASLANMAN, OLARDAN UGUR ALMAN BILMEZ. BEÝIK SAPARMYRAT TÜRKMENBAŞYNYŇ ATALYK KITAPLARY PEÝDALANYLANDA HIÇ HILI GYSGALTMA BOLMAZ. SERDARYMYZYŇ ATALYK KITAPLARY NEŞIR EDILEN ÝYLYNYŇ TERTIBINDE BERILÝÄR.

MESELEM:

- 1. SAPARMYRAT TÜRKMENBAŞY. RUHNAMA. I KITAP. – AŞGABAT: TDNG, 2001.**
- 2. SAPARMYRAT TÜRKMENBAŞY. RUHNAMA. II KITAP. – AŞGABAT: TDNG, 2004.**

BU ÝERDÄKI TDNG DIÝEN GYSGALTMA TÜRKMEN DÖWLET NEŞIRÝAT GULLYGY DIÝEN MANYNY BERÝÄR.

EGERDE BEÝIK SERDARYMYZYŇ ATALYK KITAPLARYNDAN BEÝLEKI ESERLERI, SÖZLÄN SÖZLERI, SÖBETDEŞLIKLERI ÝYGYNDYLAR GÖRNÜŞINDE ÇAP EDILEN BOLSA ONDA ONUŇ ÝYGYNDY SANY, NEŞIRÝATY, ÇAP EDILEN ÝYLY AÝRATYN GÖRKEZILÝÄR HEM-DE SAHYPALARY BELLENÝÄR.

- 1. SAPARMYRAT TÜRKMENBAŞY. ESERLER ÝYGYNDYSY. 3-NJI TOM. (IKINJI NEŞIR) – AŞGABAT: TDNG, 2003. 504 SAH.**

TÜRKMENISTANYŇ MEJLISINIŇ, HALK MASLAHATYNYŇ, DÖWLET ÝOLBAŞÇYLARYNYŇ ESERLERI HEM, DÖWLET KANUNLARY, MAKSATNAMALAR, IŇ ÝOKARY DEREJELERDE KABUL EDILEN KARARLAR HEM ÝYL YZYGIDERLILIKDE EDEBIÝAT SANAWYNDA ÖZ BEÝANYNY TAPMALYDYR.

EGERDE ULANYLAN ÇEŞME AÝRY-AÝRY KITAPLARYŇ, ÝYGYNDYLARYŇ IÇINDE ÝERLEŞDIRLEN BOLSA ,ONDA ILKI MAKALANYŇ ÝAZARYNYŇ FAMILÝASY, ADY, MAKALALARYŇ SÖZBAŞY, ONDAN SOŇ KITAPDA, ÝYGYNDYDA (KITABYŇ, ÝYGYNDYNYŇ ADY DOLY GÖRKEZILÝÄR) ŽURNALYŇ, GAZETIŇ ADY, ÇYKAN ÝYLY, AÝY, ŽURNAL NOMERI, GAZETDE BOLSA GAZETIŇ ADY, ÝYLY AÝY WE ÇYKAN GÜNI BERILÝÄR.

MESELEM:

1. POPOW K.P. ADAM FAKTORYNYŇ ULY BALKANYŇ TEBIGATYNA TÄSIRI. – ÇÖLLERI ÖZLEŞDIRMEGIŇ PROBLEMALARY ŽURNALYNDA., AŞGABAT. 2.2005. SAH.41.

2. GELDIÝEW R. SERDAR ÝOLY BEDENIŇI BERK EDER – TÜRKMENISTAN GAZETINDE., AŞGABAT 2005. TÜRKMENBAŞY AÝYNYŇ 1, 2-NJI (24655) SANY.

EGER TALYP YLYMY-DERŇEW IŞLERINDE OZAL ÝERINE ÝETIRLEN IŞLER BOÝUNÇA KANDIDATLYK, DOKTORLYK DISSERTASIÝALARYNDAN, DIPLOM IŞLERINDEN PEÝDALANAN BOLSA:

- 1. ÝAZARYŇ FAMILÝASYNY WE ADYNY;**
- 2. IŞIŇ ADYNY;**
- 3. YLMY IŞIŇ GORALAN ŞÄHERINIŇ ADYNY;**
- 4. IŞIŇ GORALAN ÝERINIŇ, OKUW JAÝYNYŇ, YLMY EDARANYŇ ADYNY.**
- 5. ÝERINE ÝETIRILEN ÝYLYNY DOLY GÖRKEZÝÄR.**

MESELEM:

- 1. FEDOTENKO I.Z. DIDAKTIÇESKIÝE USLOWIÝA FORMIROWANIÝA I UÇAŞŞIHSIÝA NAUÇNYH PONÝATIÝ (NA MATERIALE PREDMETOW HIMIKO-BILOGIÇESKOGO SIKLA). DIS. NA SOISK. UÇ. STEPENI KAND. PED. NAUK. M., MCPI IM. W.I.LENINA, 1982.**

DÜZÜLEN KARTOTEKADA ÖWRENİLEN EDEBİYATLARYŇ BÖLÜMLERİ, GYSGAÇA MAZMUNY, SAHYPA SANY, EGER ÇYKGYT ALNAN BOLSA ONUŇ ALNAN SAHYPASY ANYK GÖRKEZILIP ÝAZGY EDILMELIDIR. ÝAZGYLAR, BELLIKLER, ALNAN ÇYZGYLAR TERTIPLI, ARASSA BOLMALYDYR.

YLMY IŞDE ARHIW MATERIALLARY ULANYLAN BOLSA ONDA ONUŇ ADY, GÖRNÜŞI, BÖLÜMI, ÝAZGY KITAPLARYNYŇ SAHYPASY – LIST SANY HEM ANYK GÖRKEZILÝÄR.

GEOGRAFIÝADAN YLMY-DERŇEW IŞLERINDE TALYPLARYŇ MEÝDAN WE MUGALLYMÇYLYK TEJRIBELERINIŇ MAGLUMATLARY BILEN HEM ULY ORUN TUTÝAR. BEÝLEKI YLYMLARA SEREDENDE GEOGRAFIÝANYŇ ÖZBOLUŞLY YLMY-BARLAG USULLARY BARDYR. GEOGRAFLAR ILKINJI MAGLUMATLARY GEOGRAFIKI BARLAGLAR, GÖZEGÇILIKLER, MAGLUMATLAR TOPLAMAK, OLARY AŇLY-DÜŞÜNJELI ANYKLAŞDYRYP JEMLEMEK NETIJESINDE AMALA AŞYRÝARLAR. GEOGRAFIK BARLAMAK DIÝMEK – BU HENIZ ÖWRENILMEDIK, BARLANMADYK HADYSALARY ILKINJI BOLUP ANYKLAMAK, MAHSUS HÄSIÝETLERI ÝÜZE ÇYKARMAK, HADYSALARYŇ ÖZARA BAGLANÝŞYKLARYNY KESGITLEMEK, KÄBIR MAHSUS KANUNALAÝYKLYKLARY ÖWRENMEK DIÝMEKDIR.

MEÝDAN GÖZEGÇILIKLERI ŞERTLERINDE TALYP ALYP BARÝAN YLMY-DERŇEW IŞINIŇ HÄIÝETINE GÖRÄ BELLİ BİR MAKSATLARY ÖZ WEZIPESI EDIP GOÝÝAR.

- 1. ÖWRENÝÄN ÝERI BILEN TANYŞÝAR;**
- 2. DEGIŞLI EDEBÝAT ÇEŞMELERI, GOLÝAZMALARY, KARTOGRAFIK ÇEŞMELERI, HOJALYK PUDAKLARY BILEN BAGLY KÄRHANALARY, OLARYŇ TARYHY, ŞU GÜNI, ERTIRI BARADA MAGLUMATLARY, ILATY BARADA SANLARY TOPLAÝAR;**

3. MEÝDANA EKSPEDISIÝA – SAPAR GURAYÄR WE ZERUR MAGLUMATLARY ÝYGNAÝAR, KÄRHANANYŇ, HOJALYKLARYŇ, YLMY-BARLAG, PROÝEKT EDARALARYNYŇ MAGLUMATLARYNY ÖWRENÝÄR.
4. ÝYGNAN MAGLUMATLARYNY SELJERÝÄR, TOPARLARA BÖLÝÄR.
5. ÖWRENÝÄN OBÝEKTINE GEOGRAFIK TAÝDAN BAHA BERÝÄR.

EGERDE TALYP, OKATMAK, BILIM BERMEK BILEN BAGLY YLMY-DERŇEW ALYP BARÝAN BOLSA ONDA MEKDEP TEJRIBEÇILIGI BILEN BAGLY USULLARY ÖWRENÝÄR, MEKDEPLERDE TEJRIBE SYNAG, SELJERMELER GEÇIRIP GÖRÝÄR WE OLARYŇ ÄHLISINI YLMY IŞINDE PEÝDALANMAGY BAŞARMAGY ÖWRENMELEDIR. ONDA HALYPASY, MEKDEP MUGALLYMLARY, USULYÝETÇILER, USULY BIRLEŞMÄNIŇ AGZALARY ONUŇ IŇ ÝAKYN MASLAHATÇYLARY BOLAR.

3. YLMY –DERŇEW IŞLERINI GEÇIRÝÄN TALYP KITAPLARDAN, DÖWÜRLEÝIN NEŞIRLERDEN PEÝDALANANDA ONUŇ TÜRKMENISTANYŇ KITAPHANALARYNDA BARDYGNA ÜNS BERMELI. TÜRKMEN DILINDEN BEÝLEKI DILLERDÄKI KITAPLARY PEÝDALANANDA ONUŇ DIL PÄSGELÇILIGINIŇ BOLMAK ÝAGDAÝYNA ÜNS BERMELI WE ONY TERJIMEDEN SOŇ PEÝDALANMALY HEM-DE TERJIMEÇINI ANYKLAMALY. EGER KITAP ÝERLI KITAPHANADA ÝOK BOLSA ONDA MBA (KITAPHANALARARA ABONOMENT) ARKALY ALMALY.

GAZET-ŽURNALLAR PEÝDALANYLANDA ESASAN BEÝIK SAPARMYRAT TÜRKMENBAŞY-NYŇ HOWANDARLYGYNDA ÇYKÝAN DÖWÜRLEÝIN NEŞIRLERDEN PEÝDALANMAK TEKLIP EDILÝÄR. ALNAN SAN MAGLUMATLARY HEM “TÜRKMENMILLIHASABAT” ÝA-DA ÝERLI HASABAT EDARALARYNYŇ, KÄRHANALARYŇ, DAÝHAN BIRLEŞIKLERINIŇ,

PAÝDARLAR JEMGYÝETLERINIŇ TASSYKLANAN HASABATLARYNDAN PEÝDALANMAK GEREK. KARTOGRAFIK MAGLUMATLAR HEM DEGIŞLI GULLUKLARYŇ RAZYLYGY BILEN ÝERINE ÝETIRILMELI HEM-DE PEÝDALANYLMALY.

DÜNYÄ BOÝUNÇA, ÝURTLAR BOÝUNÇA MAGLUMATLARY OKUW JAÝLARYNYŇ, EDARALARYŇ RUGSAT BERMEGI BILEN INTERNETDEN ALMAK BOLAR ŞONDA ALNAN ÇEŞMELER TASSYKLANAN BOLMALY.

MEÝDAN MAGLUMATLARYNY ÝYGNAMAK, HASABATLAR BILEN TANYŞMAK, SAN MAGLUMATLARY, ARHIW MAGLUMATLARY, KARTOGRAFIK ÇEŞMELERI, SEÝREK EDEBIÝATLARY, GOLÝAZMALARY PEÝDALANMAK ÜÇIN YLMY IŞ ALYP BARÝAN TALYBYŇ, ÝAŞ ALYMYŇ IŞLEÝÄN , OKAÝAN ÝERINIŇ RUGSATNAMASY GEREK. ONY HALYPA, KAFEDRA, INSTITUTYŇ YLMY BÖLÜMI TAÝÝARLAP BERÝÄR. HER BIR MEÝDAN BARLAGY, HASABAT PEÝDALANYLANDA, EDEBIÝATLAR BILEN TANYŞYLANDA, YLMY-BARLAG, KITAPLARDAN PEÝDALANMAK, OLARY AÝAWLY SAKLAMAK MEDENIÝETINI SAKLAMAK IŞ SALYŞÝAN MEÝDAN ŞERTIŇ, EDARAŇ, KITAPHANAŇ, ARHIWIŇ TERTIP DÜZGÜNLERINI BERJAÝ ETMEK HÖKMANYDYR.

**MOWZUK: TALYPLARYŇ YLMY MOWZUKLARYNYŇ
ÝAZGYLARYNYŇ
TAÝÝARLANYLYŞY.**

MEÝILNAMA:

- 1. NUTUKLAR, HABARLAR, BARLAGNAMALAR, SELJERMELER, REFERATLAR TAÝÝARLANYLYŞY.**
- 2. YYLLYK WE DIPLOM IŞLERI. OLARDAN EDIÝÄN TALAPLAR.**
- 3. IŞIŇ GÖWRÜMI, MAZMUNY WE YLMY ÄHMIÝETI.**
- 4. ÝAZGYLARDAKY ALYNMALAR, ÇYKGYTLAR, GYSGALTMALAR, ÇYZGYLAR.**

BEÝIK

SAPARMYRAT

TÜRKMENBAŞY:

***“HALKYMYZ, DÖWLETIMIZ
MUGALLYMLARYŇ ZÄHMETINE ULY SARPA
GOÝÝAR. BIZIŇ ÝAŞULY MUGALLYMLARA
BOLAN HORMATYMYZ HAS-DA ULUDYR. SIZ
ÖZÜŇIZIŇ ASYLLY ZÄHMETIŇIZI ENÇEME
ÝYLLARYŇ DOWAMYNDA RUHY TAÝDAN KÄMIL
NESILLERINI TERBIÝELÄP ÝETIŞDIRMÄGE
BAGYŞLADYŇYZ.”***

**TÜRKMENISTANYŇ ÝAŞULY
MUGALLYMLARYNYŇ DÖWLET MASLAHA-TYNA
GATNAŞYJYLARA GURLAGYNDAN, 1995-NJI ÝYLYŇ
RUHNAMA AÝY.**

**TALYPLARYŇ YLMY-DERŇEW IŞLERINIŇ HASABATY,
ÝAZGYLARYNY TAÝÝARLAMAK, JEMLEMEK, BEZEMEK IŞLERI
OLARYŇ ÖZBAŞDAK DÖREDIJILIGIŇ MÖHÜM ELEMENTLERINIŇ**

BİRİDİR. HER BİR HASABAT ALNYP BARLAN YLMY İŞİN ÖZENİ BOLMALYDYR. YLMY-BARLAG İŞLERİNİ YERİNE YETİRİJİ ÖZ İŞİNİ BEÝİK SAPARMYRAT TÜRKMENBAŞYNYŇ ATALYK KITAPLARYNA NAZARY ESASLANYP, PIKIRLERİNİ BATYRGAY JEMLÄP, TÄZEÇILLIGE ÇALŞYP MESELÄNİN GOÝLUŞYNA WE ÇÖZÜLİŞİNE DÖREDIJILIKLI ÇEMELEŞİP NAZARY OKUWLARYNY YLMY GÖZLEGLER, TEJRIBELER BİLEN SUBUT ETMELİDİR.

YLMY HASABATLARY TAÝÝARLAÝAN TALYP ONUŇ NETIJELERİNİ NUTUK, HABAR GÖRNÜŞİNDE YÖNEKEYDEN ÇYLŞYRYMLY BASGANÇAGA ÖWRÜP BILER.

NUTUK BU ALNYP BARYLÝAN İŞİN BİR BÖLEGI BİLEN GURNAKDA, YLMY MASLAHATDA ÇYKYŞ ETMEK ÜÇİN TAÝÝARLANAN ÝAZGYDYR. YLMY HASABATYŇ NUTUK GÖRNÜŞİNİN MÖÇBERİ KOMPÝUTERDEN GEÇİRLEN 2 – 3 SAHYPADA 5 –7 MINUT DOWAMYNDA ÇYKYŞDA BEÝAN ETMÄGE NİYETLENENDİR. ONDA AÝDYLJAK BOLUNÝAN PIKIR, ALNAN NETIJE ÖRÄN GYSGA, YLMY TAÝDAN ESASLANDYRLAN SYN ÝAGDAÝYNDA TAÝÝARLANYP HASABAT BERİLÝÄR.

HABARLAR – BU YLMY-AMALY, YLMY-USULY MASLAHATLARDA, GAZETLERDE WE ŽURNALLARDA, ÝYGYNDYLAR TOPLUMYNDA ÇYKYŞ ETMEK, ÇAP ETMEK ÜÇİN TAÝÝARLANYL-ÝAR. OL ADATÇA KOMPÝUTERDE 5 SAHYPA ÇENLI MÖÇBERDE TAÝÝARLANYLÝAR. KÄWAGT HABAR GYSGALDYLYP TEZIS GÖRNÜŞİNDE ESASY MAZMUNY BERMEK BİLEN HEM TAÝÝARLANYLÝAR. OLARYŇ MÖÇBERİ NÄHILI BOLSA-DA, ÜNS MERKEZİNDE YLMY İŞİN ESASY MANYSYNY, PIKIRLERİNİ ÖZ İÇİNE ALMAGY ZERURDYR.

KÄ HALATLARDA YLMY-DERŇEW İŞLERİNİ ÝÖRITE DÜZÜLEN BARLAGNAMALAR – SORAGNAMALAR ESASYNDA EKSPERIMENT – SYNAG – TEJRIBE GÖRNÜŞİNDE ALYP

BARMALY BOLÝAR. BARLAGNAMANYŇ ÝUMUŞLARY, SORAGLARY ONUŇ GEÇIRILÝÄN ÝERI BILEN BAGLY DÜZÜLÝÄR. ONUŇ DÜZÜLIŞINE IŞIŇ ÝOLBAŞÇYSY GÖZEGÇILIK EDÝÄR WE GOLDAW BERÝÄR. BARLAGNAMA KÄTE ANKET USULY HEM DIÝILÝÄR. BARLAGNAMANYŇ MÖÇBERI WE SORAGLARY OŇA GATNAŞYJYLARYŇ SANYNA LAÝYK TAÝÝARLANMALY.

YLMY MOWZUKLARYŇ ÝAZGYLARYNYŇ ÝENE BIR GÖRNÜŞI REFERAT ÝAZMAKDYR. REFERAT IŞIŇ BIR BÖLEGI ESASYNDA ÝAZYLÝAR. MESELEM TALYP: “BEÝIK SAPARMYRAT TÜRKMENBAŞYNYŇ MUKADDES RUHNASYNY GEOGRAFIÝA SAPAKLARYNDA PEÝDALANMAGYŇ USULLARY” DIÝEN YLMY-USULY IŞI ÝERINE ÝETIRÝÄN BOLSA, ONDA REFERAT MOWZUKDAKY MEÝILNAMA ESASYNDA “ÝERÜSTI KEŞBINI ÖWREDENIMDE MUKADDES RUHNAMEADAKY ADALGALARDAN PEÝDALANYŞYM” DIÝEN AT BILEN REFERAT ÝAZYP BILER.

TALYP TAÝÝARLAN HABARY, NUTUGY (DOKLADY) BILEN ADATÇA YLMY MASLAHATLARDA ÇYKYŞ EDÝÄR. ŞONDA ONUŇ NUTUGY JEDWELLER, DIAGRAMMALAR, SURATLAR, KARTALAR, ÇYZGYLAR BILEN UTGAŞDYRYLSA MAKSADA LAÝYK BOLAR. YLMY-DERŇEWLERDE HAÝSY HEM BOLSA ÖWRENILEN EDEBIÝAT ÇEŞMESINE SELJERME ÝAZMAK ARKALY HEM HASABAT BERMEK MÜMKIN. SELJERMEDE TALYP KITABA, JURNAL-GAZET MAKALASYNA ÖZ PIKIRINI, GARAÝŞYNY GÖRKEZIP, SYN BERIP BILER. BERLEN SYNA ONUŇ HALYPASY ÖZ BELLIGINI, MASLAHATYNY BERIP UGRUKDYRMALYDYR.

HABAR, NUTUK, REFERAT, SYN, SELJERME ÝAZMAK ARKALY TALYBYŇ GARAÝYŞLARY, DÖREDIJILIK ZEHINI KÄMILLEŞÝÄR. HALYPA EDILÝÄN IŞLER BOÝUNÇA ŞÄGIRDINE HASABATY TAÝÝARLAMAGYŇ MEDENIÝETINI ÖWREDÝÄR. OŇA

TAÝÝAR EDILEN GALYPLY IŞI HÖDÜRLEMEK MÜMKİN DÄL. HALYPANYŇ BORJY TALYBY USULY TAÝDAN DOGRY ÝOLA GÖNÜKDİRMEKDIR. MEKDEPLERDE MUGALLYMÇYLYK TEJRİBEÇİLİGİNİ GEÇÝÄN TALYPLARY BOLSA MEKDEP, ŞÄHER USULY BIRLEŞMELERDE NUTUK, HABAR BILEN ÇYKYŞ ETMÄGE ÇEKMEK TEJRİBESİNİ ÝOLA GOÝMAK HAS PEÝDALY BOLAR.

2. TALYPLARYŇ MÖHÜM YLMY-DERŇEW IŞLERİNİŇ BIRI BU – OLARYŇ OKUWLARYNYŇ BÜTİN DOWAMYNDA GÖZLEG, BARLAG, TEJRİBEÇİLİK BILEN BAGLY ALYP BARAN HASABATY NETİJESİNDE TAÝÝARLAÝAN ÝYLLYK IŞLERIDIR. TALYPLAR HER OKUW ÝYLYNDA ÝYLLYK IŞLERİ ÝAZÝARLAR. OLAR ADATÇA OKUW MAKSATNAMALARYNDA GÖRKEZILEN DERSLER ESASYNDA HER ÝARYM ÝYLYDA TABŞYRYLÝAR. ÝYLLYK IŞLER TALYPDAN YLMY-DERŇEWLER BOÝUNÇA ÝÖRITE TAÝÝARLYGY TALAP EDÝÄR. TALYP ÝYLLYK IŞLERİNİ YERINE YETIRENDE ÖZBAŞDAK KÖP OKAMALY, GÖZLEMELI, TEJRİBE SYNAGLARYNY ALYP BARMALY BOLÝAR. ÝYLLYK IŞ EDILÝÄN DÖWRÜNDE TALYP MOWZUGYNA ÝARDAM BERIP BILJEK NAZARY KITAPLARY HAS KÖP ÖWRENSE IŞ HAS ÖNDÜMLI BOLÝAR. ISLENDIK ÝYLLYK IŞIŇ NAZARY ESASY BOLSA BEÝIK SAPARMYRAT TÜRKMENBAŞYNYŇ DANA PARASADYNDAN GÖZBAŞ ALÝAN ATALYK KITAPLARYDYR. ŞOL ATALYK KITAPLARY MASLAHATÇY TUTUNAN BARLAG-GÖZLEG BILEN IŞ SALYŞÝAN, YLYMLAR DÜNYÄSİNDE ÖZ MYNASYP ORNUNY EÝELÄP HIL WE MAZMUN TAÝDAN ÝOKARY OŇAT BAHALY ÝAŞ ALYM BOLUP YETİŞER. ÝYLLYK IŞDE GÖWNÜŇDÄKI ÝALY BAHÄ MYNASYP BOLMAK, IŞIŇ HILINIŇ OŇAT BOLMAGY SAÝLANYP SAÝLANYP ALNAN MOWZUKLARA BAGLYDYR. TALYBA YLMY IŞE HÖWES DÖRETMEKÇI BOLSAŇ ONDA ÇALT ÖSÝÄN, ÖZGERÝÄN DURMUŞYŇ TALAP EDÝÄN MOWZUGYNY SAÝLAP SOŇ HÖDÜRLENMELI. HÖDÜRLENÝÄN

ÝYLLYK IŞI ÝERINE ÝETIRMÄGE TALYBYŇ UKYBY, ZEHINI ÝETERLIKMI, ONY DOLY BAŞARYP BILJEKMI, ANYKLAMAK GEREK. HÖDÜRLENÝÄN ÝYLLYK IŞ ÜÇIN TOPLANAN MAGLUMATLAR ESASYNDA ÝYLLYK IŞDEN EDILÝÄN MÖÇBERI ÝAZYP BOLJAKMY, ŞOL IŞIŇ DURMUŞ ÄHMIÝETI NÄHILI BOLJAK, OLARY ANYK KESGITLÄP SOŇ ÝAZYP BAŞLAMAGY MASLAHAT BERMELI. ÝYLLYK IŞDEN OZAL EDILEN TALAPLARDAN GAÇA DURUP TÄZELIK GIRIZMELI, JEMGYÝETE PEÝDA BERJEK TEKLIPLERI, MASLAHATLARY GÖZLEMELI.

ÝYLLYK SLERI ÝAZMAK ÄHLI ÝOKARY OKUW MEKDEPLERI ÜÇIN HÄSIÝETLIDIR. ÝYLLYK IŞ BOÝUNÇA TALYPLAR BAHALANDYRYLYÄR WE HASAP DEPDERÇESINDE BELLIK EDILÝÄR. OŇAT ÝERINE ÝETIRILEN IŞ SOŇRA DIPLOM IŞINIŇ BAŞLANGYJY WE DOWAMY HÖKMÜNDE KABUL EDILÝÄR. TAMAMLANYP BAHALANDYRLAN ÝYLLYK IŞLER KAFEDRA TABŞYRYLYÄR. BIR GEZEK ÝERINE ÝETIRILEN ÝYLLYK IŞ AZYNDAN BÄŞ ÝYLA ÇENLI TÄZEDEN HÖDÜRLENMEÝÄR. ÝYLLYK IŞLER ÝÖRITE TAÝÝARLANAN DEPDERLERDE, TALAP EDILÝÄN KAGYZLARDA (STANDART KAGYZ) ELDE ARASSA ÝAZYLAN ,BEZEG IŞLERI, ÇYZGYLAR HIL TAÝDAN OŇAT ÝERINE ÝETIRLEN ELYAZMA GÖRNÜŞDE, KOMPÝUTERDE TAÝÝARLAN ÝAGDAÝDA AZYNDAN BIR ÇAP LISTINE ÇENLI MÖÇBERDE TABŞYRYLYÄR. OŇA YLMY ÝOLBAŞÇY, ÝÖRITE SYNÇY SYN BERÝÄR. SOŇRA GORALMAGA HÖDÜRLENÝÄR. ÝYLLYK IŞLER ÝÖRITE DÖREDILEN, AZYNDAN 3 ADAM BOLAN TOPAR TARAPYNDAN TALYPLARYŇ WE ISLEG BILDIRÝÄNLERIŇ GATNAŞMAGYNDA GORALÝAR, BAHALANDYRYLYÄR. BEÝIK GARAŞSYZLYK ÝYLLARY IÇINDE TALYPLARYŇ YLMY-DERŇEW, BARLAG IŞLERINIŇ ÝOKARY GÖRNÜŞLERINIŇ BIRI BOLAN DIPLOM IŞLERINIŇ ÄHMIÝETI ARTDY. DIPLOM IŞI BU MÄHRIBAN WATANYMYZYŇ ÝOKARY

OKUW JAÝLARYNDA, ÝORITE HÜNÄR BERILÝÄN ORTA OKUW MEKDEPLERINIŇ TALYBYŇ BU ÝERDE ALYP BARAN YLMY DERŇEWLERINIŇ JEMIDIR. DIPLOM IŞI TALYBYŇ YLMY-DERŇEWLERINIŇ HÜNÄR EDINMEK ÜÇIN DÖWLET SYNAG TOPARYNYŇ ÖŇÜNDE GORALYP BAHALANDYRYLYÄN GUTARNYKLY YLMY HÄSIÝETLI SYNAGYDYR. HEREKET EDÝÄN OKUW MEÝILNAMALARY, MAKSATNAMALARY ESASYNDA ÝOKARY OKUW, ORTA OKUW MEKDEPLERINDE TALYP DÖWLET SYNAGYNY TABŞYRÝAR ÝA-DA DIPLOM IŞINI (PROÝEKTINI) GORAÝAR. DÖWLET SYNAG TOPARY GORALAN DIPLOM IŞI BOÝUNÇA TALYBA HÜNÄR DEREJESINI BERÝÄR. ŞONDA ESASY ÜNS EKZAMEN TABŞYRÝANYŇ, HUSUSANDA DIPLOM IŞINI TAÝÝARLANÝŇ HÜNÄR, YLMY- SYÝASY, DURMUŞ TAÝÝARLYK DEREJESI BARLANÝAR. YLMY IŞIŇ TEKLIPLERI, NETIJELERI ÖNÜMÇILIGE ORNAŞDYRYLMAGA IBERILÝÄR. ÝOKARY MEKDEPDE TAÝÝARLANAN HÜNÄRMENIŇ TAÝÝARLYK DEREJESI BOÝUNÇA ÝÖNEKEÝ, TAPAWUTLANAN DIPLOM BERILÝÄR. YLMY-BARLAG EDARALARYNA, OKUW JAÝLARYNA, MEKDEPLERE, BILIM EDARALARYNA, ÖNÜMÇILIGIŇ DÜRLI PUDAKLARYNA IŞE ÝOLLANMA BERILÝÄR. ŞONDA TALYP HÜNÄRINIŇ, DIPLOMYNYŇ GÖRNÜŞINE SERETMEZDEN IBERILEN ÝERLERINDE AZYNDAN IKI ÝYL IŞLEMÄGE WE ŞONDAN SOŇ TALAP EDILÝÄN RESMINAMALAR ESASYNDA DIPLOM ALÝARLAR. ÝOKARY MEKDEPLERDE OKUWY TAMAMLAN ÝAŞLARA BELLENEN GÜNDE GUTARDYŞYŇ DABARALY AGŞAMY GURALÝAR WE TAPAWUTLANAN DIPLOMLAR GOWŞURYLYÄR.

DIPLOM IŞLERI TALYPLARYŇ OKUWLARYNYŇ JEMLEÝJI ETABY BOLUP OL ÖZ IÇINE ENÇEME WEZIPELERI ALÝAR. ONUŇ ESASY MAKSADY BOLSA HÜNÄR BOÝUNÇA OKUWY YLMY IŞ BILEN UTGAŞDYRMAK, YLMYŇ HAÝSY HEM BOLSA BIR

PUDAGYNDÄ ÖZ UKYBYŇY SYNAP GÖRMÄGE MÜMKINÇILIK DÖRETMEK, BEÝIK TÜRKMENBAŞY ZAMANASYNDÄ ANYK YLMY, TEHNIKI, YKDYSADY, ÖNÜMÇILIK WE MEDENI PUDAKLARDA ÖZ BILIM BAŞARNYGYŇY BARLAP GÖRMEK, YLMY IŞLARI TEJRIBELIK, EKSPERIMENTLER BILEN BAGLANYŞDYRYP, TALIYBYŇ TÄZE ŞERTLERDE DURMUŞA TAÝÝARLYGYNÝ ANYKLAMAKDAN YBARATDYR. DIPLOM IŞARI BILEN MEŞHULLANMAK ÝAŇY-ÝAKYNLARA ÇENLI DIŇE TEHNIKI, TEBIGAT, GURLUŞYK, ARHITEKTURA OKUW JAÝLARY ÜÇIN HÄSIÝETLI ÝALYDY. MUGALLYMÇYLYK ÝOKARY OKUW MEKDEPLERI HEM INDI DIPLOM IŞLARI MESELESINI ÝOKARY DEREJELERE ÝETIRDI. HER ÝYL TAÝÝARLYKLY TALIPLAR BU IŞE IÇGIN GIRIŞÝÄRLER. GEOGRAFIÝA BÖLÜMI BOÝUNÇA HER ÝYL 2 – 8 ARALYGY DIPLOM IŞI TAÝÝARLANÝAR. OLAR ESASAN ÝOKARY BAHALAR BILEN GORALÝAR. DIPLOM IŞINI ÝAZÝAN TALIPLARYŇ ARTYKMAÇLYGY NÄMEDE? TEHNIKI OKUW JAÝLARY BOÝUNÇA DÖWLET SYNAGYNA IBERILEN TALIPLAR MUKADDES RUHNAMA DERSINDEN BAŞGA ÄHLI SYNAGLARDAN BOŞADYLÝAR. BIZIŇ INSTITUTYMYZDA HEM TALYP 3 – 4 SYNAG TABŞYRÝAN BOLSA, DIPLOM IŞINI GORAYANLAR MUKADDES RUHNAMA DERSINDEN DÖWLET SYNAGYNY TABŞYRYP 2 SYNAGDAN BOŞADYLÝAR. TALIYBYŇ ISLEGINE GÖRÄ DIPLOM IŞI BILEN MEŞHUL BOLÝANLARA HEPDE-DE BIR IŞ GÜNI – DIPLOM IŞI – YLMY GÜN BERILÝÄR. ŞOL GÜN DIPLOMAT ÖZ HALYPASY BILEN ÖZ IŞINIŇ ÜSTÜNDE ZÄHMET ÇEKÝÄR.

DIPLOM IŞINI ÝERINE ÝETIRIP ÜSTÜNLIKLI GORAN TALYP ÖZÜNIŇ HÜNÄR USSATLYGYNÝ YLMY-BARLAGLAR BILEN UTGAŞDYRYP NAZARY BILIMINI ÇUŇLAŞDYRÝAR. PEDAGOGIK TAÝÝARLYGYNÝ ONUŇ ÖŇDEBARYJY TEJRIBELERI BILEN BAÝLAŞDYRÝAR. KITAPLAR, EDEBIÝAT WE BEÝLEKI

ÇEŞMELERİ ÖWRENMEĞİÑ, OLAR BILEN İŞLEMEGİÑ MEKDEBİNİ GEÇÝÄR. DIPLOM İŞİNİ NÄHİLİ ALYP BARMALY?

YLMY-DERÑEW İŞİNE HÖWES EDÝÄN TALYP KAFEDRA YÜZ TUTÝAR. KAFEDRA ÖZÜNDE ÝERİNE ÝETİRMEK MEÝİLLEŞDIRILÝÄN MOWZUKLAR BILEN TALYBY TANYŞDYRÝAR. ONUÑ HÖWES EDÝÄN UGRY BOÝUNÇA MOWZUK HÖDÜRLEÝÄR. TALYP OÝLANYP, PIKIRLENIP BELLİ WE GUTARNYKLY NETIJÄ GELÝÄR HEM-DE MOWZUK SAÝLAÝAR. ONUÑ ARZASY ESASYNDA SAÝLAP ALAN MOWZUGY BERİLÝÄR WE TALYBYÑ YLMY İŞİNE ÝOLBAŞÇY, MASLAHATÇY -KONSULTANT BELLENİLÝÄR. KAFEDRANYÑ MASLAHATY, FAKULTETİÑ ALYMLAR GEÑEŞİ ONY ARA ALYP MASLAHATLAŞANDAN SOÑ INSTITUTYÑ ALYMLAR GEÑEŞİNE İBERÝÄR. ULY ALYMLAR GEÑEŞİ ONY MAKULLANDAN SOÑ REKTORYÑ TASSYKLAMAGYNA BERÝÄR. ÝOKARY OKUW MEKDEBİÑ REKTORY TALYBYÑ ARZASYNY KANAGATLANDYRYP DERÑEW İŞİNİÑ MOWZUGY HEM-DE ÝOLBAŞÇYSYNY TASSYKLAÝAR. BUÝRUK ÇYKARÝAR. ŞONDAN SOÑ TALYBA BERKIDILEN YLMY MOWZUK WE ONUÑ ÝOLBAŞÇYSY HAKYKY HASAP EDİLÝÄR. BU ESASAN YLMY İŞ BAŞLANMAZYNDAN BİRNÄÇE AÝ ÖÑÜNDEN BERJAÝ EDİLÝÄR.

ŞU DÜZGÜNLER BERJAÝ EDILENDEN SOÑ YLMY İŞ ÝERİNE ÝETİRMÄGE GİRİŞİLÝÄR. GUTARNYKLY MEÝILNAMALAR DÜZÜLÝÄR. HER GÜNKİ, HEPDEDÄKİ, AÝDAKY, ÇÄRÝEKDE ÝERİNE ÝETİRİLMELİ İŞLERİÑ MÖHLETİ, MÖÇBERİ REJÄ SALYNÝAR.

KAFEDRA DIPLOM İŞİ ÝERİNE ÝETİRİLMÄGE GİRİŞİLMEZDEN ÖÑ RESMINAMALARY TÄZEDEN ANYKLAMALY. İŞ BERKIDILEN TALYP BILEN DOLY ONUÑ MAKSADYNY ANYKLAÝAR. DIPLOM İŞİNE ÝOLBAŞÇY ÖÑ İŞİNE KÄMİLLEŞEN, TAÝÝARLYK DEREJESİ ÝOKARY PROFESSORLAR,

YLYMLARYŇ DOKTORY, DOSENTLER, YLYMLARYŇ KANDIDATLARY BERKIDILÝÄR. EMMA OLARYŇ AZ ÝA-DA ÝOK WAGTYNDA TEJRIBELI, YLMY DEREJESI BOLMADYK MUGALLYMLAR HEM BELLENILÝÄR. OKUW JAÝYNYŇ REKTORY DEGIŞLI BUÝRUGY ÇYKARANDAN SOŇ IŞ BAŞLANÝAR. YLMY MOWZUGYŇ ADY, ONY ÝERINE ÝETIRIJI YLMY ÝOLBAŞÇY BELLEMEK BARADA BUÝRUK ADATÇA SOŇKY OKUW ÝYLYNYŇ BAŞYNDA ÇYKARYLÝAR.

4. TALYP WE YLMY ÝOLBAŞÇY UMUMY INSTITUT MÖÇBERINDE TASSYKLANAN DIPLOM IŞINI TAÝÝARLAMAK BOÝUNÇA ÝUMUŞLARY ALÝAR. OL HER ÝYL 9 – 10 SAHYPA MÖÇBERINDE TALYBA GOWŞURYLÝAR. OŇA ÝOLBAŞÇY, KONSULTANTLAR (MASLAHATÇY) WE TALYP GOL GOÝÝARLAR.

DERŇEWÇI TALYP IŞE GIRIŞÝÄR. IŞIŇ BÜTIN DOWAMY BOÝUNÇA MEÝILNAMA DÜZÝÄR. ÝOLBAŞÇYSYNYŇ GÖRKEZMESI, UGRUKDYRMASY BILEN EDEBIÝATLARY ÖWRENÝÄR, DEGIŞLI MAGLUMATLARY TOPLAÝAR.

GEOGRAFIÝA DERSLERI BOÝUNÇA ESASY YLMY-BARLAG USULLARY ŞULARDYR:

- 1. EDEBIÝAT, ARHIW ÇEŞMELERINI ÖWRENMEK;**
- 2. GÖZEGÇILIK, TEJRIBE GOÝMAK, EKSPERIMENT, SYN ETMEK;**
- 3. SORAG-JOGAP, ANKET GEÇIRMEK;**
- 4. TOPLANAN SAN MAGLUMATLARYNY ANYKLAÝAN MATEMATIKI IŞLER – USULLAR;**
- 5. KARTOGRAFIKI USULLAR.**

YLMY-DERŇEW IŞI BOÝUNÇA DIPLOM TAÝÝARLAÝAN TALYPLARDAN ŞU TALAPLAR EDILÝÄR.

- 1. DIPLOMATYŇ YLMY MOWZUGY ERKIN SAÝLAMAGY;**
- 2. YLMY-DURMUŞ ÄHMIÝETI WE ÝOKARY YLMYLYK DEREJESI.**

SAÝLANYP ALNAN DIPLOM IŞINDEN EDILÝÄN MÖHÜM TALAPLAR:

- 1. YLMY BARLAG-DERÑEW IŞINIŇ ÖWRENILMEGIŇ MÖHÜMLIGI;**
- 2. YLMYŇ IŞIŇ NAZARY ESASY, ESASY ÇEŞMELER;**
- 3. YLMY IŞIŇ ÖWRENILIŞ TARYHY;**
- 4. YLMY IŞIŇ TÄZELIGI, EDILEN YLMY AÇYŞLAR;**
- 5. DURMUŞ ÄHMIÝETI;**
- 6. ESASY YLMY-BARLAG USULLARY;**
- 7. EDILEN GÖZEGÇILIKLERDEN ALNAN NETIJELER;**
- 8. ÖWRENILÝÄN YLMY OBÝEKTIŇ ÝERI. ÖWRENILÝÄN ÝERI;**
- 9. GELNEN NETIJELER ORNAŞDYRMAK ÜÇIN ÖNÜMÇILIGIŇ HAÝSY PUDAGYNA TEKLIP EDILDI;**
- 10. YLMY-DERÑEW IŞI BOÝUNÇA EDILEN ÇYKYŞLAR, ÇAP EDILEN HABARLAR. AWTORLYK HUKUKLARY.**

DIPLOM IŞI AGZALAN TALAPLARY ÖDEMELIDIR. EDILEN AÇYŞLAR, OÝLAP TAPYŞLAR, TÄZELIKLER, OLARYŇ ÖNÜMÇILIGE ORNAŞDYRYLYŞY BOLSA DEGIŞLI GULLUKLAR TARAPYNDAN ANYKLANYP, TASSYKLANAN BOLMALYDYR.

GEOGRAFIÝA UGRY BOÝUNÇA YLMY-DERÑEW IŞLERINIŇ MÖÇBERI KOMPÝUTERDE ÝAZYLAN 50 SAHYPA MÖÇBERINDEN AZ BOLMALY DÄLDIR. YLMY IŞI TAÝÝARLAN TALYP ÝAZGYLARYNYŇ ILKINJI ELÝAZMA GÖRNÜŞINI TAÝÝARLAÝAR WE ONY YLMY ÝOLBAŞÇYSYNA BARLAMAGA BERÝÄR. ÝOLBAŞÇY ONUŇ BILEN TANYŞYP ÖZ BELLIKLERINI, DÜZEDIŞLERINI GIRIZÝÄR. TALYBA EDILEN BELLIKLERINI DÜŞÜNDIRÝÄR WE DÜZETMEGIŇ USULLARYNY ÖWREDÝÄR, MASLAHATLAR BERÝÄR.

TALYP GARALAMA ÝAZANDA ŞU TALABY GÖZ ÖŇÜNDE TUTMALYDYR:

1. ÝAZGYLAR KAGYZYŇ BIR TARAPYNDY, GAPDALYNDY (SAG TARAPDY) 3 SM BOŞ ÝER GOÝMALY. ÝAGNY ÝOLBAŞÇYNYŇ, MASLAHATÇYNYŇ BELLIKLERI ÜÇIN;
2. ARKA TARAPY ÝOLBAŞÇYNYŇ TEKLIPLERI, BELLIKLERI EDILMEK ÜÇIN GALÝAR;
3. GARALAMA MEÝILNAMA YZYGIDERLIGI WE ONUŇ BÖLÜMLERI BOÝUNÇA ÝAZYLMALY;
4. HER BÖLÜM, BÖLÜMÇE AÝRATYN ÝAZYLMALY.

TALYP-DIPLOMANT SOŇ EDILEN BELLIKLERI, TEKLIPLERI ÖWRENIP, OLARY DÜZEDIP, ÜSTÜNI DOLDURYP ARASSA GÖRNÜŞDE TAÝÝARLAMAGA GIRIŞÝÄR.

4. TALYP YLMY-DERŇEW IŞLERINI ÝERINE ÝETIRÝÄN WAGTYNDY, BEÝIK SERDARYMYZYŇ ATALYK KITAPLARYNDY, DÖWLET RESMI DOKUMENTLERINDY, EDEBIÝATLARDY DÖWÜRLEÝIN NEŞIRLERDY WE BEÝLEKI ÇEŞMELERDY PEÝDALANYÄR. ÖZ YLMY-DERŇEW IŞI BILEN BAGLY BÖLÜMLERE, SÖZLERE SALGYLANÝÄR. DIPLOM WE ÝYLLYK HEM-DE BEÝLEKI YLMY IŞLERINDY OLARY NÄHILI SALGYLANMALY.

MESELEM TALYP ÖZ YLMY IŞINDY BEÝIK SAPARMYRAT TÜRKMENBAŞYNYŇ MUKADDES RUHNAMA KITAPYNDY “TÜRKMENIŇ GELJEGI BEÝIKDYR, ŞÖHRATLYDYR,

ÇÜNKI ONUŇ GEÇMIŞI WE ŞU GÜNI BARDYR.” DIÝEN PAÝHASYNY GETIRIPDYR. OŇA ALYNMASITATA DIÝILÝÄR. YLMY IŞDY ONY NÄHILI GÖRKEZMELI. TALYP SÖZLEM GUTARAN ÝERDÄKI “BARDYR” SÖZÜNIŇ SOŇUNDA DEPESENDY “1” BELLIGINI GOÝÝÄR. SAHYPANYŇ IŇ AŞAGYNDY ÇYKGYT (SNOSKA) BERILÝÄR. OL ŞEÝLE BOLMALY:

1. SAPARMYRAT TÜRKMENBAŞY. RUHNAMA. 1 KITAP. A., TDNG, 2001. 402 SAH.

ÝA-DA BOLMASA YLMY IŞDE “TÜRKMEN TEBIGATYNYŇ, TÜRKMEN OBA-ŞÄHERLERINIŇ GÖZELLEŞMEGI – TÜRKMEN HALKYNYŇ RUHY DÜNYÄSINIŇ GÖZELLEŞMEGIDIR” DIÝEN PARASATLY JÜMLE ALNYPDYR. YLMY BARLAGÇY OŇA ŞEÝLE SÖZ IÇINDÄKI [2.231] BELGISINI GOÝUP BILER. ONDA SAHYPANYŇ AŞAGYND A ÇYKGYT ALMAGYŇ ZERURLYGY ÝOKDUR. BU BELGI ŞEÝLE MANY BERÝÄR. ÝAGNY EDEBIÝATLARYŇ SANAWYNDA 2-NJI EDEBIÝAT BEÝIK SAPARMYRAT TÜRKMENBAŞYNYŇ ATALYK KITAPLARYNYŇ BIRI “TÜRKMENIŇ BÄŞ EÝÝAMYNYŇ RUHY” ŞADIWANYDYR. [2.231] BELLIGI – ALYNMASY BOLSA KITABYŇ ADYNY, SAHYPASYNY AŇLADÝAR.

YLMY-DERŇEW IŞLERINI ALYP BARÝAN TALYP EDEBIÝATLARYŇ BEÝLEKI ULANYLAN ÇEŞMELERIŇ SANAWYNY ARASSA, DOGRY WE DÜRS DÜZMELIDIR. EGER SANAWDAKY EDEBIÝATLARYŇ, ÇEŞMELERIŇ BOLMALY ÝERI ÇALŞYP DÜŞSE, YLMY IŞIŇ ALYNMALARY WE ÇYKGYTLARY NÄDOGRY BOLAR. ALYNMALAR-SITATALAR, PAÝHASLAR, SANLAR ASYL NUSGASYN-DAKY ÝALY BERILMELIDIR. HAÝSY KITAPDAN, HAÝSY DÖWÜRLEÝIN NEŞIRDEN, NIRÄNIŇ HASABATYNDAN ALNAN, HEMMESI ANYK BOLMALY. EGERDE YLMY-BARLAG IŞINDE PEÝDALANYLAN ÇEŞMELERE, ALYNMALARA SALGYLANYLMASA ONDA OL OGURLYK BOLÝAR WE ÝAZARA KANUN TARAPYNDAN ÇÄRE GÖRLER.

YLMY-DERŇEW IŞLERINDE GYSGALTMALAR MESELESINE HEM ÜNS BERMEK ZERUR. BEÝIK SAPARMYRAT TÜRKMENBAŞYNYŇ ADY, MÄHRIBAN WATANYMYZYŇ ADY GYSGALDYLMAYAR WE AÝDYLYŞY ÝALY ÝAZYLYAR. SERDARYMYZYŇ MUKADDES ATLARY HEM BOGUNLARA BÖLÜNMÄN DOLULYGyna HATARDAN-HATARA GEÇIRILÝÄR.

UMUMY DÖWLET MÖÇBERINDE KABUL EDILEN KADA
LAÝYKLYKDA SÖZLERI GYSGALTMAGA RUGSAT EDILÝÄR.
MESELEM TTM – TÜRKMENISTANYŇ TELEWIZION-
RADIOÝAÝLYMLAR MERKEZI, TDP – TÜRKMENISTANYŇ
DEMOKRATIK PARTIÝASY, MAGTYMGULY ADYNDAKY
TÜRKMEN DÖWLET UNIWERSITETI-TDU. S.SEÝDI ADYNDAKY
TDMI WE BEÝLEKILER.

GEOGRAFIÝA DERSLERI BOÝUNÇA ALNYP BARYLÝAN
YLMY-DERŇEW IŞLERINI ÇYZGYLARSYZ GÖZ ÖŇÜNE
GETIRMEK MÜMKIN DÄL. YLMY IŞI ÝERINE ÝETIRÝÄN ÝAŞ
ALYM, TALYP ÖZ IŞINDE GÖRKEZJEK, ÝERLEŞDIRJEK
ÇYZGYLARYNY ANYKLAMALY. OLARY NÄMÄ DEGIŞLIDIGINIŇ
ADYNY GÖRKEZMELI. MESELEM BIR ÇYZGYNYŇ BIRNÄÇE
GÖRNÜŞINIŇ BOLMAGY MÜMKIN. ŞONDA ÇYZGYNYŇ BELGISI
(NOMERI), GÖRNÜŞI (A.B.Ç.D) ANYKLAMALY. DIÝELIŇ YLMY-
DERŇEWÇI TÜRKMENISTANYŇ ILATYNYŇ WELAÝATLAR
BOÝUNÇA ARTYŞYNY ÇYZGYDA ÝERLEŞDIRIPDIR. IŞIŇ 27-NJI
SAHYPASYNDA 1-NJI ÇYZGY. A.B.Ç.D. GÖRNÜŞLERI BAR.
ÇYZGYNYŇ AŞAGYNDA OŇA DÜŞÜNDIRIŞ BERMELI. ONDA 1-NJI
ÇYZGYDA.

A) BALKAN WELAÝATY.

B) AHAL WELAÝATY.

Ç) MARY WELAÝATY.

D) DAŞOGUZ ÝA-DA LEBAP WELAÝATYNY AŇLADÝAR.

SOŇRA ÝERLEŞDIRILJEK ÄHLI ÇYZGYLARA DEGIŞLILIKDE 2-
NJI, 3-NJI, 4-NJI, 5-NJI A.B.Ç.D. GÖRNÜŞLERDE DOWAM ETDIRIP
GITMELI.

ÝAZAR, YLMY IŞIŇ ÝOLBAŞÇYSY ÝAZGYLARYŇ TEHNIKI
BEZELIŞINE, KARTALARYŇ, DIAGRAMMALARYŇ,
JEDWELLERIŇ, SURATLARYŇ TAÝÝARLANYSYNA, ÝERLEŞIŞINE
YZYGIDERLI ÜNS BERIP IŞIŇ HIL TARAPYNA SERETMELIDIR.

**MOWZUK: TAÝÝAR EDILEN YLMY IŞERDEN EDILÝÄN
TALAPLAR.**

MEÝILNAMA:

- 1. DAŞKY ÝAZGYLAR. GOÝULMALY DÖWLET NYŞANLARY
WE MUKADDESLIKLERI.**
- 2. IŞIŇ BÖLÜMLERI WE BÖLÜMÇELERI.**
- 3. ÝAZGYLARYŇ ÖLÇEGLERI, SAHYPALANYLYŞY.
ÇYKGYTLARY GÖRKEZMEGIŇ USULLARY.**
- 4. SURATLAR, GOŞMAÇALAR WE JEDWELLERIŇ
ÝERLEŞDIRILIŞI. EDEBIÝATLARYŇ SANAWYNYŇ DÜZLÜŞI.**

BEÝIK

SAPARMYRAT

TÜRKMNEBAŞY:

**“OKABER, GYNAN-DA WAGTYŇ AZLYGNA,
GIJE-GÜNDIZ OKAP YLYM HAKYŇ AL.
TEŇŇESI SANALGY TALYP AÝLYGYŇA,
KITAP SATYN AL, SOŇ AKYL ÝETIRSIŇ
ALAN BAÝLYGŇA!”**

TÜRKMENIŇ BÄŞ EÝÝAMYNYŇ RUHY.

315 SAH.

**TALYBYŇ TAÝÝAR EDEN YLMY-DERŇEW IŞINI
REJELEMEGIŇ, BEZEG (OFORMLENIÝE) IŞLERINIŇ ÖRÄN
MÖHÜM ÄHMIÝETI BAR. YLMY IŞLERIŇ HAÝSY UGRA, DERSE,**

EDARA DEGIŞLIDIGINE GARAMAZDAN DÖWLET BOÝUNÇA, ÄHLI OKUW JAÝLARY, YLMY-BARLAG EDARALARY, YLMY-INSTITUTLAR, OLARYŇ PUDAKLARY ÜÇIN ÝEKE-TÄK DÖWLET TALABY BARDYR. OL TALAP HEMMELER ÜÇIN BIRMEŇZEŞDIR. ÝYLLYK WE DIPLOM IŞLERINIŇ BEZEGI ONUŇ DAŞKY BÖLEGINDEN BAŞLANÝAR. ADATÇA OŇA DAŞKY – ÝAZGY (TITUL LIST) DIÝILÝÄR. ONUŇ BEZEGI ŞEÝLE BOLMALY: ILKI DEGIŞLI MINISTRIGIŇ ADY, OŇA DEGIŞLI OKUW JAÝY, ÝA-DA PUDAKLAÝYN INSTITUT, KAFEDRA ÝA-DA BÖLÜM, ONDAN SOŇRA LISTIŇ SAG TARAPYNDAN TALYBYŇ FAMILÝASY, ADY, DEGIŞLI KURSY (ÝYLY), SOŇRA ORTADAN YLMY IŞIŇ (BÄSLEŞIGE, DIPLOM, ÝYLLYK) MOWZUGY ONDAN AŞAKDA DIPLOM IŞI. SOŇRA ÝENE-DE SAG TARAPDAN IŞIŇ ÝOLBAŞÇYSYNYŇ YLMY DEREJESI, YLMY ADY WE FAMILÝASY, ADY, EGERDE BAR BOLSA ŞOL TERTIPDE MASLAHATÇYSY BARADA MAGLUMATLAR, YLMY IŞIŇ SYNÇYSY, AŞAKDA ORTADA IŞIŇ ÝERINE ÝETIRILEN ÝERI, ÝYLY ÝAZYLÝAR. DAŞKY ÝAZGYLAR INSTITUTYŇ ÄHLI HÜNÄRLERI ÜÇIN BELLENEN TALAPLAR ESASYNDA BEZELMELIDIR. DAŞKY ÝAZGYLAR ARASSA, DÜZEDILEN BOLMADYK ÝAGDAÝDA ÝERLEŞDIRILMELIDIR. BIR BEZEGIŇ MYSALY:

**TÜRKMENISTANYŇ BILIM MINISTRIGI
SEÝITNAZAR SEÝDI ADYNDAKY TÜRKMEN DÖWLET
MUGALLYMÇYLYK INSTITUTY
TARYH-GEOGRAFIÝA FAKULTETI
GEOGRAFIÝA WE ONY OKATMAGYŇ USULY KAFEDRASY**

**GEOGRAFIÝA BÖLÜMINIŇ,
GEOGRAFIÝA HÜNÄRINIŇ 403-NJI
TOPARYNYŇ TALYBY KÖSÄÝEWA
SONA
AHMET TARHAT
AZIMI**

**HYDYROWA
GÜLBAHAR**

DIPLOM IŞI

**TÜRKMENISTANYŇ AGROKLIMAT MÜMKINÇILIKLERINIŇ
EKERANÇYLYGY ÝÖRITELEŞDIRMEKDÄKI ÄHMIÝETI**

**YLMY ÝOLBAŞÇYSY: KURAMBAÝEW M. –
PROFESSOR, GEOGRAFIÝA**

**YLYMLARYNYŇ KANDIDATY,
DOKTORY.**

**HOJAGULYÝEW A.R. – DOSENT,
GEOGRAFIÝA**

YLYMLARYNYŇ KANDIDATY.

**YLMY IŞIŇ SYNÇYSY: SEÝTIÝEW N.P. –
TÜRKMENISTANYŇ USSAT**

MUGALLYMY.

**BAZAROW A.N. – ULY
MUGALLYM.**

AGALYÝEWA O. –

**TÜRKMENABAT ŞÄHERINDÄKI 1-NJI ÝÖRITELEŞDIRLEN
MEKDEBIŇ ÝOKARY DEREJELI GEOGRAFIYA MUGALLYMY,
TÜRKMENISTANYŇ USSAT MUGALLYMY.**

TÜRKMENABAT – 2006

**ÝAZGYDAKY DIPLOM IŞI SÖZI SOŇRA ÖZÜNIŇ MAKSADYNA
GÖRÄ ÝYLlyk iş, bäsleşik diýen sözler bilen çalşyrylyp
biler. Eger bäsleşige hödürlenen iş bolsa onda
ýazgylar bäsleşigi guraýjylaryň, yglan edijileriniň we
geçiriji döwlet toparynyň talaplaryna görä
ýazylmalydyr. Eger ylmı iş beýik saparmyrat
Türkmenbaşynyň ylmı-barlag gözleg işlerini alyp**

BARÝAN ÝAŞLARYŇ ARASYNDA YGLAN EDEN YLMY BÄSLEŞIGINE GATNAŞÝAN BOLSA ONDA BEZEG IŞLARI METBUGATDA BÄSLEŞIK BARADA YGLAN EDILEN ŞERTLERIŇ TALAPLARYNA LAÝYK BOLMALYDYR. BÄSLEŞIGIŇ ŞERTI HER ÝYL METBUGATDA ÇAP EDILÝÄR. ÝAŞLARYŇ ARASYNDA 2006-NJY ÝYL ÜÇIN YGLAN EDILEN BÄSLEŞIK ALP ARSLAN AÝYNDA “MUGALLYMLAR GAZETINDE”, “BEÝIK TÜRKMENBAŞY NESLI” GAZETLERINDE YGLAN EDILDI. KABUL EDILEN ŞERTLERE GÖRÄ YLMY IŞIŇ ILKINJI SAHYPALARYNDA GARAŞSYZ, BAKY BITARAP DÖWLETIMIZIŇ NYŞANLARY-SIMWOLLARY BOLAN DÖWLET BAÝDAGY, TUGRASY, WATANÇYLYK WE BEÝIK SERDARA WEPALYLYK KASAMY, DÖWLETIŇ BAŞ SENASY – GIMN, BEÝIK SAPARMYRAT TÜRKMENBAŞYNYŇ ÝAŞLARA WE TALYPLARA EDEN SARGYTLARY, SERDARYMYZYŇ ATALYK KITAPLARYNYŇ JILDLERI, HEREKET EDÝÄN ÝYLYŇ BAŞ NYŞANY (MUKADDES RUHNAMA ÝYLY) ÝERLEŞDIRILÝÄR. ÄHLI GÖRNÜŞLI IŞLERDE BEÝIK SERDARYMYZYŇ SURATY – PORTRETI BILEN YLMY IŞ AÇYLYÄR. OLARYŇ ÝERLEŞDIRLIŞ TERTIBINE BOLSA YLMY BÖLÜM TARAPYNDAN MASLAHAT BERILÝÄR. DÖWLET NYŞANLARY YLMY IŞIŇ BIRINJI NUSGALYGYNDA REŇKLI ŞEKILLERDE BERILÝÄR.

2. HER BIR DIPLOM IŞINDE ŞEÝLE YZYGIDERLIK SAKLANÝAR: ILKI DAŞKY ÝAZGY (TITUL LIST), GIRIŞ (SÖZBAŞY, ESASY BÖLÜMLER – OLAR BIRNÄÇE BÖLÜMDEN (PARAGRAF) YBARAT BOLUP BILER), NETIJE, EDEBIÝATLARYŇ SANAWY GOŞMAÇALAR (EGER OLARY GOÝMAK ZERURLYGY BAR BOLSA), MAZMUNY. TITUL LISTI (DAŞKY BEZEG) BARADA BIZ ÝOKARDA GÜRRÜŇ EDIPDIK. ÝAZARYŇ ISLEGINE GÖRÄ DIPLOM IŞINIŇ BAŞYNDA MEÝILNAMASY HEM BERLIP BILER WE MAZMUNY IŞIŇ ÖŇÜNDE GIRIŞDEN ÖŇ HEM ÝERLEŞDIRILIP BILNER. GIRIŞDE IŞIŇ MÖHÜMLIGI, NAZARY ESASY WE NAZARYÝETI, MAKSADY , WEZIPESI, BARLAG USULLARY,

EDILEN TÄZELIKLER UMUMAN İŞ BARADA GYSGA MAGLUMAT WE İŞİN MAZMUNY BERİLÝÄR.

İŞİN ESASY BÖLÜMLERİNDE BOLSA ÖWRENILÝÄN OBÝEKTİN NAZARY ESASY, ÖWRENILIŞI, TEJRIBEÇILIKLER, BARLAGLAR BARADA MAGLUMATLAR BERİLÝÄR. ONDA DÜRLI GOŞUNDYLAR, JEDWELLER, KARTALAR DIAGRAMMALAR, ÇYZGYLAR, SURATLAR, GEÇIRILEN BARLAGNAMALAR WE BEÝLEKILER GOÝULÝÄR.

NETIJEDE BOLSA İŞ JEMLENÝÄR. ONUŇ YLMY-DURMUŞ ÄHMIÝETI BARADAKY ALNAN NETIJELER, TÄZELIKLER, AÇYŞLAR HABAR BERİLÝÄR. İŞİN ÝAZARY ŞUNUŇ ESASYNDA İŞINI JEMLEÝÄR.

EDEBIÝATLAR BÖLÜMINDE BOLSA İŞİ ÝERINE ÝETIREN PURSATYND A ULANAN, PEÝDALANAN ÇEŞMELERI, EDILÝÄN TALAP YZYGIDERLIGINDE DÜZÜLÝÄR.

ALYMLYK DEREJELERINI ALMAK BOÝUNÇA TAÝÝARLANAN YLMY İŞLERİN DAŞKY ÝAZGYLARYNDAN BOLSA YLYM WE TEHNIKA BARADAKY ÝOKARY GEŇEŞİN ÖZ TALAPLARY BAR. ONDA “ELÝAZMA HÖKMÜNDE” GULLUK MAKSATLARY ÜÇIN PEÝDALANMAK “UDK” (UNIWERSIALNYÝ DESÝATIÇNOÝ KLASSIFIKASII) WE ONUŇ INDEKSI “ALYMLYK DEREJESINI ALMAK ÜÇIN AWTOREFERAT” ÝALY GOŞMAÇA ÝAZGYLAR HEM BOLÝÄR.

İŞİN BÖLÜMLERİNİN ÝAZLYŞ TERTIBI ŞEÝLE.

ILKINJI NOBATDA ULY HARPLAR BILEN “GIRIŞ” ÝAZYLÝÄR. İŞİN BÖLÜMLERİNİN ATLARY ULY HARPLAR BILEN ÝAZYLÝÄR. KIÇI BÖLÜMLER, PARAGRAFLAR ULY HARPLAR BILEN ILKI SÖZ ÝAZYLÝÄR, GALANY KIÇI HARPLARDA GIDÝÄR. GIRIŞDE SAN BELGISI (NOMER) GOÝULMAÝÄR. HER BÖLÜM NOMERLENÝÄR – SAN BILEN BELGILENÝÄR. OLAR ADATÇA ARAP SANLARY BILEN BELGILENÝÄR. 1., 1.1, 1.2, 1.3 WE Ş.M. 2., 2.1, 2.2, 2.3 WE Ş.M. HER BÖLÜM ÜÇIN AÝRATYN BELLIK GOÝULÝÄR HEM-DE SANLARYŇ YZYNDAN NOKAT BELLIGI

GOÝULÝAR (2. 2.1). HER TÄZE SÖZ, MANY PIKIR AK SETIRDEN – ABZASDAN BAŞLANÝAR. HER BÖLÜMDE SÖZLEMI SETIRDEN-SETIRE GEÇIRENDE KADA SAKLANMALY. GYSGALDYLAN SÖZLER BÖLÜNMELI DÄL. MESELEM TDU, TDMI, ABŞ, BAE ÝALY SÖZLER DOLY GEÇIRILMELI. OLARYŇ SOŇKY HARPLARYNY BÖLMEK BOLMAÝAR. SANLAR HEM ARASY ÜZÜLMÄN GEÇIRILMELI. MESELEM, 2006-NJI ÝYL (20 – 06-NJY) GÖRNÜŞİNDE 360 TONNA (3 – 60) TONNA, 3500 MÜŇ TONNA (3.5 – 000 ÝALY) ÝAZYLMAÝAR. KILOMETR, SANTIMETR, TONNA, METR ÝALY SÖZLER GYSGALDYP KM, SM, T, M GÖRNÜŞİNDE GYSGALDYP ÝAZMAK MÜMKIN. %, 0⁰, S^S ÝALY AŇLATMALARY PROSENT – GÖTERIM, GRADUS – DEREJE, PARAGRAF GÖRNÜŞİNDE ÝAZYLÝAR. UMUMAN ÝAZGYLAR HER DERSIŇ ÖZ TALAPLARYNA GABAT GELMELIDIR. GEOGRAFIÝADA GABAT GELÝÄN ADALGALAR, PARALLEL, MERIDIAN, POLÝUS, EKWATOR, KOORDINAT, GRADUSLAR, TARAP GÖRKEZIJILER, ÝER-ÝURT ATLARY AÝRATYN TALAPLARA GABAT GELMELI. “GÜNDOGAR” UGUR GÖRKEZIJISI ULY HARP BILEN (GYSGALDYLANDA GD GÖRNÜŞİNDE) ÝAZYLÝAR. GEOGRAFIKI OBÝEKTLER ULY HARPLARDA ÝAZYLÝAR. KOORDINATLARDA HEM ÝEKE-TÄK TALAP, UGUR DOLY, SAN MAGLUMATLARY ÝOÝULMAN BERILMELI. MESELEM, TÜRKMENISTAN DÖWLETI DEMIRGAZYK GIŇLIGIŇ 0⁰-DA, GÜNDOGAR UZAKLYGYŇ 0⁰-DA GÖRNÜŞİNDE ALYNMALYDYR.

DIPLOM IŞINIŇ NETIJESİNDE HEM BELLIK – NOMER GOÝULMAÝAR. IŞIŇ MAZMUNY BÖLÜMI HEM BELLIKSIZ GÖRKEZILÝÄR. IŞIŇ ÝAZARY ÖZ ISLEGINE GÖRÄ MAZMUNYNY GIRIŞDEN ÖŇ ÝA-DA EDEBIÝATLARYŇ SOŇUNDAN BERIP BILER. MAZMUN – BU YLMY IŞIŇ ÝOL GÖRKEZIJISIDIR. ONDA IŞ BILEN TANYŞÝAN HAÝSY BÖLÜMIŇ, KIÇI BÖLÜMIŇ NIREDE ÝERLEŞENDIGINI AŇSAT TAPYP BILÝÄR.

3. YLMY-DERŇEW IŞLERINIŇ ÝAZGYLARYNDAKY ÖLÇEGLERDEN AÝRATYN TALAPLAR BILDIRILÝÄR. OZAL HEM

BELLIÝŞIMIZ ÝALY TAÝYN EDILEN YLMY IŞ ARASSA ELÝAZMA WE KOMPÝUTERDE ÝERINE ÝETIRILÝÄR.

ÝAZGYLAR DÖWLET ÜLNÜLERINE (GOST - GOSSTANDART) LAÝYK GELÝÄN BIRMEÑZEŞ AK REŇKLI 210X296 MM ÖLÇEGLI KAGYZDA ÝAZYLÝAR. ONUŇ ÇEP TARAPYNDAN 35 MM, SAG TARAPYNDAN 10 MM-DEN AZ BOLMADYK, DEPESINDEN WE AŞAGYNDAN 20 MM MEÝDAN, ÝER GALDYRYLYÄR.

KOMPÝUTERDE ÝAZYLAN IŞLERDE HEM KAGYZ ÖLÇEGI SAKLANÝAR. ÇEP GAPDALDA 30-30,5 MM, BEÝLEKI TARAPLARYNDAN 20 MM ÝER GALDYRYLYÄR. ÝAZGYLAR 14 ŞRIFTDE, 1,5 SETIRARASYNDA “TIMES NEW ROMAN” ÇYKGYTLY WE BEÝLEKI TALAPLARY ÖDEÝÄN ÝAZGY EDILÝÄR. HER HATARDA AK SETIRI –ABZASY HASABA ALMAK BILEN 60-65 BELLIK (HARP) ÝAZYLÝAR. HATARLARYŇ SANY 30-35 ARASY BOLMALYDYR. BAGLANÝŞÝKLY ÝAZGY – TEKST 2 NUSGALYK TAÝÝARLANYLÝAR. ÝAZGYLARDAKY SANLAR, ŞEKILLER, FORMULALAR, HARPLAR ANYK, ARASSA, DÜŞNÜKLI GARA TUŞDA (SYÝA) BELLENEN ŞRIFITLERDE ELDE ÝA-DA KOMPÝUTERDE ÝAZYLÝAR. YLMY IŞIŇ MÖÇBERI SAHYPALANYLYÄR. DAŞKY ÝAZGYLARA, GIRIŞE, NETIJÄ, MAZMUNYNA BELLIK – SAN BELGISI GOÝULMAÝAR. DÖWLET NYŞANLARY, BEÝIK SERDARYMYZYŇ SURATY ÝERLEŞDIRLEN LISTLER SAHYPALANMAÝAR.

YLMY IŞDE ALYNMALARY – ÇYKGYTLARY (SNOSKA) BERMEGINŇ ÖZ MEDENIÝETI BAR. HER BIR IŞDE PEÝDALANYLAN ÇEŞMELERI ÇYKGYTLARDA GÖRKEZMELI. ÇYKGYTLARY IŞIŇ AŞAK BÖLEGİNDE ÝERLEŞDIRMELI. ALYNMALARYŇ SOŇUNDA ONUŇ ALNAN ÝERI SANLAR BILEN BELGILENMELI. MESELEM BIR SAHYPADA BIRNÄÇE ALYNMA BOLMALGY MÜMKIN. ALYNMALAR 1.12 SAH, 2.24 SAH GÖRNÜŞİNDE BERILÝÄR. BIR SAHYPADAKY ALYNMA ŞOL SAHYPANYŇ AŞAGYNDAN BERILÝÄR. PEÝDALANYLAN ÇEŞMELER KÖPLENÇ ÝAGDAÝDA ÝAÝ IÇİNDE MESELEM, [4.26,

14.39] ÝALY GÖRNÜŞDE BERILSE BIRNEME ÝER TYGŞYTLANAR. 4.26 BELGISI EDEBİYATLARYŇ SANAWYNDAKY 4-NJI KITABYŇ 26-NJY SAHYPASY DIÝEN MANYNY BERÝÄR WE ŞUŇA MEŇZEŞLER.

YLMY IŞ MAKALA GÖRNÜŞİNDE TAÝÝARLANAN WE ŽURNALA IBERILMEKÇI BOLSA ONUŇ BEZELIŞINDEN AÝRATYN TALAPLAR EDILÝÄR OŇA UGRADYJY HAT, INSTITUTYŇ HAÝYŞY, IŞIŇ ÝERINE ÝETIRILEN ÝERI, ÝAZARYŇ DOLY ADY, FAMILÝASY, ÖÝ, IŞ SALGYSY, POÇTA INDEKSI, IŞ ÝERINIŇ, ÖÝÜNIŇ TELEFONY, KAFEDRANYŇ ÇAP EDILMÄGE IBERILEN MAKALA, HABAR BARADAKY MASLAHATYNDAN GÖÇÜRME GOŞULÝAR.

YLMY BÄSLEŞIGE IBERILÝÄN IŞDEN HEM AÝRATYN TALAPLAR BAR. OL ARASSA, DYKGAT BILEN BARLANAN BOLMALY KOMPÝUTERDEN GEÇIRLEN 50 SAHYPA MÖÇBERINDE DÜZEDIŞSIZ TAÝÝARLANMALY, SURATLARA, ÇYZCYLARA, GRAFIKLERE DÜŞÜNDIRIŞLI ÝAZGY BERMELI. DAŞKY ÝAZGYDA “BÄSLEŞIGE”, KONKURSA DIÝEN BELLIGI EDILMELI. BÄSLEŞIGE HÖDÜRLENÝÄN IŞIŇ ÝANYNA FAKULTETIŇ, INSTITUTYŇ ALYMLAR GEŇEŞINIŇ HÖDÜRNAMASY GOŞULÝAR. EGER IŞ AWTORLAR-ÝAZARLAR TOPARY TARAPYNDAN ÝAZYLAN BOLSA HEMME AWTORYŇ ATLARY GÖRKEZILÝÄR.

4. YLMY –DERŇEW IŞLERINDE ESASY ÝAZGYLARDAN BAŞGA-DA ENÇEME GOŞMAÇALAR BOLMAGY MÜMKINDIR. GOŞMAÇALAR DERŇEW IŞINIŇ HILINI, MAZMUNYNY BAÝLAŞDYRÝAR. ESASY TEKSTI ÇALT ÖZLEŞDIRMÄGE, HADYSALARA, GAZANYLANLARA, EKSPERIMENTLERE OŇAT DÜŞÜNMÄGE AMATLY BOLÝAR. YLMY IŞLERDE ÇYZGYLAR, JEDWELLER, DIAGRAMMALAR, SURATLAR, KARTALAR, KARTOSHEMALAR ÝALY GOŞMAÇALAR ÝERLEŞDIRILÝÄR. ŞEÝLE ÝAGDAÝDA OLARYŇ YZYGIDERLI, GEREK ÝERLERINDE ORNAŞDYRYLMAGYNA ÜNS BERMEK GEREK.

**YLMY İŞLERDE YERLEŞDIRLEN DIAGRAMMALAR
MAKSADYNA GÖRÄ ŞEKILLENDİRİLÝÄR, SUR.1, SUR. 2, SURAT
3.A ÝALY YZYGIDERLILIKDE BERİLÝÄR. HER DIAGRAMMANYŇ,
ISLE OL SÜTÜNLİ BOLSUN, ISLE TEGELEK BOLSUN, ÝORITE
MASŞTABLARDA GÖRKEZİLÝÄR. DIAGRAMMALARYŇ AÝRY
BÖLEKLERİ MAZMUNYNA GÖRÄ ÝORITE ŞEKİLLER BİLEN
REŇKLENÝÄR, BOÝALÝAR. EDİL ESASY TEKSTDÄKİ ÝALY
BELLİK EDİLEN ÇYZGYLAR, SHEMALAR, JEDWELLER AK
STANDART KAGYZLARDA YERLEŞDIRİLÝÄR. EGER ÇYZGYLAR
TEKSTIŇ IÇİNDE BOLSA OLARYŇ DÜŞÜNDİRİŞLERİ HEM
BERİLMELİDİR. KARTALARYŇ ATLARY ÝAZYLYP, HADYSALAR
KABUL EDİLEN ŞERTLİ BELGİLER, NYŞANLAR, NOKATLAR,
SURATLAR BİLEN AŇLADYLMALYDYR. KARTALARDAKY
ÝAZGYLAR BOLSA KARTOGRAFIK ÖNÜMLERDEN EDİLÝÄN
ŞRIFTLERE GÖRÄ BEZELMELİDİR. YLMY İŞLERDE GOÝULAN
SURATLARYŇ ÖLÇEGLERİ HEM TALAP EDİLÝÄN ÜLŇÜLERE
GABAT GELMELİDİR. SURATLARDA, ÝAZGYLARDA GÖRKEZIP
BOLMAÝAN ÝAGDAYLAR, HADYSALAR, TEBİGAT, HOJALYK
PUDAKLARY, DETALLAR, ÖNÜMLER WE BEÝLEKİLER
BERİLÝÄR. SURATLAR 13X18, 9X12 ÝALY ÖLÇEGLERDE BOLUP
OLAR ÝORITE SAN BELGİLERİ BİLEN 1-NJI SURAT, 2, 3, 4-NJI WE
Ş.M. BELGİDE SURAT DİÝİP YERLEŞDIRİLÝÄR HEM-DE OLARA
DÜŞÜNDİRİŞLİ ÝAZGYLAR BERİLÝÄR. GOŞMAÇALARDA ESASY
TEKST ÝAZGYLARYNDAKY ÝAZGYLAR BİR MEŇZEŞ BOLMALY.
TÄZE MILLİ ELİPBİÝİMİZ, LATYN, RUS, ARAP ÝAZGYLARYNDA
SANLAR ARAP, RİM SAN BELGİLERİNDE BULAŞDYRLYP, GARYM-
GATYM EDİLMELİ DÄLDİR WE OLAR YLMY-DERŇEW İŞİNİŇ
HİLİNİ PESELDÝÄRLER.**

**EGER GOŞMAÇALAR ESASY TEKSTDEN AÝRY, BÖLEK
YERLEŞDIRLEN BOLSA ONDA ONUŇ DEGIŞLI SAHYPASYNY
GÖRKEZMELİ.**

**MESELEM 1-NJI SURAT – SERET 17-NJI SAHYPA, 6-NJY
JEDWEL, SERET 24-NJI SAHYPA DİÝİP DÜŞÜNDİRİŞLİ SALGY**

BERMELI. JEDWELLERI HEM BELIGILEMELI – 1-NJI JEDWEL, 2,3-NJI JEDWEL WE Ş.M.

YLMY-DERÑEW İŞLERİNİŇ JEMLEÝJİ BEZEGI EDEBİYATLARYŇ SANAWY BILEN GUTARÝAR. EDEBİYATLARYŇ SANAWY DÜZÜLENDE ILKINJI GEZEK BEÝIK MUGALLYMYMYZ BAKY BEÝIK SAPARMYRAT TÜRKMENBAŞYNYŇ ATALYK KITAPLARY ÇYKAN ÝYLLARY YZYGIDERLIGINDE DÜZÜLÝÄR. ONDAN SOŇ DÖWLET ÝOLBAŞÇYLARYNYŇ İŞLERİ GIDÝÄR. SOŇRA TÜRKMENISTANYŇ BAŞ KANUNY, MEJLISIŇ, HÖKÜMETİŇ KABUL EDEN KARARLARY, KANUNLARY, MAKSATNAMALARY ALYNÝAR. KITAPLAR, YLMY MAKALALAR, ŽURNAL, GAZET HABARLARY, YLMY HABARLAR, SÖZLENEN SÖZLER, NUTUKLAR, DISSERTASIÝALAR, YLMY-TEHNIKI INFORMASIÝALAR, YLMY-BARLAG İŞLERİNİŇ HASABATLARY, AWTORLYK ŞAHADATNAMALAR, ARHIW MAGLUMATLARY ÝAZYLÝAR.

YLMY İŞDE NÄÇE ÇEŞME PEÝDALANYLAN, SALGYLANYLAN BOLSA OLAR BARADA TERTIP YZYGIDERLILIGI SAKLANYP, ÝAZARYŇ ATLARY ELIPBIÝ TERTIBINDE KITABYŇ ÇAP EDILEN ÝYLY YZYGIDERLILIGINDE, NEŞİR MUKDARYNA GÖRÄ ÝAZYLÝAR. KITAP TERJIME EDILEN BOLSA HAÝSY DILDEN, HAÝSY NEŞIRDEN, NIREDE NEŞİR EDILEN DOLY GÖRKEZILMELI.

BAŞDA ÝA-DA YZDA ÝERLEŞDIRILEN MAZMUNYNDA HAÝSY BÖLÜM NIREDE ÝERLEŞDIRILEN BOLSA OLARYŇ SAHYPALARY GÖRKEZILMELI. SAHYPALAR ELÝAZMADA ÝOKARKY ÜSTKI BÖLEKDE, KOMPÝUTERDEN GEÇEN BOLSA AŞAK BÖLEGINDE GIRIŞDEN BAŞLAP SAHYPALANÝAR. İŞDE KARTALARYŇ, ÇYZGYLARYŇ, KARTALARYŇ EPLENMEGINE (GOŞA LIST BOLMAGYNA) ÝOL BERILMEÝÄR.

EDEBİYATLARYŇ SANAWY DÜZÜLENDE KITAP BARADAKY MAGLUMATLAR ÝOKARDA SANAW DÜZMEK BARADAKY MOWZUKDA GETIREN MYSALLARYMYZDAKY DÜZGÜNLER

BERK SAKLANMALYDYR. TAÝÝAR EDILEN IŞ ADATÇA JEMLENIP BROŞÝUROWKA (KITAP, KITAPÇA GÖRNÜŞDE GETIRILÝÄR) EDILÝÄR. OŇA PEREPLÝOT – KITAP GÖRNÜŞLI IŞ, DIPLOM IŞ ÝAZGYLARYNYŇ NYŞANLARY BELLIKLERI GOÝULÝAR. YLMY ÝOLBAŞÇY BILEN GÖZDEN GEÇIRLIP GUTARNYKLY NETIJÄ GELNEN IŞ TAMAMLANDY HASAP EDILÝÄR, KAFEDRA TABŞYRYLÝAR. KAFEDRA BOLSA IŞI FAKULTETIŇ, INSTITUTYŇ ALYMLAR GEŇEŞINE TASSYKLAMAGA WE GORAMAGA HÖDÜRLEMEGINE IBERÝÄR.

Mowzuk: Taýýar edilen ylmy işleri goramak.

Meýilnama:

1. Kafedrada, alymlar geňeşinde kabul edilen ylmy işleri ara alyp maslahatlaşmak, goramaga hödürlemek. Synçylary kesgitlemek.
2. Diplom işi bilen bagly resminamalary taýýarlamak.
3. Ylmy işiň – diplom işiniň goralýşy we önümçilige hödürlenişi.
4. Ylmy işiň bahalandyrylýşy, soňra saklanyşy. Işiň umumy jemlenilişi.

Beýik Saparmyrat Türkmenbaşy:

“Ylym mukdar däl, ylym hildir. Ol adam şahsyýetini täze bir hile geçirýär.”

Mukaddes Ruhnama. II kitap, 329 sah.

“Şu gün üçin jogap berjek bizdiris!

Erte üçin jogap berjek bizdiris!

Dostum, ödäp bilsek biz şu ynamy,

Aldygymyz bolardy ele ylymy.”

GURBANNAZAR EZIZOWDAN

1. Haýsy görnüşe degişlidigine garamazdan taýýar görnüşe getirilen ylmy iş, nutuk, habar, seljerme, referat, ýyllyk iş, diplom işi, bäsleşige – konkursa hödürlenen iş, dissertasiýalar işiň ýerine ýetirilen bölümine, kafedrasyna, ylmy-barlag edarasyna tabşyryýar. Işiň başlanan we gutaran senesi görkezilýär.

Taýýar edilen ylmy işden şu talaplar edilýär:

1. Ylmy iş arassa ýerine ýetirilmeli;
2. Her bölüm, onuň içindäki bölümçe täze sahypadan başlanýar;
3. Her sahypa san belgileri bilen yzygiderlilik saklanyp tikilýar, kitap görnüşinde bolsa tikilýar (pereplýet edilýär).
4. Daşky bezeg ýazgylary, döwlet nyşanlary yerli-ýerinde goýulýar.
5. Ylmy işiň Meýilnamasy, giriş, esasy ýazgy bölekleri zerur bolan çyzgylar, suratlar, jedweller, kartalar, diagrammalar, san maglumatlary yerli ýerinde goýulýar, Netije, peýdalanylan edebiýatlar, goşmaçalar, mazmuny ýerleşdirilen bolmaly.
6. Diplom işiniň bezelişi çeper we sowatly bolmaly.

Gutarnykly hasap edilen iş doly taýýar bolandan soň diplomant, işi ýerine ýetiriji (ýerine ýetirijiler) gol goýýar hem-de ylmy ýolbaşçysyna tabşyryýar. Talyp bu işleri döwlet synaglary başlanmagyna azyndan 3 hepde öň ýerine ýetirmeli. Durmuş tejribesi talybyň synag döwrüne taýýarlyk görmek zerurlygynyň gerekdigini görkezýär. Döwlet synaglary bilen bagly düzgünlere laýyklykda ýerine ýetirijilerden ylmy işi kabul eden ýolbaşçysy 10 günün dowamynda işe baha bermeli. Eger ony makullaýan bolsa gol goýýar we syn bermäge taýýarlanylýar hem-de syny tassyklamak üçin kafedra müdirine hödürleýär. Ylmy ýolbaşçy işiň garalama görnüşini bilen ozal tanyş bolany sebäpli 10 gün möhlet syn (otzyw) ýazmak üçin ýeterlikdir. Synda (otzywda) ýolbaşçy her bölüm boýunça işiň üstünlikli we ýetmez taraplaryny, talybyň peýdalanan edebiýatlaryny özleşdirişi, geçiren tejribeleriniň netijeleri barada, işiň gymmaty, netijeleri dogrusynda syn bermeli hem-de talybyň ylmy işini goramaga hödürlemek barada netije (zaklyuçeniye) berýär.

Kafedra müdiri hödürlemäni kabul edenden soň diplom işini goramaga goýbermek barada netije çykarýar we goramaga hödürleýär. Egerde iş haýsydyr bir sebäbe görä, meselem synlarda işe berlen baha barada bellik edilen bolsa, işiň bezelişinde, beýan edilişinde, ozal edilen bellikler nazara alynmadyk bolsa ol işi goramaga hödürlemek bolmaýar diýen karara gelip hem biler. Emma mesele kafedranyň ähli agzalarynyň gatnaşmagynda gutarnykly çözülýär. Onuň maslahatyna awtor, işiň ýolbaşçysynyň gatnaşmagy zerurdyr. Maslahatyň ýazgysy fakultetiň dekanynyň üsti bilen institutyň rektorynyň ýa-da prorektorynyň tassyklamagyna berilýär. Eger diplom işi taýýar däl bolsa, möhletinde ýerine ýetirilmedik bolsa, diplom işinden edilýän talaby ödemeýän bolsa, ýa-da kafedranyň çözgüdi esasynda goramaga goýberilmeýän bolsa, talybyň degişli ugur boýunça döwlet synagyny tabşyrmaga hukugy bardyr. Talybyň diplom işini goramaga hödürlemek meselesi çözülenenden soňky meseleleri dekanat, onuň razylaşmagy bilen kafedra taýýarlaýar.

2. Kafedra, dekanat goramaga hödürlenlen, kabul edilen işiň resmi bölegini ýerine ýetirmäge girişýär. Mugallymçylyk ýokary hünär mekdebinde taýýarlanan ylmy iş – şol sanda diplom işi syn – seljerme ýazmaga iberilýär. Syn berijileriň düzümi diplom işini ýerine ýetiren kafedranyň müdiri tarapyndan edilen teklip esasynda fakultetiň dekany tarapyndan tassyklanýar. Diplom işine resenziýa – syn bermek işine daşardan teklip edilenler, ýokary derejeli, öz hünäriniň ussatlary, önümçilikde, ylmy-barlag edaralarynda işleýänler, mekdep ýolbaşçylary, mugallymlar, bilim bölüminiň işgärleri, ugurdaş ýokary okuw jaýlarynyň professor – mugallymlary bolsa has oňat bolar. Eger şeýle mümkinçilik ýok bolsa, onda ylmy işi ýerine ýetiren ýokary okuw mekdebiniň, taýýarlyk derejesi, tejribesi ýetik, taýýar edilen iş boýunça bilimi-tejribesi bolan professor – mugallymlary hem berkidilip biler.

Berlen synda edilen iş boýunça talap edilýän şertler: işiň möhümligi, durmuş ähmiýeti, täzeligi, durmuşa ornaşdyrylyşy, öwrenilişiniň taryhy, goýlan tejribeler, işiň netijesiniň halk hojalygyndaky peýdasy, talybyň ylmy-barlag işine nazary, ylmy-usuly taýdan taýýarlyk derejesi, işiň gymmaty degerli subutnamalar bilen görkezilmelidir. Syn beriji syna gol goýýar. Syn berijiniň

goluny şol edara, bölüm, okuw jaýynyň ýolbaşçysy tassyklaýar, möhür, tassyklanan senesini görkezýär. Möhür düşnükli basylmalydyr. Syn iki nusgalykda bolmaly. Syn beriji işiň ýerine ýetirilen kafedrasynyň taýýarlykly agzasy hem bolup biler. Zerurlygy ýüze çykanda birnäçe synçy hem bolup biler. Synlar taýýar bolandan soň fakultetiň dekany berlen resensiyalar bilen degişli kafedranyň müdirini, ylmy işiň awtoryny, ýolbaşçysyny tanyş edýär we resminamalary Döwlet synag toparyna iberýär. Döwlet synag toparynyň düzümini, wagtyny rektorlyk kesgitleýär, degişli buýruk çykarýar.

3. Talyp – diplom işini ýerine ýetiriji ýolbaşçysynyň, daşardan gelen işe berlen synlaryň hemmesi bilen tanyşýar, edilen belliklere jogap bermek üçin goşmaça işlemeli bolýar. Diplom işinde berlen sanlar, düzülen çyzgylar, alynmalaryň we beýleki maglumatlaryň dogrylygy üçin talyp jogapkärçilik çekýär.

Diplom işini goramaga taýýarlyk döwri başlanýar. Goralýan gün anyk bolandan soň (döwlet synaglarynyň möhleti bir aý öňünden belli bolýar) talyp öz etjek çykyşyny taýýarlamaga girişýär. Diplom işiniň, Döwlet synaglarynyň rejesi fakultetlerde görnükli ýerde asylyp goýulýar, talyplara tanyşdyrylýar.

Döwlet synag toparynyň Maslahatyna gatnaşmaga hemmeleriň hukugy bar. Onuň maslahatynda diplom işi goralýan gün işiň ýolbaşçysy, synçylar gatnaşýar we maslahatda ses bermek hukugy bar. Diplom işine syn berijileriň Döwlet synag toparynyň maslahatyna gatnaşmaklygy hökman däl. Iş onuň beren, tassyklanan syny esasynda alnyp barylýar we goralýar. Diplom işini goraýan talyp işi barada 15-20 minut möçberinde gysgaça çykyş edýär we işiň esasy mazmunyny, gelen netijesini habar berýär. Şondan soň ýolbaşçysynyň we daşardan iberilen synlary okalýar. Ýüze çykan soraglara diplom işini ýerine ýetiriji jogap berýär. Diplom işini ýazana köp sanly we dürli soraglaryň berilmegi mümkin. Talyba sorag-jogap berilýän möhlet tamamlanandan soň çykyşlar başlanýar. Çykyşlara diňe Döwlet synag toparynyň (GEK) agzalary däl-de eýsem oňa gatnaşyjylar hem isleg bildirip biler. Çykyş etmek mümkinçiligi hemmelere berilýär. synag toparynyň başlygy ylmy işi ýerine ýetirijä jemleýji söz berýär. Talyp ara alnyp maslahatlaşmalarda emele gelen

soraglara, edilen belliklere, goşmaça ýüze çykan täze maglumatlara jogap berýär. Minnetdarlyk bildirýär.

Döwlet synag topary diplom işini goramaga gatnaşanlaryň ähli işlerini diňläp, goramaklyk tamamlanandan soň işleri bahalandyrmak üçin maslahat edýär. Diplom işi goralanda we maslahatlarda synag toparynyň agzalarynyň 2/3 böleginiň gatnaşmagy hökmandyr.

4. Ylmy işe baha bermek toparyň ýapyk ses bermeginde geçirilýär. Ylmy işe “tarapdar”, “garşy”, “saklanan” görnüşde ses berilýär. Egerde baha goýulmagyna “tarapdar” we “garşy” bolup ses berenleriň sany deň bolsa Döwlet synag toparynyň başlygynyň sesi çözüjidir.

Ylmy işiň ýolbaşçysy we synçylar döwlet synag toparynyň agzalary däl bolsa soňra ses berlişigiň jemleri boýunça maslahata gatnaşyp hem-de işe baha goýlanda maslahat beriji sesi bermek mümkinçiligi bar.

Goralan diplom işine adatça dört bahaly (bally) tertipde baha goýulýar, “örän oňat” (otlično), “ýagşy” (horošo), “kanagatlanarly” (udowletworitelno), “kanagatlanarsyz” ýaly. Diplom işi boýunça goýlan baha hasap kitapçasyna geçirilýär. Degerli ýazgylar edilýär. Diplom işine berlen baha şol gün talyba mälim edilýär. Her ylmy işi goraýan talyp üçin aýratyn kagyзда ýazgy edilýär. Olarda talybyň, onuň ýolbaşçysynyň atlary, familýasy, mowzugynyň ady, berlen soraglar ýazylýar. Synag toparynyň agzalarynyň gollary, hödürlemeler, hünär berliş ýazgylary, bahalar ýazylýar.

Eger talybyň işine “kanagatlanarsyz” baha berilse, onda synag topary bu işi täzedan goramak mümkinçiligini we täze mowzukda işlemek meselesini çözüär.

Gündizki bölümde okap “kanagatlanarsyz” baha alan talyp okuwdan çykarylýar we ýaş hünärmenler üçin bellenen tertipde işe ugradylýar. Diplomynyň deregine akademiki kepillnama (sprawka) berilýär. Gaýtadan synag tabşyrmaklyga üç ýyldan soň rugsat edilýär. Şonda talyp işlän yerinden talap edilýän resminamalary getirmelidir.

Egerde haýsydyr bir sebäplere görä (dürli ýagdaý bolmagy mümkin, harby gulluk, näsaglyk, maşgala ýagdaýy) diplom işini gorap bilmese, onuň

sebäbini tassyklaýan resminamalar esasynda ýokary okuw mekdebiniň rektory talybyň okuw möhletini uzaltmaga degişli meseläni çözüär. Emma bu möhlet indiki okuw ýylyndan, ýa-da bir ýyldan köp bolmaly däldir.

Döwlet synag topary iň oňat hasap edilen işleri geljekde ediljek ylmy-barlaglaryň başlangyjy hasaplap ony alymlyk derejesini almak üçin ylmy mowzuk hökmünde tekliپ girizip bilýär. Ylmy işi önümçilige ornaşdyrmaga tekliپ edip, awtorlyk hukugyny berip bilýär. Talyp öz ýerine ýetiren işiniň bir nusgalygyny ýa-da onuň göçürmesini alyp bilýär. Has tapawutlanan işleri metbugatda çap etmäge, makalalar ýygynyndysyna goşmaga, ylmy maslahatlara gatnaşmaga, bäsleşiklere, konkurslara gatnaşmaga hödürlemek hukugy berilýär. Goralyp bolnan diplom işleri okuw jaýlarynyň, fakultetleriň, bar bolsa kafedralaryň kitap fondunda, kitaphanalarynda, talyplar, mugallymlar, mekdep mugallymlary peýdalanmak üçin 2 ýyl möhletde saklanýar. Şol möhletden soň bolsa institutyň arhiwine geçirilýär. Diplom işine ýolbaşçylyk edilen wagt mugallymyň iş sagadyna girizilýär. Ylmy ýolbaşçy iş taýýarlanýan döwründe azyndan aýda 2 gezek talyp bilen işleýär. Ylmy iş ýerine ýetirilýän möhletde käbir säwlikleriň bolmagy mümkin. Işiň ýetmezçiliklerini ençeme gezek düzetmeli, goşmaçalar, täze maglumatlar girizmek zerurlygy bolýar. Esasy zat talyp şonda Beýik Saparmyrat Türkmenbaşynyň öwreäişi ýaly “Ruhubelent” bolmaly. Maksada okgunly, erjel bolup, öz alyp barýan işiniň manysyna düşüniپ okamaly, öwrenmeli, işlemeli. Asylly maksatlar, geljege – Altyn asyra – okamak, işlemek, döretmek hyjuwy bilen, Beýik Saparmyrat Türkmenbaşynyň guran, gülleýän Türkmen döwletine hyzmat etmek joşguny bilen institutymyza okamaga, bilim, hünär almaga gelen her bir ýaş ynsanyň arzuwlary hasyl bolsun, işleri rowaç alsun. Okuwda, hünär öwrenmekde, ylmy-derňewler işiňizde üstünlikler hemraňyz bolsun. Ylym, bilim, hünär edinmek ýolunda her biriňize Ak ýol arzuw edýäris! Siz Beýik Serdarymyzyň Binýadyny örän Beýikden tutýan Türkmenistan döwletiniň mirasdüşerlerisiňiz. Beýik Serdarymyz, Dana Mugallymymyz Mukaddes Ruhnamanyň ikinji kitabynyň 308-nji sahypasynda: “Esasy zat, dünýä gelip, öňünde goýan maksadyňa

ýetmeli” diýip öwredýär. “Allatagalanyň peşgeş beren ömrüniň ýekeje minudynyda bihuda geçirmejek boluň!” Ruhuňyz belent bolsun!

TÜRKMENABAT ŞÄHERINDÄKI S.A.NYÝAZOW ADYNDAKY
“BUÝAN” YLMY-ÖNÜMÇILIK BIRLEŞIGINIŇ YKDYSADY-
GEOGRAFIKI HÄSIÝETNAMASY

mowzugyndaky diplom işiniň

M e ý i l n a m a s y

Giriş.

1. Önümçilik birleşiginiň geografik ýerleşşi.
 - 1.1.S.A.Nyýazow adyndaky “Buýan” ylmy-önümçilik birleşiginiň tejribe meýdanlary.
 - 1.2.Önümçilik birleşiginiň etraplardaky bölümleri, olarda alnyp barylýan işler.
 - 1.3.Buýan önüminiň ylmy taýdan öwrenilişiniň ähmiýeti.
 - 1.4.Buýanyň tebigy we medeni taýdan köpeldilişi.
 - 1.5.“Buýan” ylmy-önümçilik birleşiginde beýleki dermanlyk ekinleriň ýetişdiriligi.
 - 1.6.“Buýan” ylmy-önümçilik birleşiginiň taryhy-geografiki ösüşiniň öwrenilişi.
2. S.A.Nyýazow adyndaky “Buýan” ylmy-önümçilik toplumynyň önümçilik serişdeleri we olaryň ulanylyşy.
 - 2.1.Ylmy-önümçilik birleşiginiň desgalary we enjamlar bilen üpjünçiligi.
 - 2.2.Buýanyň medisnadaky tutýan orny we ylmy-barlaglaryň gazananlary.
 - 2.3.Önümçilik birleşiginde zähmet baýlyklary we olaryň peýdalanylyşy.
 - 2.4.Kärhananyň önümçilik desgalarynyň, ulaglarynyň hil derejesiniň täzelenmegi.
 - 2.5.Kärhananyň Beýik Türkmenbaşy zamasynyň talaplaryna laýyk zähmeti guraýşy.
3. Beýik Saparmyrat Türkmenbaşy “Buýan” ylmy-önümçilik birleşiginiň geljekdäki ösüşleriniň howandarydyr.
 - 3.1.“Türkmenderman” ylmy-önümçilik birleşiginde “Buýanyň” orny.

3.2.S.A.Nyýazow adyndaky “Buýan” ylmy-önümçilik birleşiginiň daşary ykdysady aragatnaşyklary. Buýan we onuň önümleri düýnä bazarynda hyrydarly önümdir.

3.3.Ylmy-önümçilik birleşiginiň 2020-nji ýyla çenli ösüş aýratynlyklary.

Netije.

Edebiýatlar.

Goşmaçalar.

**Daşoguz welaýatynyň S.A.Nyýazow adyndaky etrabynyň Sadulla
Rozmetow adyndaky oba paýdarlar jemgyýetiniň
ykdysady-geografik häsiýetnamasy mowzugy
boýunça diplom işiniň mysaly
M E Ý I L N A M A S Y**

Giriş.

1. S.Rozmetow adyndaky oba paýdarlar jemgyýetiniň geografik ýerleşisi, meýdany, araçäkleri.
2. Paýdarlar jemgyýetiniň tebigy şertleri we baýlyklary.
 - 2.a. Ýer we suw baýlyklary.
 - 2.b. Ýer baýlyklarynyň paýlanylyşy.
 - 2.ç. Oba paýdarlar jemgyýetiniň taryhy ösüşiniň beýany.
3. Ilaty we paýdarlar jemgyýetinde zähmetiň guralyşy.
 - 3.a. Ilatynyň umumy sany. Onuň köpelişi, ýaş-jyns düzümi, milli düzümi.
 - 3.b. Ilatyň medeni-durmuş derejesi ýerleşiş aýratynlyklary.
 - 3.ç. Zähmet endikleri, hünärmentleriň taýýarlanylyşy.
 - 3.d. Oba ilatly oturymly ýerleri. Olaryň medeni-durmuş keşbi, ulaglar.
4. Hojalyk pudaklarynyň häsiýetnamasy.
 - 4.a. Ekerançylyk pudaklarynyň köpdürliligi, pagtaçylyk, gallaçaýlyk we beýleki ekinler. Gök-bakja ekerançylygy, miweçilik.
 - 4.b. Maldarçaýlyk we onuň pudaklary.
 - 4.ç. Paýdarlar jemgyýetinde gaýtadan işleýän pudaklaryň orny.
5. Beýik Saparmyrat Türkmenbaşy obada täze özgertmeleri amala aşyrmagyň arkadagydyr.
 - 5.a. Obada zähmetiň täzeçe guralyşy. Ilatyň iş üpjünçiligi.
 - 5.b. Köne oturymly ýerlerde we täze özleşdirilýän ýaýlalarda Beýik Serdar sahawatynyň miweleri.

5.ç. Paýdarlar jemgyýetiniň Altyn asyrdaky ösüşiniň ileri tutulýan ugurlary.

Netije.

Edebiýatlar.

Goşmaçalar.

**Lebap welaýatynyň ilaty we zähmet baýlyklaryny netijeli peýdalanmak
mowzугy boýunça diplom işiniň mysaly**

M e ý i l n a m a s y

Giriş.

1. Türkmenistanyň Lebap welaýatynyň ilaty barada maglumatlar.
 - 1.1. Lebap welaýatynyň ilatynyň yzygiderli köpelişi.
 - 1.2. Ilatyň tebigy we mehaniki artyşy.
 - 1.3. Ilatyň dogluş, ýogalyş derejesi we tebigy köpelişi.
 - 1.4. Ilatyň ýaş we jyns düzümi.
 - 1.5. Ilatyň milli düzümi.
 - 1.6. Ilatyň etraplar boýunça ýerleşiş we gürlügi.
2. Lebap welaýatynyň oturymly ýerleri.
 - 2.1. Welaýatyň şäherleri we şäherçeleri.
 - 2.2. Welaýatyň oba ilaty.
 - 2.3. Ilatly ýerleriň abadanlaşdyrlyşy.
3. Lebap welaýatynyň ilatynyň medeni-durmuş derejesi.
 - 3.1. Ilatyň bilim, hünär derejesi.
 - 3.2. Welaýatyň okuw jaýlary, medeniýet ojaklary.
 - 3.3. Ilatyň medeni-durmuş (söwda, durmuş hyzmaty, ulaglar, sagaldyş dynç alyş we beýlekiler) hyzmatlaryndan peýdalanyşy.
4. Lebap welaýatynda zähmet baýlyklaryndan peýdalanylyşy.
 - 4.1. Senagatda, gurluşykda we ulag toplumynda olaryň peýdalanylyşy.
 - 4.2. Oba hojalyk pudaklarynda zähmet baýlyklarynyň peýdalanylyşy.
 - 4.3. Zähmet baýlyklarynyň bilim, saglyk, medeniýet, söwda, bedenterbiýe, aragatnaşyk pudaklarynda peýdalanylyşy.
5. Beýik Saparmyrat Türkmenbaşy zamanasynda Lebap welaýatynyň ilatynyň we zähmet serişdelerini peýdalanmak meselesinde ileri tutulýan ugurlar.

Netije

Edebiýatlar.
Mazmuny.

**Amyderýanyň sag kenarynyň geljegi mowzugy
boýunça diplom işiniň mysaly
M E Ý I L N A M A S Y**

Giriş.

1. Amyderýanyň sag kenarynyň geografik ýagdaýy.
 - 1.1. Amyderýanyň sag kenarynyň ýer üstüniň aýratynlyklary.
 - 1.1.a. Tebigy şertleri, toprak, suw baýlyklary.
 - 1.1.b. Ösümlük, haýwan dünýäsi, gazylma baýlyklarynyň görnüşleri.
 - 1.2. Türkmenistanyň Amyderýanyň sag kenarynyň çäk düzümi.
 - 1.3. Amyderýanyň sag kenaryndaky ilatyň maglumatlary.
2. Amyderýanyň sag kenarynyň hojalygyna häsiýetnama.
 - 2.1. Senagaty we ulaglary, gurluşyk toplumlary.
 - 2.2. Oba hojalyk pudaklary barada häsiýetnama.
3. Amyderýanyň sag kenarynyň Türkmenistanyň hojalygyndaky orny.
 - 3.1. Ýangyç-energiýa baýlyklary we olaryň geljegi.
 - 3.2. Oba hojalyk pudaklarynyň geljekdäki orny.
 - 3.3. Köýtendag-Garlyk sebitiniň geljegi beýikdir.
 - 3.3.a. Tebigy baýlyklaryň peýdalanyş mümkinçilikleri.
 - 3.3.b. Sagaldyş, dynç alyş baýlyklarynyň peýdalanyş derejesi.
4. Beýik Saparmyrat Türkmenbaşy Amyderýanyň sag kenaryny ösdürmegiň ruhlandyryjysydyr.

Netije.
Edebiýatlar.
Mazmuny.

Edebiýatlar:

- 1. SAPARMYRAT TÜRKMENBAŞY. RUHNAMA. I KITAP
TDNG. A. 2001.**

2. SAPARMYRAT TÜRKMENBAŞY. RUHNAMA. II KITAP.

TDNG. A. 2004.

3. SAPARMYRAT TÜRKMENBAŞY. TÜRKMEN ILIM AMAN

BOLSUN. TDNG. A. 2002.

4. SAPARMYRAT TÜRKMENBAŞY. TÜRKMENIŇ BÄŞ

EÝÝAMYNÝŇ RUHY. TDNG.

A. 2003.

5. SAPARMYRAT TÜRKMENBAŞY. MENIŇ RUHUBELENTLIK

BAHARYM. TDNG. A. 2005.

6. SAPARMYRAT TÜRKMENBAŞY. MÄHRIBANLARYM.

TDNG. A. 2005.

7. BEÝIK SAPARMYRAT TÜRKMENBAŞYNYŇ

**“TÜRKMENISTANY YKDYSADY, SYÝASY WE MEDENI
TAYDAN ÖSDÜRMEGIŇ 2020-NJI ÝYLA ÇENLI DÖWÜR
ÜÇIN BAŞ UGRY” MILLI MAKSATNAMASY. A. 2003.**

8. SAPARMYRAT TÜRKMENBAŞY. BILIMLI NESIL –

KUWWATLY WATAN., MAGARYF., A. 1994.

9. BEÝIK SAPARMYRAT TÜRKMENBAŞYNYŇ ÝAŞLARA WE

TALYPLARA 12 SARGYDY.

10.TÜRKMENISTANYŇ BAŞ KANUNY., A. 2003.

11.TÜRKMENISTANDA YLYM WE TEHNIKA ŽURNALY.

12.“DIÝAR” ŽURNALY.

13.“GURBANSOLTAN EJE” ŽURNALY.

14.“SAGLYK” ŽURNALY.

15.“TÄZE OBA” ŽURNALY.

**16.ATAMYRADOW ÝA, ITIBAYEW ÝO. YKDYSADY
GEOGRAFIÝADAN MEÝDAN YLMY-BARLAGLARYNY
GEÇIRMEGIŇ USULLARY.. T. 1990.**

**17.BARANSKIÝ N.N. METODIKA PREPODOWANIÝE
EKONOMIÇESKOÝ GEOGRAFI., M. 1990.**

**18.BARANSKIÝ N.N. EKONOMIÇESKAÝA GEOGRAFIÝA.
EKONOMIÇESKAÝA KARTOGRAFIÝA., M. 1986.**

**19.SOROKIN N. A. DIPLOMNYÝE RABOTY W
PEDAGOGIÇESKIH WUZAH., M. 1980.**

**20.KELBERT D.L. METODIÇESKIÝE UKAZANIÝE PO
OFORYMLENIÝE OTÇÝOTA O NAUÇNOÝ RABOTE
STUDENTA., M. 1980.**

**21.ORGANIZASIÝA NAUÇNO – ISSLEDOWATELSKOÝ
RABOTY STUDENTOW PEDENISTITUTE., RÝAZAN., 1978.**

**22.S. SEÝDI ADYNDAKY TDMI-DE 2001-NJI ÝYLDAN BÄRI
GEÇILRILÝÄN YLMY-AMALY MASLAHATLARYŇ
ÝAZGYLARY, KITAPLARY WE MAKSATNAMALARY.**

**23.TÜRKMEN MILLI HASABAT WE ÇAKLAÝYŞ
INSTITUTYNYŇ MAGLUMATLARY.**

24.Türkmenistanyň döwürleýin neşirleri: “Türkmenistan”, “Neýtralnyý

25.Türkmenistan”, “Watan”, “Beýik Türkmenbaşy nesli” we welaýat
gazetleri.